
2^ο Γενικό Λύκειο Κέρκυρας

Σχ. έτ.: 2014-2015

Επιστημονικό Πεδίο: «Τέχνη και Πολιτισμός»

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ Α΄ Λυκείου με θέμα:

**Η Μουσική στα Επτάνησα. Παιδεία, Τέχνη, Πολιτισμός.
Σχέση με το παρελθόν – προοπτική, προτάσεις για το μέλλον.**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Αργυρός Γεώργιος - Βλάχου Μαρία - Γουδέλη Δήμητρα - Ζερβού Ελένη

Ζιούδα Αντωνέλλα - Ιωάννου Δημήτριος - Καπελάκη Νίκη Μαρία

Κορδούλη Μαρίνα – Μακρής Σταύρος - Μαργκοσιάν Μάρκος

Ματαθία Γέρσου - Νίκα Έλενα Φραντζέσκα - Παπαντωνίου Αλεξάνδρα

Τρίαντου Σοφία.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Πετσάλης Κων/νος κλ. ΠΕ16.01

Πίνακας περιεχομένων

1. Εξώφυλλο – Η Μουσική στα Επτάνησα. Παιδεία, Τέχνη, Πολιτισμός.....	σελ.1
2. Πίνακας Περιεχομένων	σελ. 2
3. Πρόλογος.....	σελ. 3
4. Πλαίσιο – στόχοι – ερευνητικά ερωτήματα – μεθοδολογία	σελ. 4
5. Εισαγωγή - Δεδομένα – Παρουσίαση, ...	σελ. 5
6. Η Επτανησιακή Εκκλησιαστική Μουσική	σελ. 8
7. Νικόλαος Μάντζαρος και το εκκλησιαστικό του έργο	σελ. 13
8. Επτανησιακή μουσική Σχολή	σελ. 14
9. Επτανήσιοι συνθέτες και τα έργα τους. Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος , Στέφανος Πογιάγος, Σπυρίδων Ξύνδας, Δομένικος Παδοβάς, Ιωσήφ Λιμπεράλη, Παύλος Καρρέρ, Διονύσιος Λαυράγκας, Διονύσιος Ροδοθεάτος, Σπυρίδων Σαμάρας, Διονύσιος Βισβάρδης	σελ. 18
10. Το ιστορικό πλαίσιο της Εκπαίδευσης στην Κέρκυρα. Οι Πολιτιστικές Επιρροές η καλλιτεχνική και μουσική ανάπτυξη	σελ. 28
11. Μουσικά ιδρύματα που βοήθησαν στην ανάπτυξη και την διατήρηση της μουσικής στην Κέρκυρα. Οι φιλαρμονικές των Επτανήσων και της Κέρκυρας. Χορωδίες	σελ. 29
12. Λαϊκή μουσική παραδοσιακή μουσική - Αρέκιες, Καντάδες	σελ. 33
Κτήρια στην Κέρκυρα που στέγασαν μουσικά ιδρύματα.....	σελ. 35
13. Συνεντεύξεις	σελ. 38
14. Ερωτηματολόγιο – πίνακες έρευνας	σελ. 43
15. Συμπεράσματα.....	σελ. 51
16. Επίλογος	σελ. 52
17. Βιβλιογραφία - πηγές.....	σελ. 53

Πρόλογος

Η μουσική είναι η τέχνη που επηρεάζει κατά πολύ, ενώ ταυτόχρονα έχει σπουδαίο και θετικό ρόλο στην διαμόρφωση του χαρακτήρα κάθε ανθρώπου. Όλοι μπορούν μέσα από τη μουσική ανεξάρτητα αν είναι μουσικοί ή μουσικόφιλοι να εκφράσουν τα συναισθήματα τους, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα και την προσωπικότητα τους.

Την φετινή χρονιά η εργασία μας έχει θέμα " Η Μουσική στα Επτάνησα. Παιδεία, Τέχνη, Πολιτισμός."

Το τελικό κείμενο της εργασίας αποτελείται από 53 σελίδες και 16.250 περίπου λέξεις. Το θέμα της εργασίας το διαλέξαμε προκειμένου να γνωρίσουμε, μέσω της μουσικής, τον πολιτισμό, τις τέχνες και την παιδεία των Επτανήσων και ειδικότερα της Κέρκυρας τον 18^ο – 19^ο αι.

Η απήχηση της μουσικής στα Επτάνησα αλλά και στην Κέρκυρα ήταν και είναι μεγάλη. Σε αυτό τον γεωγραφικό χώρο της Ελλάδας, στα Επτάνησα υπάρχουν πάρα πολλά πολιτιστικά και μουσικά ιδρύματα που λειτουργούν και προσφέρουν μουσική παιδεία στους νέους και νέες του τόπου, κοινωνικοποίηση, μορφωτικό και καλλιτεχνικό επίπεδο, ψυχαγωγία.

Τα μουσικά ιδρύματα στην Κέρκυρα (μερικά από αυτά υπέρ αιωνόβια) έχουν συνεισφέρει και συνεχίζουν να συνεισφέρουν σε μέγιστο βαθμό στην μουσική εκπαίδευση. Αξιοσημείωτο και πιθανόν μοναδικό, το γεγονός ότι κάποια από αυτά για παράδειγμα οι φιλαρμονικές παρέχουν δωρεάν μουσική παιδεία σε όλους τους νέους αδιακρίτως.

Η γνωριμία με μερικά από τα μουσικά ιδρύματα του τόπου μας αλλά και με τους ανθρώπους που προσφέρουν μέσα από αυτά πιστεύουμε ότι είναι ο καλύτερος τρόπος για να εκτιμήσουμε και να συνεχίσουμε την πολιτιστική και μουσική μας παράδοση.

Πλαίσιο - στόχοι - ερευνητικά - ερωτήματα – μεθοδολογία

Στην φετινή μας εργασία ασχοληθήκαμε με την μουσική στα Επτάνησα και ειδικότερα στην Κέρκυρα καθώς και με την παιδεία την, τέχνη, και τον πολιτισμό που αυτά παράγουν. Κάποια από αυτά τα μουσικά πολιτιστικά ιδρύματα που έπαιξαν, παίζουν και πιστεύουμε να συνεχίσουν να παίζουν σημαντικότατο ρόλο στη διαμόρφωση του μουσικού πολιτισμού στην Κέρκυρα και όχι μόνο.

Στην εργασία μας προσπαθήσαμε να ερευνήσουμε τις συνθήκες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές μέσα στις οποίες δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε αυτός ο μουσικός πολιτισμός και προσπαθήσαμε να δώσουμε απάντηση στα ερωτήματα όπως: Ποια είναι η μουσική (έντεχνη και λαϊκή) που αναπτύχθηκε στα Επτάνησα; Ποια η ιστορική της εξέλιξης; Ποιοι οι άνθρωποι της τέχνης; (μουσουργοί, συνθέτες, μουσικοί) ποια τα μουσικά έργα; Πως ο πολιτισμός αυτός (Επτανησιακή μουσική σχολή) μεταλαμπαδεύτηκε και έγινε η βάση του Ελληνικού έντεχνου μουσικού πολιτισμού (Εθνική μουσική σχολή). Ποιοι οι χώροι, ποια τα ιστορικά κτήρια στα δημιουργήθηκε ο πολιτισμός αυτός και ποιο ρόλο έπαιξαν, αν έπαιξαν στην δημιουργία του; Ποια η ηθική διάσταση της παροχής δωρεάν μουσικής παιδείας σε όλους τους νέους της Κέρκυρας όπως αυτή που οραματίστηκε, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από τον Ν.Χ. Μάντζαρο και συνεχίζετε από πολλά μουσικά ιδρύματα του τόπου μας.

Μετά από την παρουσίαση του θέματος από τον καθηγητή μας επιλέξαμε το πλαίσιο της εργασίας, καταγράψαμε τα ερευνητικά ερωτήματα, δημιουργήθηκαν ομάδες εργασίας και ανατέθηκε σε κάθε μέλος της ομάδας συγκεκριμένη ερευνητική δραστηριότητα. Για την πραγματοποίηση των στόχων αυτών η έρευνα μας ήταν βιβλιογραφική κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε η συλλογή των δεδομένων από: πρωτογενής πηγές (αρχαιακό υλικό), δευτερογενείς πηγές (μελέτες, άρθρα, δημοσιογραφικά κείμενα, διαδικτυακές βάσεις δεδομένων) και άλλα εργαλεία έρευνας (ερωτηματολόγια). Μελετήσαμε σχετική βιβλιογραφία από τη σχολική βιβλιοθήκη, τη δημοτική βιβλιοθήκη και την προσωπική βιβλιοθήκη του υπεύθυνου καθηγητή μας συγκεντρώνοντας σχετικές πληροφορίες. Σημαντική πηγή για την έρευνά μας αποτέλεσε το διαδίκτυο από το οποίο βρήκαμε μεγάλο αριθμό πληροφοριών και οπτικοακουστικό υλικό. Συζητήσαμε και αξιολογήσαμε τα στοιχεία και καταγράψαμε τα συμπεράσματά μας.

Κατά την διάρκεια της εργασίας δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο απάντησαν μαθητές της Α΄ τάξης του σχολείου μας από τα οποία εξάγαμε χρήσιμα συμπεράσματα, Επίσης πήραμε, δύο συνεντεύξεις από μέλη μουσικών πολιτιστικών ιδρυμάτων του νησιού μας. Τέλος πραγματοποιήσαμε μια επίσκεψη στο μουσείο της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κέρκυρας, παρακολουθήσαμε σχετικά video και ακούσαμε μουσική από εκδηλώσεις των ιδρυμάτων με τα οποία ασχοληθήκαμε.

Στα πλαίσια της παρουσίασης της εργασίας ως τέχνημα φτιάξαμε ένα video και μια αφίσα. Με τον τρόπο αυτό ήρθαμε σε επαφή με τη μακραίωνη μουσική μας παράδοση γνωρίσαμε τα μουσικά ιδρύματα, την ιστορία τους αλλά και τους ανθρώπους που μέχρι και σήμερα τη διατηρούν και που δίνουν αισιόδοξη προοπτική για το μέλλον.

Εισαγωγή – Δεδομένα, παρουσίαση

Από την αρχαιότητα τα Επτάνησα διατηρούν μια πλούσια και συνεχή μουσική παράδοση. Σύμφωνα με τον Όμηρο η Κέρκυρα ταυτίζεται με την μυθολογική Σχερία που ήταν, Μυκηναϊκή αποικία. Από τη μυθολογία επίσης προέρχεται και η «απήδαλος ναύς» που αποτελεί μέχρι και σήμερα το έμβλημα της Κέρκυρας και συμβολίζει τη ναυτική δεξιοτεχνία. Στην Οδύσσεια επίσης ο Όμηρος αναφέρει τον εξάισιο αοιδό Δημόδοκο, ο οποίος τραγούδησε προς τιμήν του Οδυσσέα στο δείπνο που ετοίμασε γι' αυτόν ο βασιλιάς Αλκίνοος. Στοιχεία για τη ζωή και τις τέχνες στα Επτάνησα υπάρχουν από την προϊστορία.

Η γραπτή ιστορία της Κέρκυρας ξεκινάει με την πρώτη Ελληνική αποίκηση που γίνεται γύρω στο 775 π.χ. από τους Ερετριείς της Εύβοιας. Η συνεχώς αναπτυσσόμενη αποικία γρήγορα απέκτησε δύναμη. Με αποτέλεσμα τη πρώτη ναυτική σύγκρουση μεταξύ Ελλήνων που έγινε το 680 π.Χ.

Τα Κερκυραϊκά, όπως τα αναφέρει ο Θουκυδίδης, ήταν από τις αφορμές του τριακονταετούς Πελοποννησιακού πολέμου. Οι Ρωμαίοι το 229 π.χ., καταλαμβάνουν το νησί. Τον πρώτο αιώνα μ.χ διαδίδεται ο χριστιανισμός από τους μαθητές του Αποστόλου Παύλου Ιάσονα και Σωσίπατρο. Ακολουθεί μια περίοδος που η Κέρκυρα είναι εκτεθειμένη σε συχνές επιδρομές βαρβάρων και πειρατών. Η Βυζαντινή αυτοκρατορία προσπαθούσε να την προστατεύει μεταφέροντας εδώ διάφορους μισθοφόρους συνοριοφύλακες και στρατιώτες. Με τον ερχομό των Βενετών το 1386 αρχίζει για την Κέρκυρα μια μακράιωνη περίοδος ενετοκρατίας που έδωσε το χρώμα και τον αέρα που ως σήμερα μπορούμε να διαπιστώσουμε. Το 1431 για πρώτη φορά εμφανίστηκαν Τούρκοι στο νησί και προσπάθησαν μάταια να το καταλάβουν. Στη συνέχεια η Κέρκυρα πέρασε διαδοχικά στα χέρια των Γάλλων (1797-1799) και αργότερα σε μια ιδιότυπη Ρώσικη κατοχή. Κατόπιν δημιουργείται η Επτάνησος Πολιτεία (Ιταλικά: *Repubblica Settinsulare* 1800 - 1807), που ήταν το πρώτο Ελληνικό κρατίδιο που δημιουργήθηκε μετά την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Από 1807 ως και το 1814 επέστρεψαν οι Γάλλοι του Ναπολέοντα όπου κατά την διάρκεια της παρουσίας τους έδωσαν χρώμα και γαλλική αίσθηση στη πόλη. Με την κατάρρευση των αυτοκρατορικών Γάλλων του Ναπολέοντα, Αγγλικός στρατός καταλαμβάνει την Κέρκυρα το 1815 και παρέμειναν εκεί ως το 1864, οπότε το νησί ενσωματώθηκε στην Ελλάδα μαζί με τα άλλα Επτάνησα.

Οι Επτανήσιοι όπως και οι Κερκυραίοι διακρίνονται για τη μουσική τους παιδεία και η μουσική περιλαμβάνεται σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας τους. Η ιδιομορφία της Επτανησιακής μουσικής κουλτούρας οφείλεται στις επιρροές που δέχτηκε από πρόσφυγες και κατακτητές που πέρασαν από εκεί μέσα στην ιστορία της. Γεγονός είναι επίσης ότι τα Επτάνησα υπήρξαν μία από τις σημαντικότερες διόδους εισαγωγής των ευρωπαϊκών ιδεών (Διαφωτισμός) και της δυτικής μουσικής στην υπόλοιπη Ελλάδα, όχι μόνο πριν αλλά και μετά την Ένωση.

Τον 17^ο αιώνα πρόσφυγες από την Κρήτη φέρνουν μαζί τους στο νησί τη δική τους μουσική παράδοση. Έτσι, ενώ η καντάδα κατάγεται από τη Δύση, η εκκλησιαστική μουσική φανερώνει πολύ έντονα Κρητικά στοιχεία. Η εκκλησιαστική μουσική, υπήρχε παράλληλα με την λαϊκή, η οποία έτερπε τον απλό λαό στα πανηγύρια, τους γάμους και σε άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις, αλλά και με την “επίσημη”, η οποία ακουγόταν σε στρατιωτικές τελετές ή στις επίσημες τελετές της διοίκησης.

Η λαϊκή μουσική στηριζόταν κυρίως στους ήχους πνευστών, όπως οι αυλοί διαφόρων τύπων, κρουστών, αλλά και κάποιων έγχορδων. Βασικός παράγοντας στη διαμόρφωση της μουσική παράδοσης ήταν τα χρόνια της Ενετοκρατίας που έβαλαν τη βάση για την εξοικείωση των ντόπιων με την όπερα και συνέβαλλαν γενικότερα

στην πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου. Αν και τα Επτάνησα εκείνη την εποχή τοποθετούνται γενικά στην περιφέρεια της Δυτικής Ευρώπης, φαίνεται ότι παρακολουθούσαν από κοντά τις εξελίξεις στη μουσική.

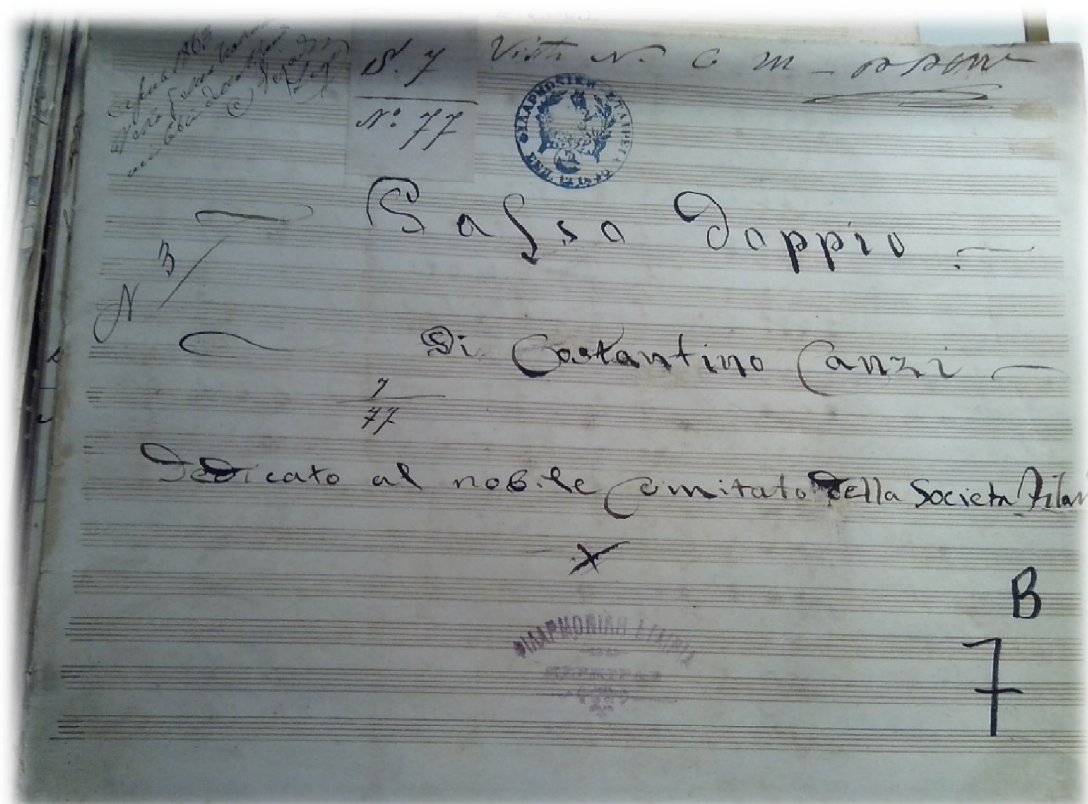
Τα Επτάνησα, ως εξάρτημα της Δύσης, ήρθαν από νωρίς σε επαφή (ή μάλλον συμμετείχαν) με την ανάπτυξη της κοσμικής μουσικής στην Ευρώπη, η οποία συντελέστηκε από τα χρόνια της Αναγέννησης. Αποκορύφωμα της ιδιαίτερης αυτής μουσικής παράδοσης αποτελεί η περίφημη Επτανησιακή Μουσική Σχολή, με συνθέτες όπως ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος (συνθέτης του εθνικού μας ύμνου), ο Σπυρίδων Ξύνδας και ο Σπυρίδων Σαμάρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι για τους Επτανήσιους αλλά και για τους Κερκυραίους φυσικά η μουσική αποτελεί ένα πάθος που έχει μακρινές ρίζες. Από την Ενετική κατοχή πραγματοποιούνταν μουσικά θεάματα στις πλατείες. Η μουσική είναι ένας συνδυασμός από Ελληνικά και Βυζαντινά στοιχεία με επιρροές από τους Ενετούς και τους Άγγλους. Συνυπάρχουν την ίδια στιγμή σερενάτες, λαϊκά τραγούδια, θρησκευτικοί ύμνοι, λυρικές όπερες. Την περίοδο της Αγγλικής κατοχής άνοιξε το πρώτο μουσικό σχολείο από τον Νικόλαο Χαλικιόπουλο Μάντζαρο, ο οποίος 1829 κάνει την 1^η μελοποίηση για τετράφωνη ανδρική χορωδία και πιάνο, του ποιήματος του Δ. Σολομού «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» που αργότερα καθιερώνετε ως ο εθνικός ύμνος της Ελλάδας (1865). Καθοριστική επίσης για την ανάπτυξη της κουλτούρας των Κερκυραίων ήταν η δημιουργία του San Giacomo (το σημερινό Δημαρχείο) το 17^ο αιώνα, που αρχικά λειτουργούσε ως στοά (loggia) των ευγενών της πόλης. Φιλοτεχνήθηκε από τον διάσημο Ιταλό γλύπτη Napoleone Genovesi, με θέματα από τη ζωή και τη μυθολογία του νησιού. Την περίοδο 1720-1892 είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν πλήθος θεατρικών παραστάσεων και συναυλιών στο θέατρο. Το San Giacomo φιλοξένησε ως το τέλος της ιστορίας του ως θέατρο, σημαντικές μουσικές δημιουργίες αλλά και αρκετές πρεμιέρες έργων του Νικόλαου Μάντζαρου. Μετά το 1892 μετατράπηκε σε δημαρχείο. Πέρα από το θέατρο San Giacomo, μερικοί νέοι θεσμοί ήρθαν να στηρίξουν τη μουσική ζωή της Κέρκυρας κατά το 19^ο αιώνα: η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας (ετ. ίδρ. 1840), η Φιλαρμονική Εταιρεία «Μάντζαρος» (ετ. ίδρ. 1890) και το Ωδείο Κέρκυρας (ετ. ίδρ. 1894). Ο 20^{ος} αιώνας ξεκίνησε για τη μουσική Κέρκυρα με τα εγκαίνια του Δημοτικού Θεάτρου το 1902 που αντικατέστησε το San Giacomo. Η ανέγερσή του άρχισε το 1893 επί δημαρχίας Μιχαήλ Θεοτόκη. Λόγω του μεγάλου κόστους το έργο ολοκληρώθηκε το 1902.

Τα σχέδια ήταν του Ιταλού αρχιτέκτονα Conrado Pergolesi ο οποίος χρησιμοποίησε σαν πρότυπο το κτίριο της «Σκάλας του Μιλάνου». Η έναρξη των παραστάσεων του Δημοτικού Θεάτρου Κέρκυρας έγινε στις 7 Δεκεμβρίου 1902 με τον "Lohengrin" του R. Wagner. Δυστυχώς το Δημοτικό θέατρο έπαψε να υπάρχει τη νύχτα της 13ης προς 14ης Σεπτεμβρίου 1943, αποφράδα νύχτα εμπρησμού της πόλεως της Κέρκυρας από τους Γερμανούς. Στη θέση του παλιού χτίστηκε το νέο!!! Δημοτικό Θέατρο, που από το 1980 έχει φιλοξενήσει πάρα πολλές μουσικές παραστάσεις.

Πολλοί είναι οι φορείς που έπαιξαν και παίζουν σπουδαίο ρόλο στη μουσική ανάπτυξη του τόπου είναι πολλοί μεταξύ των οποίων οι πασίγνωστες φιλαρμονικές της Κέρκυρας που άρχισαν να ιδρύονται μετά το 1840.

Τα μουσικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στα Επτάνησα (φιλαρμονικές, χορωδίες μαντολινάτες, ωδεία, μουσικά Γυμνάσιο, Τμήμα μουσικών σπουδών Ι.Π.) καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της μουσικής εκπαίδευσης και των μουσικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται και αποτελούν πρότυπο μουσικής καλλιέργειας για όλη την Ελλάδα.

Τα μουσικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στο χώρο της ενόργανης και φωνητικής μουσικής στην Κέρκυρα είναι 18 φιλαρμονικές, που όλες είναι μη κερδοσκοπικές εταιρίες που στοχεύουν στην δωρεάν παροχή μουσικής παιδείας στους νέους και όχι μόνο του νησιού και με τη συμμετοχή τους στα πολιτιστικά δρώμενα προάγουν τον πολιτισμό, περίπου 43 χορωδίες, μαντολινάτες, ωδεία, συμφωνική ορχήστρα, μουσικά κρατικά ιδρύματα (Μουσικό Γυμνάσιο-Λύκειο στη Β/θμια εκπαίδευση και το Μουσικό Τμήμα του Ιονίου Πανεπιστημίου στην Γ/θμια). Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, οι περισσότεροι Κερκυραίοι έχουν ασχοληθεί έμπρακτα με τη μουσική από μικρή ηλικία και έτσι έχουν μάθει να την εκτιμούν και να την απολαμβάνουν, ακόμα κι αν δεν ασχοληθούν επαγγελματικά μ' αυτήν. Μάλιστα υπάρχει μεγάλο ποσοστό μουσικών που ζει κάνοντας άλλες δουλειές, ασκώντας την τέχνη τους κατά ελεύθερο τους χρόνο. Πλάι στην εκ παραδόσεως πλουσιότητα παραγωγή σημαντικών μουσικών εκτελεστών, η Κέρκυρα γνωρίζει μια αναγέννηση στον τομέα της μουσικής δημιουργίας και μια ριζική επανεκτίμηση του κερκυραϊκού μουσικού παρελθόντος και της συμβολής του στην παγίωση του νεοελληνικού μουσικού πολιτισμού.

Η επτανησιακή εκκλησιαστική μουσική

Πρόλογος

Η Επτανησιακή Εκκλησιαστική Μουσική, ήταν η μουσική όπου οι ψάλτες ερμήνευαν στις εκκλησίες της εποχής. Με βάση έρευνες, πριν από το 1661 όπου έγινε η μεταφορά των Κρητών στα Επτάνησα, δεν γνωρίζουμε κάτι σχετικά με το ποια ήταν η θρησκευτική μουσική στον χώρο των

Επτανήσων. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της μουσικής είναι η ανάμειξη βυζαντινής μουσικής και δυτικής πολυφωνίας. Επίσης οι ύμνοι είναι γραμμένοι σε βυζαντινή σημειογραφία. Οι συγγραφείς των ύμνων αυτών, παραμένουν άγνωστοι εκτός από τον Νικόλαο Μάντζαρο ο οποίος συνέθεσε μια συλλογή ύμνων με το όνομα «Ύμνοι της Θείας Λειτουργίας». Στο πέρασμα των αιώνων, η μουσική αυτή χάθηκε και στις εκκλησίες πλέον λέγονται οι κοινοί εκκλησιαστικοί βυζαντινοί ύμνοι ή λειτουργίες των ρομαντικών Ελλήνων συνθετών (Πολυκράτης, Ρούγκας, Γλυκοφρίδης, Σακελλαρίδης) όπου γράφτηκαν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ αρ.31 ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΛΑΤΥΤΕΡΑΣ

Στη Βιβλιοθήκη της μονής Πλατυτέρας Κέρκυρας διαφυλάσσεται ένας αξιόλογος αριθμός χειρόγραφων κωδίκων και φυλλάδων και μια πλούσια συλλογή έντυπων εκδόσεων από τον 15^ο αιώνα έως σήμερα. Πρόσφατα συντάχθηκε και δημοσιεύτηκε από τους γράφοντες (Σπύρος Καρύδης-Παναγιώτα Τζιβάρα) ο κατάλογος της Βιβλιοθήκης, όπου περιγράφονται αναλυτικά τα χειρόγραφα και τα έντυπα τα οποία έχουν εκδοθεί έως το έτος 1900. Το μελετώμενο εδώ χειρόγραφο αρ.31 περιγράφεται στον ανωτέρω κατάλογο και παρουσιάζονται με συντομία οι κτήτορες του, χωρίς όμως να γίνεται αναλυτικός λόγος για το περιεχόμενο και την προέλευσή του, διότι κρίθηκε ότι έ χρηζε ειδικής μελέτης, η έκταση της οποίας υπερέβαινε τα όρια ενός καταλόγου. Το χειρόγραφο, παρά τη μορφή του, που το κατατάσσει στις «φυλλάδες», είναι εξαιρετικά σημαντικό λόγω του περιεχομένου του, αφού περιέχει μελοποιημένους ελληνικούς και λατινικούς ύμνους σε βυζαντινή σημειογραφία για μια φωνή, του τενόρε, και τις ανά φωνή βάσεις για την τετραφωνική τους εκτέλεση, ενδεχομένως σε τελετή που σχετιζόταν με τις εορταστικές εκδηλώσεις της Μεγάλης Εβδομάδας, στις ημέρες κορύφωσης του Θείου Πάθους.

1. Κωδικολογική περιγραφή του χειρογράφου

Χαρτί:210x150 χιλιοστά

Φύλλα:24

Χρονολογική Κατάταξη:17^{ος} αιώνας

(φύλλο 1 μπροστά) Στην αρχή η ένδειξη: Ο Εσταυρωμένος πάγη ομπρός και από πίσω οι ψάλτες.

(φύλλο 1 μπροστά-4 πίσω) Ευρετήριο με τις αρχές των φράσεων των περιεχομένων ύμνων ή στίχων και με τις ανά φωνή βάσεις για την τετραφωνική τους εκτέλεση σε ξεχωριστές γραμμές:

Σήμερον κρεμάται - ορώσα σε - παρησταμένη - μετοδυρμόν - τέκνον εμών - ον αν φηλήσω - Κύριε ελέησον - In Monte - adoramus - Cristus-miserere mei κ.λ.π.

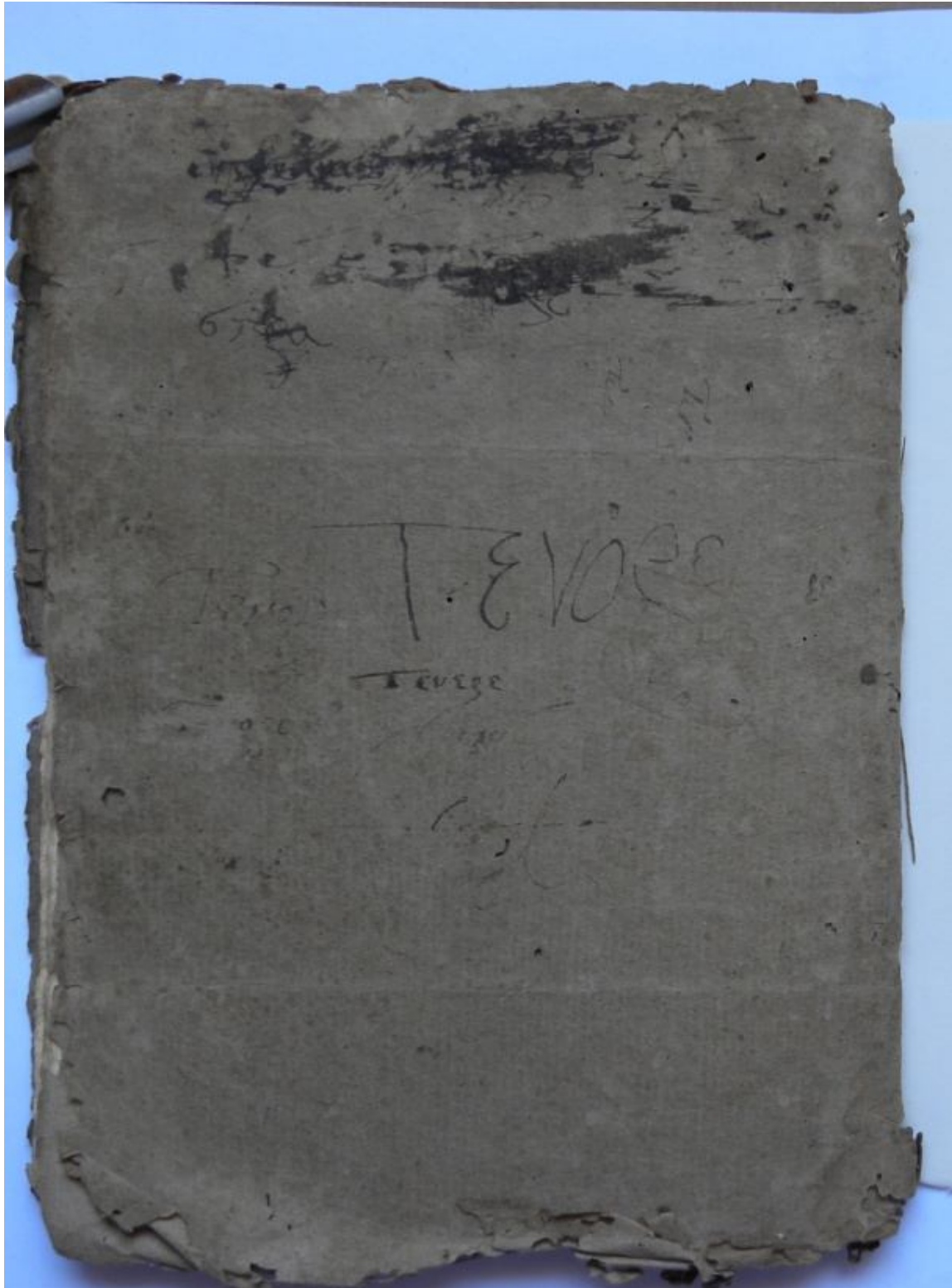
Στο κάτω μέρος όλων των ανωτέρων αρχών των φράσεων υπάρχει η ένδειξη: μπασο, τενορε, αλτο, σοβράνο με αντίστοιχες οδηγίες για την κάθε φωνή.

Έπειτα ακολουθούν σελίδες με ύμνους των παθών στην ελληνική και στην λατινική γλώσσα με τη βυζαντινή σημειογραφία. Οι λατινικοί ύμνοι αποδίδονται φωνητικά στα ελληνικά.(π.χ. ετ σπίριτουμ σάνκτουμ)

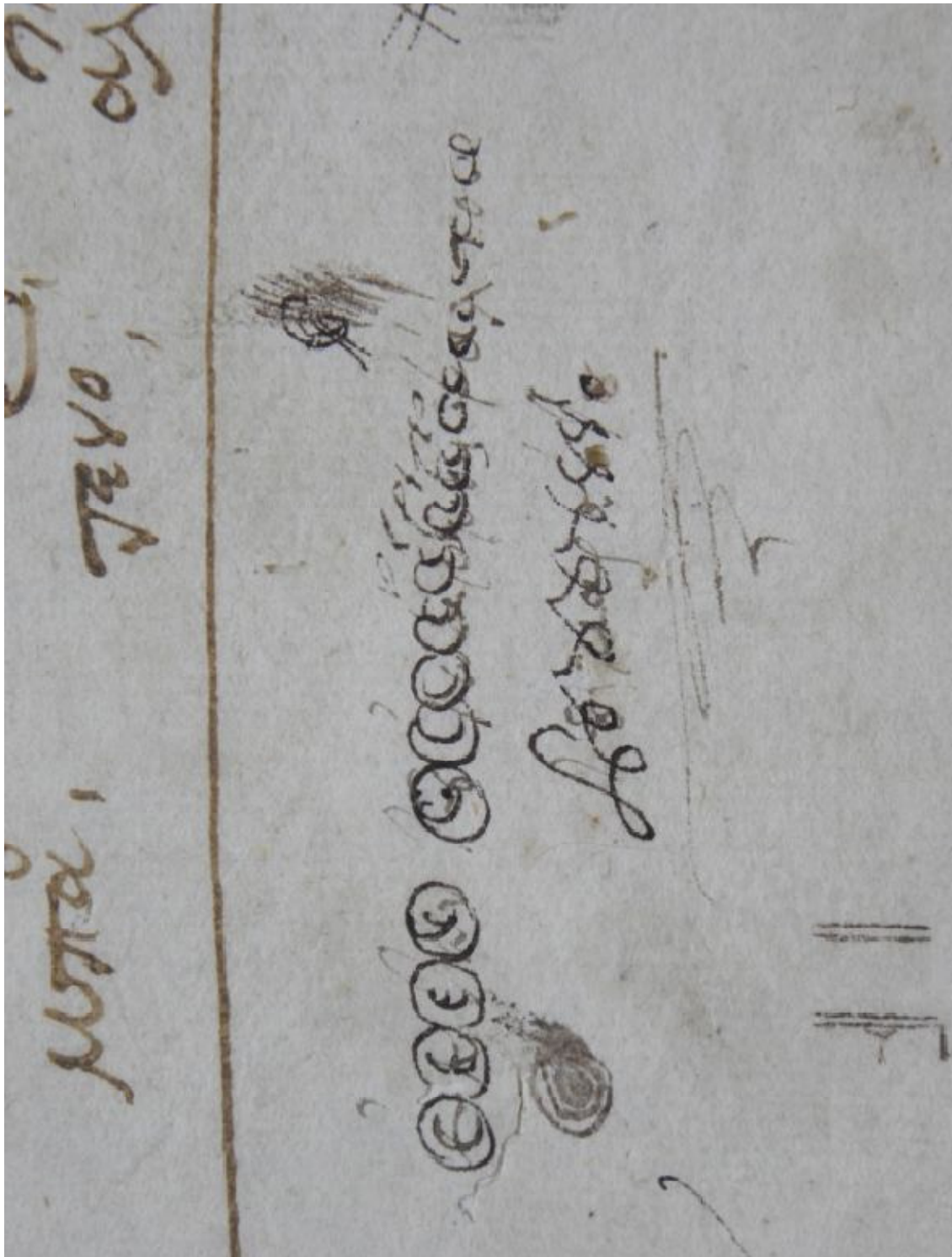
2. Οι κτήτορες

Από τους πρώτους χρονολογικά γνωστούς κτήτορες του χειρογράφου της Πλατυτέρας ήταν ο ψάλτης Ιωάννης Μαρκέτης. Ο Μαρκέτης ανθολογείται με τη δήλωση «ψάλτης Κέρκυρας» ή «εκ Κέρκυρας» σε μουσικό χειρόγραφο των αρχών του 18^{ου} αιώνα που παραδίδει συνθέσεις Κρητών μελοποιών και το οποίο φέρει χρονολογίες 1704 και 1729. Με βάση τα δεδομένα αυτά ο ψάλτης Ιωάννης Μαρκέτης, έζησε και δημιούργησε το αργότερο στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Στο χειρόγραφο της Πλατυτέρας το κτητορικό σημείωμα με το όνομά του διαγράφτηκε με πολλή επιμέλεια από κάποιον που ήθελε να αφανίσει τη μνήμη του πρώτου κτήτορα. Γνωρίζουμε επιπλέον ότι στις 13 Μαΐου 1746 πέθανε ο σινιόρ Ιωάννης Μαριέτης, 82 χρονών, ο οποίος δεν αποκλείεται να ταυτίζεται με τον ψάλτη. Ενδεχομένως η συστηματική αρχειακή έρευνα στο Αρχείο της Κέρκυρας και στη σειρά Συμβολαιογραφικά να μας αποκαλύψει τη δραστηριότητα και τα ενδιαφέροντα του Κερκυραίου ψάλτη καθώς και περισσότερα στοιχεία για την ταύτιση του με άλλα αναφερόμενα πρόσωπα. Το χειρόγραφο στή συνέχεια περιήλθε στην κατοχή του Θεόδωρου Κιγάλα. Ο νέος κτήτορας σημείωσε το στο φύλλο 5 μπροστά: Εκ των του Θεόδωρου του Τζιγάλα αναγνώστου, σημείωση που παραπέμπει σε μία διαμορφωμένη ήδη βιβλιακά συλλογή του νεαρού, εφόσον πρόκειται για αναγνώστη, Κιγάλα. Για την εγκατεστημένη στην Κέρκυρα κυπριακή οικογένεια Κιγάλα και συγκεκριμένα για τον βίο και την οικογένεια του ιερέα Θεόδωρου Κιγάλα λίγα είναι γνωστά. Ήταν γιός του Φραγκίσκου και γεννήθηκε το 1704 ή 1705. Δέν είναι γνωστό πότε και από ποιόν χειροτονήθηκε ιερέας, αφού το πρωτοπαπάδικο αρχείο δεν εντοπίστηκαν τα σχετικά έγγραφα. Ήταν κτήτορας, μαζί με τον αδελφό του Αντώνιο, και εφημέριος στον ναό της Αγίας Παρασκευής στο χωριό Ποταμός. Ο Θεόδωρος Κιγάλας πέθανε στις 6 Σεπτεμβρίου του 1771. Ο ιερέας Ιωάννης Βαπτιστής Κιγάλας, υποεφημέριος του ναού της Αντιβουνιώτισσας, κατέγραψε το περιστατικό.

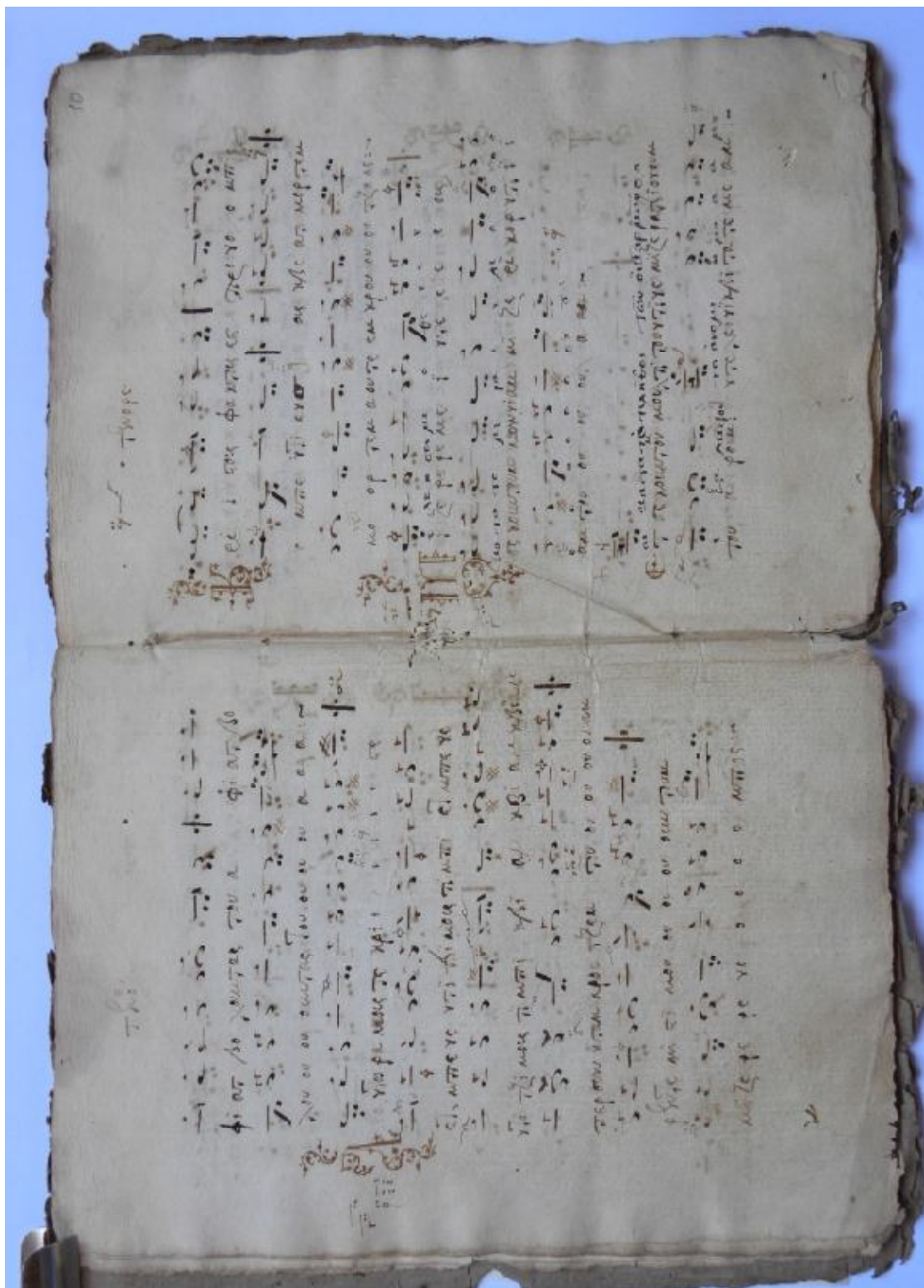
1) Το εξώφυλλο του χειρόγραφου, όπου αχνοφαίνεται ο τίτλος του «Το τενόρε της ψαλιμουδίας»

2) Η διακριτικά σβησμένη επιγραφή του Ιωάννου.

3) Το εσωτερικό του χειρόγραφου

Νικόλαος Μάντζαρος και το εκκλησιαστικό του έργο.

Ο Νικόλαος Μάντζαρος, εμπνευσμένος από την επανησιακή εκκλησιαστική μουσική, έγραψε ο ίδιος κάποια έργα όπου εκτελούνταν στις εκκλησίες (19^{ος} αιώνας). Τα έργα αυτά είναι γραμμένα στην κλασική ευρωπαϊκή σημειογραφία και είναι τετράφωνα. Αφού έγινε η ένωση των Επτανήσων, κατά την άφιξη του Βασιλιά Γεωργίου του Α' τον Απρίλιο του 1864, εκτελέστηκαν οι ειδικώς συνθέσεις του Μαντζάρου «Δοξολογία» και τρεις «Βασιλικοί Ύμνοι». Ο πρώτος από τους βασιλικούς ύμνους με το όνομα «Βασιλικός Ύμνος» μελοποιήθηκε από τον ιερέα Ελευθέριο Παλατιανό και εναρμονίσθηκε για τέσσερις φωνές από τον Μάντζαρο. Ο ύμνος αυτός γραμμένος για μικτή χορωδία έχει απλή αρμονία, είναι αρκετά μελωδικός και εκφραστικός. Ο δεύτερος ύμνος με το όνομα «Ο Άγγελος» είναι μια απλή σύνθεση με δομή κοινού εμβατηρίου όπου μελοποιήθηκε επίσης από τον ιερέα Ελευθέριο Παλατιανό και εναρμονίσθηκε από τον Μάντζαρο πρόκειται για έναν ύμνο στην Θεοτόκο. Ο ύμνος αυτός χαρακτηρίζεται από την αρμονική απλότητά του η οποία είναι στο επίπεδο του Κερκυραϊκού δημοτικού τραγουδιού. Οι δύο αυτοί ύμνοι μελοποιήθηκαν πάνω σε στίχους του Γεράσιμου Μαρκορά, ενώ ο τρίτος μελοποιήθηκε πάνω σε στίχους του «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του Διονυσίου Σολωμού. Επίσης ο πρώτος ύμνος είναι γραμμένος για να ψέλνεται μέσα στην εκκλησία, ο δεύτερος για να ψέλνεται εν κινήσει, έτσι εξηγείται και το γεγονός πως μοιάζει με εμβατήριο και τέλος ο τρίτος είναι για να ψέλνεται εν στάση δηλαδή σε όρθια σε ακίνητη κατάσταση. Άλλα εκκλησιαστικά του έργα είναι οι τρεις ολόκληρες λειτουργίες από τις οποίες η μία για χρήση της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και οι άλλες δύο για χρήση της Δυτικής Εκκλησίας. Την πρώτη από τις τρεις λειτουργίες, την μελοποίησε το 1834 σύμφωνα με το κερκυραϊκό ύφος συγκεκριμένα για την χειροτονία του Μητροπολίτη της Κέρκυρας Χρυσάνθου Μασέλου και ψάλλθηκε την Κυριακή της χειροτονίας του από 40 ψάλτες στον ναό της Μητροπόλεως κάτω από την προεδρία του Τοποτηρητού Χρυσάνθου και των Αρχιεπισκόπων Κεφαλλονιάς, Ζακύνθου και του επισκόπου των Παξών. Η ίδια λειτουργία ψάλλθηκε πάλι στον ναό της Μητροπόλεως το 1850 στην χειροτονία του Μητροπολίτη Κέρκυρας Αθανάσιου Πολίτη. Από τις άλλες δύο, η μία γράφτηκε από τον Μάντζαρο στην Νάπολι της Ιταλίας μετά από επίμονη αίτηση του δάσκαλου και φίλου του Zingarelli και ψάλλθηκε στον ιερό ναό του Αγίου Φερδινάνδου με παρών τον βασιλιά της πόλεως ο οποίος επαίνεσε τον Μάντζαρο. Η τρίτη λειτουργία παρά τις γνώμες των ειδικών της εποχής και του Κερκυραίου μουσικοδιδάσκαλου και συνθέτη Δομένικου Παδοβάνη ότι πρόκειται για ένα γιγάντιο έργο, δεν ψάλλθηκε ποτέ δημόσια. Πέρα από αυτά, συνέθεσε και άλλα αξιόλογα έργα θρησκευτικής μουσικής όπως μερικούς από τους θρήνους του Ιερεμία και των ψαλμών του Δαβίδ, σύμφωνα πάντα με το δυτικό σύστημα, οι οποίοι έμειναν ανέκδοτοι. Οι μελωδικότερες συνθέσεις του Μαντζάρου βρήκαν μεγάλη απήχηση και επιδοκιμάσθηκαν απ πολλούς.

Επτανησιακή μουσική Σχολή.

Το καθεστώς που υπήρχε στα Επτάνησα (Ενετική, 1386-1797, δημιουργία της Επτανήσου Πολιτείας, 1800 – 1807, Γαλλική, 1797-1814, και στη συνέχεια Βρετανική, 1814-1864, κυριαρχία) πριν από την ένωσή τους με την Ελλάδα τα βοήθησε, με επιρροή από τη γειτονική Ιταλία να αναπτύξουν την Λόγια Δυτική Μουσική πριν την Ελληνική Απελευθέρωση και να αποτελέσουν το λίκνο της μετέπειτα Λόγιας Δυτικής Μουσικής στην Ελλάδα. Αν και η πρώτη όπερα παρουσιάστηκε το 1733 στο Teatro San Giacomo στην Κέρκυρα, μόλις το 1771 έχουμε τις πρώτες εκτελέσεις που οδηγούν στην ανάπτυξη μιας μουσικής παράδοσης που επεκτείνεται σε Ζάκυνθο, Κεφαλλονιά, Λευκάδα και, μετά από το 1830, στην ηπειρωτική Ελλάδα. Συνεπώς, θα πρέπει να θεωρείται σημείο εκκίνησης της λόγιας δυτικής μουσικής στην Ελλάδα το έτος 1771.

Το 1720 στην Κέρκυρα μετατρέπεται η λέσχη ευγενών (Loggia dei Nobili) σε θέατρο με την ονομασία Nobile Teatro di San Giacomo και ξεκινούν να ανεβάζονται εκεί θεατρικές παραστάσεις και όπερες που αποτελούσαν συμβάσεις μεταξύ δημοτικών αρχών και πλανόδιων θιάσων. Από τα απομνημονεύματα του διάσημου Giacomo Casanova μαθαίνουμε ότι είχε διατελέσει και ίδιος ιμπρεσάριος εκεί το 1745. Μεταξύ 1771 και 1798,

ανέβηκαν 45 όπερες κυρίως opera buffa (κωμική όπερα) της Ναπολιτάνικης σχολής.

Η Επτανησιακή μουσική Σχολή είναι η πρώτη "μουσική σχολή" στην Ελλάδα που επηρεάστηκε από την μουσική που είχε αναπτυχθεί στην δύση. Ιδρύθηκε από τον Νικόλαο Χαλκιάπουλο Μάντζαρο και διήρκεσε από τον 19^ο έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα (1771-1900). Η επικοινωνία των νησιών με την Ιταλία, η ανάπτυξη του εμπορίου, οι μελοδραματικοί θίασοι που συχνά επισκέπτονταν τα νησιά συνετέλεσαν στο να αναπτυχθεί σε αυτά μια αξιόλογη μουσική κίνηση και να δημιουργηθεί μια σχετικά πλούσια μουσική παράδοση που πήρε το όνομα Επτανησιακή Μουσική Σχολή. Κύριοι εκπρόσωποι αυτής της Σχολής ήταν ο Νικόλαος, Χαλκιάπουλος-Μάντζαρος, ο Σπύρος Σαμαράς, ο Διονύσιος Λαυράγκας, ο Αντώνης Καπνίσσης, ο Φραγκίσκος Δομενεγίνης, ο Παύλος Καρρέρ και άλλοι. Η μουσική και το τραγούδι αποτελούσαν και αποτελούν ένα βασικό στοιχείο της ζωής των Επτανησίων. Η ιταλική μουσική είχε μια σημαντική επίδραση στην μουσική των Επτανήσων που όμως διαμορφώνεται σε καθαρά επτανησιακή αποκτώντας τα δικά της χαρακτηριστικά. Από πολύ νωρίς στα Επτάνησα εμφανίζονται μουσικά ιδρύματα και σύνολα που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της τοπικής μουσικής.

Η Επτανησιακή μουσική Σχολή μπορεί να χωριστεί σε δύο περιόδους την 1η και την 2η σύμφωνα με τον χρόνο που έζησαν οι συνθέτες, εκπρόσωποι της.

Πριν την Επτανησιακή Σχολή η μουσική κατάσταση στην Ελλάδα αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821 δεν διαφέρει και πολύ από εκείνη της περιόδου της Τουρκοκρατίας στην οποία κυρίαρχη παρουσία έχει το δημοτικό τραγούδι όπως διαμορφώνετε από περιοχή σε περιοχή. Επίσης παρούσα είναι με συνέπεια και απόλυτη συνέχεια και η εκκλησιαστική - Βυζαντινή μουσική.

Από το 1386 μέχρι και το 1797 που όλος ο Ελλαδικός χώρος βρίσκεται υπό κατοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τα Επτάνησα ήταν εκείνα που ήρθαν πρώτα σε μουσική επαφή με τη Δύση δια των "καλλιεργημένων" Βενετσιάνων και ειδικότερα με το Ιταλικό μελόδραμα. Μάλιστα, το θέατρο Σαν Τζιάκομο της Κέρκυρας (το κτήριο έγινε θέατρο το 1720) δεν είχε τίποτα να ζηλέψει από τα μεγάλα θέατρα της Ιταλίας, καθώς την περίοδο 1771 - 1798 ανέβηκαν εκεί 45 όπερες. Συνέπεια αυτού ήταν Επτανήσιοι να είναι και οι πρώτοι Έλληνες συνθέτες πολλοί από τους οποίους φοίτησαν μουσικές σχολές της Ιταλίας. Έτσι η μουσική των Επτανησίων φέρεται καθαρά επηρεασμένη κυρίως από ιταλικά μουσικά πρότυπα. Η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν αρχικά στο λυρικό θέατρο στην Ιταλική, όπως άλλωστε και στην υπόλοιπη Ευρώπη όπου συνθέτες όπως ο Μότσαρτ για παράδειγμα, συνέθεταν όπερες στις οποίες το λιμπρέτο ήταν στην Ιταλική.

Η 1η περίοδος της Επτανησιακής μουσικής σχολής ήταν από το 1815 έως το 1870.

Η 1η γνωστή επτανησιακή σύνθεση είναι το (χαμένο) *Gliamanti confusi* του Στέφανου Πογιάγου και παρουσιάστηκε στο Σαν Τζιάκομο το 1791. Ο Στέφανος Πογιάγος δημιούργησε επίσης την «Παρά Φαιάξοιν άφιξις του Οδυσσέα» έργο που παρουσιάστηκε το 1819, επίσης χαμένο.

Εκτός από Στέφανο Πογιάγο, ιδρυτής «Πατριάρχης!» της Επτανησιακής μουσικής σχολής θεωρείται ο Νικόλαος Μάντζαρος (1795 – 1872). Ο Μάντζαρος ήταν Κερκυραίος αριστοκράτης και παρότι είχε μεγάλη επιρροή στην Νάπολη (όπου και σπούδασε) προτίμησε να επιστρέψει στην Κέρκυρα και να εκπαιδεύσει τον τόπο του. Ο Μάντζαρος, έκανε δωρεάν μαθήματα μουσικής με αποτέλεσμα να εκπαιδεύσει πολλούς Επτανήσιους και να βάλει τις βάσεις για την 1^η γενιά των Επτανήσιων (αλλά και ταυτόχρονα Ελλήνων) συνθετών. Οι μαθητές του Μάντζαρου έγιναν αργότερα από τα σπουδαιότερα ονόματα της μουσικής των Επτανήσιων, όπως ο Παύλος Καρρέρ, ο Σπυρίδων Ξύνδας, ο Δομένικος Παδοβάς, ο Ιωσήφ Λιβεράλης και ο Διονύσιος Ροδοθεάτος. Οι περισσότεροι από αυτούς συνέχισαν τις μουσικές τους σπουδές στην Ιταλία και έτσι η επτανησιακή τεχνοτροπία έμοιαζε πολύ με την ιταλική. Δυστυχώς πολλά από τα έργα αυτών των συνθετών, για διάφορους λόγους έχουν χαθεί. Στην εκπαίδευση των Επτανησίων στη μουσική βοήθησαν, επίσης, και οι διάφορες Φιλαρμονικές, όπως η Φιλαρμονική Εταιρεία Κερκύρας, που ίδρυσε ο Μάντζαρος με τον Ξύνδα το 1840. Τα έργα της 1ης Γενιάς, είναι κυρίως μελοδράματα και όπερες, στην αρχή μόνο στα ιταλικά ενώ αργότερα και στα ελληνικά, συμφωνίες, πιανιστικά έργα, μελοποιήσεις ποιημάτων της Επτανησιακής ποιητικής σχολής, καντάδες και άλλα πολλά είδη έργων. Το μουσικό στυλ τους έχει μεγάλη επιρροή από την Ιταλική μουσική, αλλά έχει την δική του ιδιαιτερότητα. Αυτό συχνά παρεξηγήθηκε από τους νεότερους μελετητές και μουσικούς, που κατηγόρησαν την Επτανησιακή σχολή για "ιταλισμό".

Σπουδαία έργα της 1^{ης} Γενιάς είναι η μελοποίηση του Ύμνου προς την Ελευθέρια (1828), η όπερα Don Crepuscolo (1815), το έργο για φωνή και ορχήστρα με τίτλο *Agia Greca* (1827), όλα έργα του Μάντζαρου, η 1η όπερα σε ελληνικό λιμπρέτο Ο Υποψήφιος Βουλευτής (1867) του Ξύνδα, η όπερα Μάρκος Μπότσαρης με τη φημισμένη άρα «Ο Γέρο Δήμος πέθανε» (1858-1860) του Καρρέρ και το επτανησιακό έργο που βασίζεται σε "ελληνικό θέμα Το Ξύπνημα του Κλέφτη (1847) του Λιβεράλη.

Η 2^η Γενιά (1870 – 20^{ος} αι) θεωρητικά ξεκίνησε κατά το 1870 και σε αυτήν ανήκουν σπουδαίοι εκπρόσωποι της Επτανησιακής Σχολής και όχι μόνο, όπως ο Σπυρίδων Σαμάρας, ο Ιωσήφ και ο Σπυρίδων Καίσαρης και άλλοι πολλοί. Οι εκπρόσωποι της εκπαιδεύτηκαν μουσικά από τους συνθέτες της 1^{ης} Γενιάς. Μετά την προσάρτηση των Επτανήσων στην Ελλάδα, πολλοί συνθέτες της νέας γενιάς εγκαταστάθηκαν στην ηπειρωτική Ελλάδα με σκοπό να διδάξουν εκεί την μουσική που γνώριζαν. Έτσι, οι Έλληνες που είχαν ακούσματα από την δημοτική και βυζαντινή μουσική, γνώρισαν το ύφος της μουσικής της δύσης μέσω των Επτανήσιων. Με την δημιουργία του Ωδείου Αθηνών το 1871, πολλοί Επτανήσιοι δίδαξαν εκεί. Κάποιοι άλλοι Επτανήσιοι συνθέτες αποφάσισαν να κάνουν καριέρα στο εξωτερικό, όπως ο Ναπολέον Λαμπελέτ και ο Σπυρίδων Σαμάρας.

Κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}, εμφανίστηκε μια νέα μουσική τάση, η δημιουργία "ελληνικής μουσικής" βασισμένη στα κλασικά πρότυπα σε συνδυασμό με την ελληνική παραδοσιακή μουσική. Μερικοί από τους Επτανήσιους υποστηρικτές της ιδέας αυτής ήταν ο Διονύσιος Λαυράγκας και ο Γεώργιος Λαμπελέτ. Ο Λαμπελέτ, ειδικά, οραματίζεται πρώτος την Εθνική Σχολή ήδη από το 1901, όπου δημοσιεύει το άρθρο "Εθνική Μουσική" στο περιοδικό Παναθήναια και μέσα από το οποίο εκφράζει τις ιδέες που είχε εκείνος για την Εθνική μουσική Σχολή.

« ..... Ο Γεώργιος Λαμπελέτ (1875-1945), θεωρείται επίσης από τους βασικούς συνθέτες που συνέβαλαν στην εδραίωση της Ελληνικής Εθνικής Μουσικής Σχολής. Στο άρθρο του «Η Εθνική Μουσική» γραμμένο το 1901 στο περιοδικό Παναθήναια (Λαμπελέτ, 1901:82-90, 126-131) και αργότερα στο άρθρο του «Εθνικισμός εις την τέχνην και η ελληνική δημόδης μουσική» γραμμένο το 1928 στις Επιφυλλίδες (Λαμπελέτ, 1928:1-40) εκφράζει επίσης τις απόψεις του για την εθνική μουσική και την ελληνικότητα. μεταξύ άλλων αναφέρει ότι η τέχνη των διαφόρων εθνών μπορεί να είναι μια σε ό,τι αφορά το ποιόν των βλέψεων, των ιδεωδών και το σύστημα των τεχνικών μέσων, το οποίο χρησιμοποιείται, αλλά διαφοροποιείται εκεί όπου ισχύει ο εθνικός τους χαρακτήρας. Ως εθνική τέχνη εννοούμε την τέχνη που αντλεί την υπόστασή της από το πνεύμα των λαϊκών προτύπων, στα οποία αντανακλάται καθαρότερα η ψυχή και ο χαρακτήρας της κάθε φυλής. Έτσι, το εθνικότερο, δημιουργικότερο, αληθινότερο έργο, το οποίο θα κάνουν οι Έλληνες μουσουργοί, είναι η καλλιέργεια της ελληνικής μελωδίας με την εφαρμογή της πολυφωνίας και η τεχνική ανάπτυξή της με βάση την αντίστιξη και τη φούγκα. Κι αυτή θα είναι η αληθινή εθνική μουσική του μέλλοντος...».

Απόσπασμα από το άρθρο της κ. Άννας-Μαρίας Ρεντζεπέρη-Τσώνου διδάκτωρ Μουσικολογίας και λέκτορας στο Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας "ελληνικό στοιχείο σε έργα φωνητικής μουσικής των Ελλήνων συνθετών της Εθνικής Μουσικής Σχολής Μ. Καλομοίρη και Μ. Βάρβογλη".

Τα έργα της 2^{ης} Γενιάς των επτανησίων συνθετών έχουν μία μεγαλύτερη ποικιλία, γιατί ακολουθούν το "επτανησιακό" στυλ της 1^{ης} Γενιάς που συνδυάζετε όμως και με άλλες «μουσικές» γλώσσες, όπως η γαλλική. Τα έργα εκείνης της γενιάς είναι και αυτά όπερες στα ελληνικά και τα ιταλικά (οι περισσότερες του Σπυρίδωνα Σαμαρά) και μελοδράματα (πολλά του Διονυσίου Λαυράγκα, ο οποίος θεωρείται και θεμελιωτής του Ελληνικού Μελοδράματος), αλλά και από έργα συμφωνικά, έργα για βιολί, πιανιστικά, τραγούδια, καντάδες αλλά και εμβατήρια (κυρίως των Δ. Βισβάρδη και Σ. Καίσαρη). Χαρακτηριστικά είναι και τα βαλς και οι πόλκες του Ιωσήφ Καίσαρη, ο οποίος γι' αυτό απέκτησε το προσωνύμιο "Έλλην Γιόχαν Στράους". Χαρακτηριστικά επίσης έργα της 2^{ης} Γενιάς είναι το συμφωνικό ποίημα *Γιορτή* (1907;) του Γ. Λαμπελέτ, η *Ελληνική Σουίτα* (1903) του Λαυράγκα, η όπερα *Ρέα* (1908) και ο *Ολυμπιακός Ύμνος* (1896) του Σαμάρα, το γνωστό βαλς *Μη μου άπτου* (τέλη 19^{ου} αιώνα) του Ι. Καίσαρη όπως και το εμβατήριο *Περνάει ο Στρατός* (1935) του Δ. Βισβάρδη.

Επτανήσιοι συνθέτες και τα έργα τους.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΧΑΛΙΚΙΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΑΝΤΖΑΡΟΣ (1795 – 1872)

Επτανήσιος μουσουργός, ο συνθέτης του Εθνικού μας Ύμνου. Φυσιογνωμία ευγενική, εργάστηκε ακούραστα για τη διάδοση της μουσικής στην Ελλάδα και θεωρείται όχι μόνο ο ιδρυτής της επτανησιακής σχολής, αλλά και γενικότερα ο θεμελιωτής της δυτικότροπης μουσικής στην Ελλάδα.

Ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος - Μάντζαρος, γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1795. Γόνος πλούσιας οικογένειας ευγενών, σπούδασε μουσική στην Κέρκυρα με τους αδελφούς Στέφανο και Ιερώνυμο Πογιάγο, τον καταγόμενο από την Ανκόνα Στέφανο Μορέτι και τον πιθανότατα ναπολιτάνικης καταγωγής 'υπότη' Μπαρμπάτι. Το 1813, σε ηλικία μόλις 18

χρονών, παντρεύεται την μοναχοκόρη του δούκα Αντωνίου Ιουστινιάνη, Μαριάννα και απέκτησαν μαζί τρεις κόρες και δύο γιούς. Στη Κέρκυρα παρουσίασε και τα πρώτα του έργα ήδη από το 1815. Από το 1819 συνέχισε τις μουσικές του δραστηριότητες στην Ιταλία, όπου συνδέθηκε ιδιαίτερα με το περιβάλλον του Βασιλικού Ωδείου της Νάπολης και τον διευθυντή του Νικολό Αντόνιο Τσινγκαρέλι. Στην Κέρκυρα εγκαταστάθηκε οριστικά το 1826 με σκοπό να ασχοληθεί με την μουσική εκπαίδευση των νέων του τόπου του, παρά τις προσπάθειες του Τσινγκαρέλι να τον πείσει για να παραμείνει στην Νάπολη. Για να επιτύχει αυτό, έδινε δωρεάν μαθήματα μουσικής. Το 1840 ιδρύεται η Φιλαρμονική Εταιρεία Κερκύρας της οποίας έγινε και ισόβιος καλλιτεχνικός διευθυντής. Χάρη σ' αυτές τις εκπαιδευτικές ενέργειες του Μάντζαρου, πολλοί Επτανήσιοι μορφώθηκαν μουσικά και δημιουργήθηκε η πρώτη γενιά Επτανήσιων συνθετών, μεταξύ αυτών και ο Σπυρίδων Ξύνδας, ο Παύλος Καρρέρ και ο Φραγκίσκος Δομενιγίνης. Ο χαρακτήρας του ήταν ανεξίκακος, γενναιόδωρος, ευγενικός και μετριοφρων. Λόγω του έργου του και της κοινωνικής του θέσης, πολλοί Ιταλοί συνθέτες αλλά και Έλληνες ποιητές συνήθιζαν να παρευρίσκονται και να μιλάνε μαζί του, καθώς είχε και στενή σχέση φιλίας με τον Διονύσιο Σολωμό. Στις 29 Μαρτίου του 1872, ο Μάντζαρος έπεσε σε κόμα κατά τη διάρκεια μαθήματος και τελικά πέθανε στις 12 Απριλίου του ίδιου έτους. Όταν τον κεραινοβόλησε η Μοίρα, βρισκόταν ακόμα στις δημιουργικές και εκπαιδευτικές "επάλλξεις".

Το τέλος του περιγράφει ο εκ των μαθητών του λόγιος Σπ. Δε Βιάζης:

"...Ητο ή 29η Μαρτίου τοῦ έτους 1872 ήμέρα Παρασκευή. Τήν ήμέραν ἐεκέεινρη δέν ὑπηγον την πρῶιαν περί τήν εννάτην να κάμω τό μάθημα μου.

Τό απόγευμα περί τήν τρίτην έσκεφθην νά μεταβώ νά ευρω τόν διδάσκαλον μου και νά δικαιολογήσω κάπως τήν απουσίαν μου. Εύρον αυτόν γράφοντα μουσικήν. «...Διατί δέν ήρθες τό πρωι;». Διότι ιππότα (πάντες ωνόμαζον αυτόν <ίπποτα>, μάλιστα <καβαλιέρη>) ειχον κάτι έργασιαν". " αλά, άνοιξε τό κλειδοκύμβαλον και άς άκούσω τό μάθημά σου". Έκαθησα ένωπιον του κλειδοκυμβάλου ηνοιξα τήν μέθοδον του Hertz και ήρχισα τήν επανάληψιν παλαιών μαθημάτων. Μετα λεπτά μοί πλησιάζει και μοί λέγει νά παίξω τό νέον μάθημα. Τό νέον μάθημα ήτο διωδία του <Τροβατόρε>.

Μετά το τέλος μοί είπε: " αλά αύριον νά παίξης και θά σοι ευρω τι καλλότερον. "Ας άκούσωμεν τό μαθημα τής άρμονίας. Ηγέρθην, έπλησίασα τόν μαυροπίνακα και ήρχισαμεν την θεωρίαν των *accordi di settima diminutiva* (συγχορδίες εβδόμης ελαττωμένης) οταν αίφνης προσεβλήθη υπό δυνατου βηχός, και έγένετο αναίσθητος.

Τρέχω διά τήν σύζυγόντου εις τό πλησίον δωμάτιον. Προφθαίνει ή κόρη του Έλισάβετ. Ο Μάντζαρος είχε χάσει και τόν λόγον! Τρέχω διά τόν ίατρον, όστις μόλις έφθασεν έλυπήθη ιδών αυτόν εις τοιαύτην άξιολυπητον κατάστασιν. "Ότε προσεβλήθη υπό της αποπληξίας ήσαν 3.30. Έμεινε κληνήρης, άλαλος, αλλά σχεδόν πάντοτε μέ τάς αισθήσεις του μέχρι της 12ης του Απριλίου, οτε περί τήν 3.30 της πρωίας παρέδωκε τό πνεύμα εις τόν ύριον. Η κηδεία αυτου μεγαλοπρεπεστάτη έγένετο τήν έπιουσαν ήμέραν Σαββάτου περί τήν 4ην μ.μ."

Απόσπασμα από το Λεξικό της Ελληνικής μουσικής, σελ.586-587 Τάκης Καλογερόπολος

Ο Μάντζαρος ήταν στενός φίλος του Διονυσίου Σολωμου (ο οποίος ήταν και ο μόνιμος ακροατής των μουσικών του έργων) και εκτιμούσε πολύ το έργο του Εθνικού μας ποιητή. Μελοποίησε ολόκληρο τον «Ύμνον εις την Ελευθερίαν». Έγραψε μουσική και για πολλά άλλα ποιήματα του. Το συνθετικό του έργο, του οποίου ένα τμήμα διασώθηκε, περιλαμβάνει ακόμη συμφωνίες, τραγούδια, εκκλησιαστική μουσική, έργα για πιάνο, εμβατήρια και ύμνους. Σπουδαιότερο έργο του θεωρείται η μελοποίηση του Ύμνου εις την Ελευθερίαν του Διονυσίου Σολωμού, της οποίας το 1865 η πρώτη στροφή της πρώτης μελοποίησής της (1829) καθιερώθηκε ως ο Εθνικός ύμνος της Ελλάδας. Ο Μάντζαρος στην πραγματικότητα είχε δημιουργήσει περισσότερες μελοποιήσεις για τον "Ύμνο εις την Ελευθερίαν". Η περίπτωση του Ύμνου και των διαδοχικών –αποσπασματικών ή ολοκληρωμένων– μελοποιήσεων του δεν είναι η μόνη, κατά την οποία ο Μάντζαρος επανήλθε σε ποιήματα, όπου είχε ήδη μελοποιήσει.

Η Β' Μελοποίηση του Ύμνου εις την Ελευθερίαν

«...Ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος αποδείχτηκε ο κατεξοχήν μελοποιός της σολωμικής ποίησης και συχνά επανεπεξεργαζόταν σολωμικά έργα που είχε μελοποιήσει νωρίτερα. Η περίπτωση, όμως, του Ύμνου εις την Ελευθερίαν είναι μοναδική, μια και το συγκεκριμένο έργο αποτέλεσε ιδιαίτερη πηγή έμπνευσης για τον κερκυραίο συνθέτη, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία δυο κύριων μελοποιήσεων του σημαντικότερου αυτού σολωμικού έργου. Οι όντως μνημειώδεις αυτές δημιουργίες χωρίζονται μεταξύ τους χρονικά, μια και η Α' Μελοποίηση (η θεωρούμενη και κατεξοχήν "λαϊκότερη") χρονολογείται από τα 1829-30, ενώ η Β' Μελοποίηση είναι συντεθειμένη την περίοδο από 1842-43. Παρά ταύτα, σήμερα η Α' Μελοποίηση είναι η μόνη γνωστή, μια και το πρώτο από τα εικοσιτέσσερα συνολικά μέρη της έχει καθιερωθεί από το 1865 ως ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδας. Αυτό το γεγονός έχει επισκιάσει την Β' Μελοποίηση του ποιήματος την οποία ο συνθέτης αφιέρωσε στον βασιλιά του νεοσυσταθέντος Ελληνικού Κράτους, Όθωνα, το 1844. Η κίνηση αυτή δεν πρέπει να είναι άσχετη τόσο με το συμβολισμό που είχε η ίδρυση του μικροσκοπικού Ελληνικού Κράτους για τους υπό Βρετανική "Προστασία" Επτανήσιους, αλλά και με τα γεγονότα της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843. Ο Μάντζαρος χρησιμοποίησε για τη δημιουργία του έργου αυτού αποκλειστικά αντιστικτικές τεχνικές και πιο συγκεκριμένα την τεχνική της φούγκας, μια και τα σαράντα έξι μέρη αυτής της μελοποίησης είναι στηριγμένα πάνω σε αυτή την αντιστικτική μορφή. Η χρήση της φούγκας ως κινητήριας δύναμης στη νέα μελοποίηση του σολωμικού έργου προαναγγέλλεται ήδη από το τελευταίο μέρος της Α' Μελοποίησης, όπου ακριβώς χρησιμοποιείται μια *fuga reale* για να αποδώσει τους σολωμικούς στίχους. Και στη Β' Μελοποίηση επιστρατεύεται τετράφωνη ανδρική χορωδία (δύο τενόροι και δύο μπάσοι) με συνοδεία πιάνου, το οποίο όμως πολύ συχνά ξεφεύγει από τον αυστηρά συνοδευτικό του ρόλο. Ο Όθωνας δέχτηκε την αφιέρωση του Μάντζαρου και μάλιστα φαίνεται, ότι απέστειλε το χειρόγραφο σε Γερμανούς μουσικούς, οι οποίοι σχολίασαν με κολακευτικά λόγια την τεχνική αρτιότητα του έργου. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η Β' αυτή Μελοποίηση μας σώζεται σε τρία διαφορετικά χειρόγραφα, δύο στο Μουσείο Μπενάκη και ένα στο Δημαρχείο Κερκύρας και ότι η συνολική διάρκεια και των σαράντα έξι μερών του έργου φτάνει τη μιάμιση ώρα....»

Απόσπασμα από την ομιλία του καθηγητή ΠΠ κ. Καρδάμη Κώστα
Η Β' Μελοποίηση του Ύμνου εις την Ελευθερίαν

Ο Νικόλαος Χαλικιόπουλος Μάντζαρος παραμένει ακόμα ένας συνθέτης που για πολλούς λόγους το έργο του δεν έχει ανακαλυφθεί σε όλη του την έκταση.

Ένας άγνωστος συνθέτης

«... Πράγματι, εκτός από την αρχή της πρώτης μελοποίησης του σολωμικού Ύμνου εις την Ελευθερίαν, τις πέντε από τις εικοσιτέσσερις Εισαγωγές (*Sinfonie*) για πιάνο, ένα ή δύο ακόμα πιανιστικά κομμάτια, ισάριθμα τραγούδια και μίαν από τις τρεις Λειτουργίες του (αλλά κι αυτή αμφισβητούμενης αυθεντικότητας), η μουσική του Κερκυραίου θεμελιωτή της λεγόμενης "Επτανησιακής Σχολής" αγνοείται από τους ανθρώπους που τραγουδούν "Σε γνωρίζω από την κόψη..." στις εθνικές τους εορτές και επετείους.

Κι όμως, ο Μάντζαρος είναι ο συνθέτης της πρώτης σωζόμενης όπερας Έλληνα δημιουργού (*Don Crepuscolo*, 1815), του πρώτου γνωστού έργου σε ελληνική γλώσσα

1. Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν Ἱσομερῆ,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴν γῆ.
2. Ἄσ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρείωμένη,
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθερία!

για φωνή και ορχήστρα (*Aria Greca*, 1827), των πρώτων γνωστών ελληνικών έργων για κουαρτέτο εγχόρδων (*Partimenti*, περίπου 1850), του πρώτου ελληνικού πιανιστικού ρεπερτορίου, του πρώτου ελληνικού έργου σε μορφή φούγκας, της πρώτης μνημονευόμενης ελληνικής συμφωνίας (χαμένη), καθώς και ο συγγραφέας του πρώτου δοκιμίου μουσικής ανάλυσης (*Rapporto*, 1851) και των πρώτων μουσικοπαιδαγωγικών συγγραμμάτων στην Ελλάδα. Ο Μάντζαρος θεωρήθηκε σχολαστικός και μέτριος δημιουργός, η μουσική του πιστώθηκε (ή μήπως χρεώθηκε;) συλλήβδην στην “Ιταλική Σχολή” και ο Εθνικός Συνθέτης περιορίστηκε στο ρόλο του συνθέτη του Εθνικού Ύμνου. Κι όμως, οι αξιολογικές αυτές κρίσεις και το έργο της μαντζαρικής αποκαθήλωσης προήλθαν από ανθρώπους που αγνοούσαν όχι μόνο τον ήχο της μουσικής του Μάντζαρου, αλλά και τους ίδιους τους τίτλους των έργων του. Έτσι, όχι μόνο συσκότισαν την αντικειμενική εικόνα της νεοελληνικής μουσικής Ιστορίας, αλλά και έχασαν την ευκαιρία να απολαύσουν μια θαυμάσια μουσική, απόλυτα εντεταγμένη στην εποχή της και στο γεωγραφικό χώρο που τη γέννησε: ένα χώρο όχι, όπως στερεότυπα θεωρείται, στο μεταίχμιο Ανατολής-Δύσης, αλλά στην αιχμή των διεργασιών όσμωσης των διαφορετικών κυρίαρχων ευρωπαϊκών ρευμάτων. Στη μουσική του Μάντζαρου διακρίνει κανείς μίαν υγιή συγχώνευση γερμανικών, ιταλικών και γαλλικών στοιχείων, μαζί με χαρακτηριστικά μιας ξεχωριστής κερκυραϊκής μουσικής παράδοσης. Το παρόν διήμερο, που τιμά τα 130 χρόνια από το θάνατο του συνθέτη, φιλοδοξεί να προσφέρει στο κοινό μια πρώτη γνώση της συνολικής μουσικής δημιουργίας και, ταυτόχρονα, να παρουσιάσει ένα πρώτο απολογισμό της πλούσιας και πολυσχιδούς μαντζαρικής έρευνας που διενεργείται στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου...».

Ένας άγνωστος συνθέτης
Χάρης Ξανθουδάκης

Τα ανωτέρω σημειώματα των κ.κ. καθηγητών του τμήματος μουσικών σπουδών του Ι.Π. είναι από το Διήμερο εκδηλώσεων, (Αθήνα, 7-8 Δεκεμβρίου 2002) με τίτλο «Ο Άγνωστος Μάντζαρος»

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΟΓΙΑΓΟΣ

Κερκυραίος συνθέτης των αρχών του 19^{ου} αι.. Έζησε και δημιούργησε στην Κέρκυρα.

Η λειτουργία στη Κέρκυρα του θεάτρου *San Giacomo* 1720 και από το 1733 ως θεάτρου όπερας υπήρξε μια από τις κυριότερες ωστικές δυνάμεις της ανάπτυξης της. Σ' αυτό παρουσιάστηκε για πρώτη φορά μελόδραμα Έλληνα Συνθέτη: Το έργο «*Gli amanti confusi, ossia il brutto fortunato*» (1791) του Στέφανου Πογιάγου αρχιμουσικού του θεάτρου (1790-1820) βιολονίστα και δασκάλου στο βιολί του Μάντζαρου. «*Η παρά Φαίαξιν άφιξις του Οδυσσέως*» (1819), σε ποίηση Γεωργίου Ρίκη, περιγράφεται ως μπαλέτο με τραγούδια και είναι μάλλον η 1^η όπερα με Ελληνικό λιμπρέτο. Οι όπερες του Πογιάγου θεωρούνται χαμένες.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΞΥΝΔΑΣ (1814-1896)

Ο Σπυρίδων Ξύνδας γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1814 και πέθανε το 1896 στην Αθήνα. Ήταν Έλληνας συνθέτης και ερμηνευτής κιθάρας. Ήταν ένας από τους δημιουργούς της Επτανησιακής Σχολής κλασικής μουσικής και είχε σημαντική συμβολή στη νεοελληνική κλασική μουσική και στη μουσική παιδεία.

Υπήρξε μαθητής και αργότερα συνεργάτης του Νικόλαου Χαλκιόπουλου Μάντζαρου, του συνθέτη του Εθνικού Ύμνου. Μετά τις σπουδές του στη Νάπολη, επέστρεψε στην Κέρκυρα, και μαζί με τον Μάντζαρο ίδρυσε τη "Φιλαρμονική Εταιρεία Κερκύρας" στην οποία και δίδασκε θεωρητικά και εκκλησιαστική μουσική. Ο Ξύνδας έγραψε πολλά έργα για κιθάρα, αλλά και τραγούδια, καντάδες, όπερες σε ιταλικά και ελληνικά λιμπρέτα κ.ά. και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη φωνητική μουσική. Η όπερά του *Ο υποψήφιος Βουλευτής*, διανθισμένη με φολκλορικά στοιχεία από την επτανησιακή παράδοση, είναι το πρώτο μελόδραμα που γράφτηκε από Έλληνα συνθέτη σε ελληνικό λιμπρέτο.

ΔΟΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΔΟΒΑΣ (1817-1892)

Παδοβάνης ή Παδοβάς Δομένκος (φέρεται και ως Μενέλαος). Κερκυραίος μουσ/δάσκαλος και συνθέτης του 19ου αι., μαθητής του Μάντζαρου. Ρωμαιοκαθολικός στο θρήσκευμα, πήρε το δίπλωμα του από τη Φιλαρμονική Ακαδημία της Ρώμης. Από τους πρώτους εταίρους και καθηγητές της «Φιλαρμονικής Εταιρείας Κερκύρας», εργάστηκε αφιλοκερδώς από τη σύσταση της και δίδαξε επί πολλά έτη αρμονία και σύνθεση. Επίσης ήταν οργανίστας του ναού των Καθολικών της Κέρκυρας (για τις πολύτιμες και πολλαπλές υπηρεσίες του ο Πάπας Πίος ο Θ' τον τίμησε το 1870 με τον Σταυρό του Αγίου Σιλβέστρου). Υπήρξε εντριβής και διακεκριμένος μουσ/δάσκαλος καθώς και συνθέτης πολλών έργων, όπως του 3πρακτου μελοδράματος "Dirce, figlia di Aristodemo" "Δίρκη, κόρη ίου Αριστόδημου", σε ιταλικό λιμπρέτο του Β. Μόντι, που παραστάθηκε με επιτυχία στο θέατρο του "San Giacomo", 1857) και του μονόπρακτου κωμικού μελοδραματίου (οπερέτας) *Il Ciarlatano preso per Principe* ("Ο τσαρλατάνος που τον πέρασαν για πρίγκιπα", σε Ιταλικό λιμπρέτο του Σεβεριάνο Φογκάτσι, μετά το 1857). Μελοποίησε επίσης 14 ωδές του Πετράρχη, Ύμνον εις Καποδίστριαν, συμφωνίες (δηλαδή, "ιταλικές" εισαγωγές), πολλούς ψαλμούς και εκκλ. ύμνους (που ψάλλονταν στην τότε καθολική εκκλησία), όπως και 4 καθολικές Λειτουργίες. Διετέλεσε πολλές φορές μέλος ΔΣ της "Φιλαρμονικής Κερκύρας" και λίγα χρόνια μετά το θάνατο του Μαντζάρου έγινε πρόεδρος της μουσικής.

ΙΩΣΗΦ ΛΙΜΠΕΡΑΛΗΣ Η ΛΙΒΕΡΑΛΗΣ

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ (1820-1899)

Ο Τζουζέπε Λιμπεράλι (Giuseppe Liberali),
γνωστός

και ως Ιωσήφ Λιμπεράλης ή Λιβεράλης ή Ελευθεριάδης γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1820 και πέθανε στην Ζάκυνθο στις 17 Σεπτεμβρίου 1899. Ήταν Έλληνας Ιταλικής καταγωγής μουσικοσυνθέτης δάσκαλος μουσικής, μπρεσάριος, σκακιστής και συνθέτης σκακιστικών προβλημάτων. Ο Ιωσήφ πήρε τα πρώτα του μαθήματα μουσικής από τον αδελφό του Αντώνιο ενώ σπούδασε στο Ωδείο Σαν Πιέτρο της Νάπολης και στο Ωδείο του Μιλάνου. Υπήρξε, επίσης, μαθητής του Νικόλαου Χαλκιόπουλου Μάντζαρου.

Από το 1840 δίδασκε πιάνο στην Κέρκυρα και έγινε αρχιμουσικός μπάντας της κερκυραϊκής Φιλαρμονικής (1842-1852). Επίσης, επί σειρά ετών υπήρξε μπρεσάριος του θεάτρου San Giacomo της Κέρκυρας. Συνέθεσε πολλά έργα, σήμερα είναι γνωστά 17 έργα για πιάνο, όπερες (και μάλιστα 'εθνικού χαρακτήρα' με πλοκές αναφερόμενες στην επανάσταση του 1821), καθώς και πολλά εμβατήρια.

ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΡΡΕΡ (1829 – 1896)

Έλληνας μουσουργός της επτανησιακής σχολής, που έγραψε κυρίως όπερες. Υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλής στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα ενώ είχε και μια επιτυχημένη παρουσία στην Ιταλία. Ο Παύλος Καρρέρ ή Καρρέρης γεννήθηκε στις 12 Μαΐου 1829 στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο και ήταν γόνος οικογένειας γαιοκτημόνων του νησιού. Σπούδασε μουσική στη γενέτειρά του (1846-1847), την Κέρκυρα με τον Νικόλαο Μάντζαρο (1848) και στο Μιλάνο (1850). Το 1852 παρουσίασε την πρώτη του όπερα με τίτλο *Δάντης και Βεατρίκη* στο θέατρο του Μιλάνου *Καρκάνο*. Ακολούθησαν στο ίδιο θέατρο τα έργα *Ισαβέλλα Ασπένα* (1855) και *Λα Ρεντιβίβα* (1856). Στο Μιλάνο άρχισε να γράφει την όπερα *Μάρκος Μπότσαρης*, το πρώτο έργο του από τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, μολονότι το λιμπρέτο γράφτηκε στα ιταλικά και αργότερα μεταφράστηκε στα ελληνικά. Το 1858 παρουσίασε αποσπάσματα από την όπερά του αυτή στην Αθήνα ενώπιον του βασιλιά Όθωνα. Οι αγγλικές αρχές κατοχής τού απαγόρευσαν το ανέβασμα του έργου στη Ζάκυνθο, επειδή, λόγω του θέματός του, φοβήθηκαν φιλελληνικές εκδηλώσεις στα Επτάνησα. Το έργο στην ολοκληρωμένη μορφή του έκανε πρεμιέρα στην Πάτρα το 1861 και ακολούθησε το ανέβασμά του στην Αθήνα το 1876. Ακολούθησαν δύο ακόμη όπερες του Καρρέρ, με σύγχρονα ελληνικά θέματα: *Η κυρά Φροσύνη* (1868) και η μονόπρακτη *Δέσπω, η ηρώς του Σουλίου* (1875), η πρώτη του με ελληνικό λιμπρέτο. Το μελοδραματικό έργο του συμπληρώνουν τα έργα *Φιορ Ντι Μαρία* (1867), *Μαρία Αντουανέτα* (1873), *Κόντε Σπουργίτης* και κατά πολλούς το αριστούργημά του *Μαραθών - Σαλαμής* (1886), που έκανε πρεμιέρα μόλις στις 19 Φεβρουαρίου 2003, στην Εθνική Λυρική Σκηνή. Η μουσική του Καρέρ είναι βαθύτατα επηρεασμένη από το ιταλικό μελόδραμα, ιδιαίτερα από τον πρώιμο Βέρντι και το μελκάντο. Κάποιοι μουσικοκριτικοί θεωρούν ότι η μουσική του δεν παρουσιάζει πρωτοτυπία. Με τον χρόνο, όμως, ο Καρέρ ανέπτυξε το δικό του προσωπικό ύφος, χρησιμοποιώντας και στοιχεία από την παραδοσιακή μουσική της ηπειρωτικής Ελλάδας. Εκτός από τις όπερες, έγραψε θρησκευτική μουσική και τραγούδια, δημοφιλέστερα των οποίων υπήρξαν τα: *Γέρο Δήμος*, *Μόλις έφεγγε τ' αστέρι* και *Ξύπνα γλυκειά μου αγάπη*. Πέθανε στη Ζάκυνθο στις 7 Ιουνίου 1896.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΡΟΔΟΘΕΑΤΟΣ (1849 – 1892)

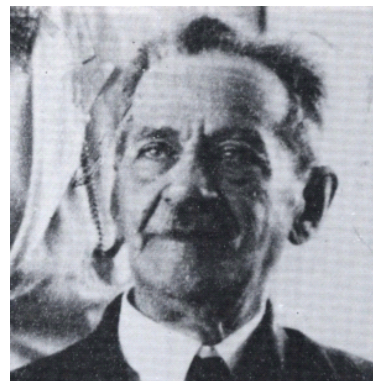
Ο Διονύσιος Ροδοθεάτος γεννήθηκε στην Ιθάκη το 1849 και πέθανε στην Ιταλία το 1892. Ήταν γιος δικαστικού και μεγάλωσε στην Κέρκυρα. Υπήρξε ο πρώτος Έλληνας συμφωνιστής και μαθητής του Μάντζαρου. Συνέχισε τη μελέτη του στο ωδείο Σαν Πιέτρο α Μαϊέλλα της Νάπολης και αργότερα στο Μιλάνο, ενώ -ταξίδεψε στην Αυστρία και τη Γερμανία για να μελετήσει από κοντά τις νεότερες μουσικές

εξελιξείς στον κεντροευρωπαϊκό χώρο. Το Μιλάνο, ασφαλώς, ήταν ο ιδανικός χώρος σύνδεσης της Ιταλίας με τις κεντροευρωπαϊκές μουσικές εξελίξεις, αφού μέχρι και τις παραμονές της ιταλικής ένωσης ως πολιτικό κέντρο της αυστροκρατούμενης Λομβαρδίας είχε άμεσες πολιτικές και καλλιτεχνικές σχέσεις με την Βιέννη και τον γερμανικό κόσμο εν γένει. Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι μέσα στο κλίμα αυτό σπούδασε και δημιούργησε σχεδόν ταυτόχρονα με το Faccio ο Διονύσιος Ροδοθεάτος, μαθητής επίσης του Mazzucato στο μιλανέζικο ωδείο, θιασώτης της συμφωνικής μουσικής συνθέτη κατά τη διαμονή του στο Μιλάνο δύο συμφωνικά ποιήματα και μια ραψωδία (έργων μοναδικών για τη δημιουργική συναίρεση των τεχνοτροπιών του βορρά και του νότου). Αναφέρεται ότι καθιέρωσε μια βαγκνερική εκδοχή συμφωνικής γραφής. Υπήρξε ο πρώτος που συνέγραψε εγχειρίδιο αρμονίας στην ελληνική γλώσσα με τον τίτλο «Πραγματεία θεωρητική και πρακτική περί Αρμονίας» που εκδόθηκε στην Κέρκυρα το 1886. Συνέθεσε επίσης ένα πένθιμο εμβατήριο (A Vittorio Emanuele II, Re d' Italia), η πρωτότυπη παρτιτούρα του οποίου βρίσκεται στο αρχείο της Φιλαρμονικής «Μάντζαρος».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ (1860 ή 1864 - 1941)

Ο Διονύσιος Λαυράγκας, ήταν Έλληνας σπουδαίος μουσουργός (συνθέτης) που ανήκει στην λεγόμενη Επτανησιακή μουσική Σχολή. Ο Δ. Λαυράγκας θεωρείται ο θεμελιωτής του 'Ελληνικού μελοδράματος'.

Το συνθετικό του έργο απετέλεσαν κυρίως συμφωνική μουσική, μελοδράματα καθώς και τραγούδια, περισσότερο καντάδες. Επίσης έχει γράψει έργα, για βιολί, πιάνο, καθολική λειτουργία και άσματα θείας λειτουργίας. Θεωρείται επίσης από τους πρώτους συνθέτες που στα έργα τους ενσωμάτωσαν στοιχεία ελληνικής δημοτικής μουσικής. Γεννήθηκε στο Αργοστόλι της Κεφαλονιάς και σπούδασε στο Ωδείο της Νάπολης. Κατόπιν, πήγε στο Παρίσι, όπου και γράφτηκε στο περίφημο Ωδείο των Παρισίων. Επιστρέφει στην Ελλάδα και εγκαθίσταται στην Αθήνα το 1894. Ο Λαυράγκας έχει ήδη συνθέσει αρκετά έργα, και κάποια έχουν βραβευτεί, όταν του ανατίθεται να διευθύνει την εναρκτήρια συναυλία των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896. Το 1899 αρχίζει τη σοβαρή ενασχόλησή του με αθηναϊκούς μελοδραματικούς θιάσους και ουσιαστικά αφοσιώνεται σε αυτό το σκοπό, τη δημιουργία δηλαδή ενός σταθερού ελληνικού μελοδραματικού σχήματος. Είχαν προηγηθεί οι προσπάθειες άλλων συνθετών και καλλιτεχνών όπως του Ναπολέοντα Λαμπелέρ και του βαθύφωνου Αντώνη Λάνδη, οι οποίοι κατάφερε να ανεβάσει μονάχα ένα έργο, τον Υποψήφιο βουλευτή του Ξύνδα. Ο Διονύσιος Λαυράγκας δεν θα ζήσει για να δει την Εθνική Λυρική Σκηνή να θεσμοθετείται ως ανεξάρτητος οργανισμός. Η όπερα Φρόσω του Διονύσιου Λαυράγκα γράφτηκε το 1938 και αποτελεί ένα από τα τελευταία έργα, ίσως το τελευταίο, του σημαντικού Έλληνα μουσουργού. Η Φρόσω είχε την πρώτη παγκόσμια παρουσίασή της μόλις τον Απρίλιο του 2010. Πρόκειται για μια όπερα που κινείται στα όρια του καλλιτεχνικού κινήματος του. Στο συγκεκριμένο έργο αποκαλύπτεται η μουσική γλώσσα του Λαυράγκα, η οποία είναι μια μείξη της λαϊκής μουσικής των Επτανήσων με τις διάφορες επιρροές που δέχτηκε από τη μουσική της Ευρώπης.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΑΜΑΡΑΣ (1861-1917)

Ο Σπυρίδων Φιλίσκος Σαμάρας γεννήθηκε στις 17 Νοεμβρίου του 1861 και πέθανε το 1917.

Υπήρξε ένας από τους διαπρεπέστερους Έλληνες συνθέτες και ο κορυφαίος συνθέτης της Επτανησιακής Σχολής. Διακρίθηκε στο χώρο της όπερας. Γεννήθηκε στην Κέρκυρα στις 17

Νοεμβρίου του 1861. Πρώτος του δάσκαλος στη μουσική υπήρξε ο επίσης Κερκυραίος μουσουργός Σπυρίδων Ξύνδας, ο οποίος του συνέστησε να συνεχίσει στο Ωδείο Αθηνών.

Τελικά το 1874 γράφτηκε στο Ωδείο Αθηνών. Τον Δεκέμβριο του 1881 έφυγε για ανώτερες σπουδές στο Παρίσι! Σημαντικότερος καθηγητής του στο Κονσερβατουάρ του Παρισιού υπήρξε ο Λεό Ντελίμπ (Léo Delibes). Στο παρισινό

Ωδείο εκτελέστηκαν μερικές συνθέσεις του, όπως η “Κιταράτα”, η οποία απέσπασε τα συγχαρητήρια του Σαρλ Γκουνώ. Στη συνέχεια (γύρω στο 1885) μετακόμισε στην Ιταλία, όπου και ξεκίνησε συστηματικά τη συνθετική του καριέρα. Ωστόσο, διατηρούσε για πολλά χρόνια μόνιμη κατοικία στο Παρίσι. Στις 16 Μαΐου του 1886 ανεβάστηκε με επιτυχία στο θέατρο Καρκάνο του Μιλάνου η τρίπρακτη όπερα “Φλόρα Μιράμπιλις”, θριάμβευσε όμως με το ανέβασμα της στη Σκάλα του Μιλάνου το 1887, με πρωταγωνίστρια την Εμμα Καλβέ. Με επιτυχία στέφθηκε και η εκτέλεση της τετράπρακτης όπερας “Μετζέ” το Δεκέμβριο του 1888 στο θέατρο Kostanzi της Ρώμης παρουσία υψηλών προσώπων... Ο Σαμάρας ποτέ δεν αποξενώθηκε από την Ελλάδα η οποία παρακολουθούσε με θαυμασμό την ανοδική πορεία του μουσουργού. Έτσι το 1889 ανεβάστηκε στην Κέρκυρα και κατόπιν στην Αθήνα η “Φλόρα Μιράμπιλις” ως “Θαυμαστή Ανθώ”. Την αποτυχία της όπερας “Λιονέλλα” στη Σκάλα του Μιλάνου το 1891, ήρθε να αποκαταστήσει ο θρίαμβος της όπερας “La Martire” (Η Μάρτυς) που παρουσιάστηκε στη Νάπολη το Μάιο του 1894. Τότε ακριβώς ο συνθέτης κατατάχθηκε από τους κριτικούς στη σχολή του βερισμού, της οποίας θεωρείται από τους πρωτεργάτες, πλάι στους Λεονκαβάλλο, Μασκάνι και Πουτσίνι. Ακολούθησαν και άλλες επιτυχημένες όπερες, όπως “Η Δαμασμένη Μαινάδα” (La Furia Damata) το 1895, βασισμένη στο έργο του Σαίξπηρ “Το Ημέρωμα της Στρίγγλας”, “Storia d’Amore” 1903(αργότερα ανεβάστηκε και στη Γερμανία με τον τίτλο La Biontinetta (Η Ξανθούλα) και “Mademoiselle de Belle-Isle”, το 1905.... Το 1895 ανατέθηκε από την Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή στον Σαμάρα η σύνθεση ενός Ολυμπιακού Ύμνου με την ευκαιρία της πραγματοποίησης στην Αθήνα των Πρώτων Σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων (Απρίλιος 1896).

Μετά την ανάθεση στον Σαμάρα η επιτροπή επέλεξε να μελοποιηθεί το ομότιτλο ποίημα του Κωστή Παλαμά. Ο ύμνος αυτός καθιερώθηκε ως επίσημος Ολυμπιακός Ύμνος μόλις το 1958 στο Τόκυο, δηλαδή εξήντα δύο χρόνια μετά την παγκόσμια «πρώτη» του και σαράντα ένα χρόνια μετά τον θάνατο του συνθέτη του! Αποκορύφωμα της συνθετικής του καριέρας ήταν το ανέβασμα της τρίπρακτης όπερας “Rhea” (Ρέα) τον Απρίλιο του 1908 στο θέατρο “Verdi” της Φλωρεντίας. Τον Σαμάρα συγχαίρουν για τη μουσική του σημαντικοί Ιταλοί συνθέτες όπως ο Πουτσίνι και ο Μασκάνι, αναδεικνύοντάς τον ως ομότιμό τους. Κατόπιν το έργο ανεβάστηκε στο Βερολίνο, ενώ στην Αθήνα πρωτοπαίχτηκε το 1911...!

Το 1911 ο Σαμάρας εγκαταστάθηκε οριστικά στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τον Γιώργο Λεωτσάκο (Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό), ο επαναπατρισμός του ίσως συνδέεται με σκέψεις του βασιλιά Γεωργίου του Α΄ να τον κάνει διευθυντή του Ωδείου Αθηνών, κάτι που τελικά δεν τελεσφόρησε. Ένας ακόμη λόγος που τον ανάγκασε να παραμείνει στην Ελλάδα, παρόλο που οι συνθήκες καλλιτεχνικά ήταν αντίζοες, θεωρείται και γάμος του με την πιανίστα Άννα Αντωνοπούλου (1914). Ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος φαίνεται ότι εγκλώβισε οριστικά το Σαμάρα στην Ελλάδα. Ο συνθέτης για να επιβιώσει αναγκάστηκε να στραφεί σε ελαφρότερο μελοδραματικό είδος, την οπερέτα, αλλά και να εμπλουτίσει το έντεχνο ελληνόφωνο τραγούδι. Απεβίωσε στην Αθήνα το 1917, σε ηλικία 56 ετών.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΒΙΣΒΑΡΔΗΣ (1910-1999)

Ο συνθέτης Διονύσιος Βισβάρδης γεννήθηκε στις 28 Οκτωβρίου του 1910 στην Ζάκυνθο. Από την παιδική του κιόλας ηλικία, έρχεται σε επαφή με τη μουσική μέσω του πατέρα του, Χρήστου Βισβάρδη, ο οποίος υπήρξε διακεκριμένος εκτελεστής του κουαρτίνο στη Φιλαρμονική της Ζακύνθου. Το 1922 σε ηλικία 12, περίπου, ετών εγγράφεται και ο ίδιος στη Φιλαρμονική της Ζακύνθου και μαθητεύει δίπλα στο σημαντικό μουσικό και συνάμα μαέστρο της Φιλαρμονικής Ιωάννη Πήλικα. Σύντομα ο Βισβάρδης γίνεται το πρώτο κλαρινέτο της Φιλαρμονικής, κατακτώντας ένα πολύ υψηλό τεχνικό επίπεδο. Παράλληλα αποδύεται στα πρώτα συνθετικά του «φτερουγίσματα», όπως ο ίδιος έλεγε αργότερα.

Το 1928, σε ηλικία 18 ετών, εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη όπου και κατατάσσεται – κατόπιν διαγωνισμού στον οποίο και πρωτεύει- στη στρατιωτική μουσική του 3ου Σώματος Στρατού ως πρώτος κλαρινετίστας. Παράλληλα, εγγράφεται στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης (Κ.Ω.Θ.) όπου και παρακολουθεί μαθήματα θεωρητικών και πιάνου και παίρνοντας τα εξής πτυχία: αρμονίας, ενοργάνωσης, αντίστιξης και πιάνου. Από το 1935 και μετά αρχίζει να ασχολείται με την σύνθεση μουσικών κομματιών. Τα έργα του που ξεχωρίζουν είναι: Περνάει ο Στρατός της Ελλάδος (εμβατήριο). Ελληνικό Τρίπτυχο (για πιάνο). Σονάτα σ' Ελληνικά Θέματα (για πιάνο). Μακεδονική Σουίτα (για ορχήστρα). Καθρεφτίσματα στη Λίμνη (κομμάτι κοντσέρτου για πιάνο και ορχήστρα). Τρία Ελληνικά Σκίτσα (για ορχήστρα). Πρελούδιο και Φούγκα πάνω σ' ένα Μακεδονικό Τραγούδι (για ορχήστρα). Παράλληλα με την συνθετική του δραστηριότητα, έδωσε ποικίλες διαλέξεις σε Αθήνα, Ζάκυνθο, Καλαμάτα, Κηφισιά με θέματα γύρω από τη μουσική όπως: "Η Ελληνική Μουσική από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα", "Η Ελληνική Μουσική και τα Δημοτικά μας τραγούδια στο αγώνα του 1821", "Η Μουσική στη Ζάκυνθο", "Πειραματισμοί και αναζητήσεις πάνω στο χορωδιακό τραγούδι". Υπήρξε δε τακτικό μέλος της Ένωσης Ελλήνων Μουσουργών. Στα τέλη Μαΐου του 1998, ο Βισβάρδης τιμήθηκε από το δήμο Ζακυνθίων για τη συνολική του προσφορά τόσο στον πολιτισμό της Ζακύνθου όσο και της Ελλάδος γενικότερα. Ο Διονύσιος Βισβάρδης απεβίωσε τα ξημερώματα της 23ης Μαρτίου του 1999 και κηδεύτηκε την ακριβώς επομένη, δημοσία δαπάνη κατόπιν πρωτοβουλίας του τότε δημάρχου Αθηναίων Δημητρίου Αβραμοπούλου στο Πρώτο Νεκροταφείο Αθηνών. Για την προσφορά του στην τέχνη και τον πολιτισμό έλαβε πολλές διακρίσεις και εξής βραβεία.

Επίσης συνθέτες που με το συνθετικό τους έργο αλλά και την διδασκαλία τους βοήθησαν την μουσική ανάπτυξη στα Επτάνησα αλλά και την Ελλάδα ήταν:

- ✓ Αντώνιος Καπνίσσης (1813-1885)
- ✓ Εδουάρδος Λαμπελέτ (1820-1903)
- ✓ Λεωνίδας Αλβάνας (1823-1881)
- ✓ Γεώργιος Λαμπίρης (1833-1889)
- ✓ Ιωσήφ Καίσαρης (1845-1923)
- ✓ Σπυρίδων Σπάθης (1852-1941)
- ✓ Σπυρίδων Καίσαρης (1859-1946)
- ✓ Διονύσιος Λαυράγκας (1860 ή 1864-1941)
- ✓ Ναπολέον Λαμπελέτ (1864-1932)
- ✓ Δημήτριος Ανδρώνης (1866-1918)
- ✓ Λουδοβίκος Λαμπελέτ (1868-1928)
- ✓ Λαυρέντιος Καμηλιέρης (1874 ή 1878-1956)
- ✓ Γεώργιος Αξιώτης (1875-1924)
- ✓ Γεώργιος Λαμπελέτ (1875-1945)
- ✓ Αλέξανδρος Γκρέκ (1876-1959)
- ✓ Γεώργιος Σκλάβος (1886-1976)
- ✓ Σωτήριος Κρητικός (1888-1945)
- ✓ Αντιόχιος Ευαγγελάτος (1903-1981)

Το ιστορικό πλαίσιο της Εκπαίδευσης στην Κέρκυρα. Οι Πολιτιστικές Επιρροές η καλλιτεχνική και μουσική ανάπτυξη.

«...Η άνοδος του μορφωτικού επιπέδου ενός τόπου είναι πολλές φορές συνυφασμένη και με την πολιτιστική και καλλιτεχνική του πρόοδο. Πολύ νωρίς, (ακόμη και σε σχέση με τη Δυτική Ευρώπη), και συγκεκριμένα το 1656, συστάθηκε στην Κέρκυρα η πρώτη Ελληνική “Ακαδημία των εξησφαλισμένων ή “*Accademia degli assicurati*”. Το καλλιτεχνικό τμήμα της σχολής αποτέλεσε ξεχωριστό κλάδο από το 1810, ενώ το 1815 ιδρύθηκε επίσημα και η Σχολή Καλών Τεχνών. Το 1823 με την πολιτική βοήθεια του Αγγλου κόμη Frederic Guilford η “*Ιονική Ακαδημία*” αναβαθμίζεται και μετατρέπεται ουσιαστικά στο πρώτο πανεπιστήμιο της χώρας, ενώ ο επίσημος τίτλος της είναι πια “*Ιόνιος Ακαδημία*”. Ο Guilford έλαβε τον τίτλο του ισόβιου πρύτανη. Λίγα χρόνια αργότερα συστήνονται και νέες έδρες. (Φιλοσοφίας, Ρητορικής, Νομικής, Ιατρικής, Μαθηματικών και Εκκλησιαστικής μουσικής). Το πολιτικοκοινωνικό πλαίσιο της εποχής και η μακρόχρονη Οθωμανική κατοχή στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας, επηρέασαν τις καλλιτεχνικές επιρροές των Επτανησίων με έναν ιδιαίτερο τρόπο. Έτσι συναντάμε από τη μία την Γαλλία και την Ιταλία με τη μακρόχρονη μουσική τους παράδοση και από την άλλη την Κρήτη και την Κωνσταντινούπολη, των οποίων η μουσική φαίνεται πως επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την Επτανησιακή. Ειδικά για την Κρητική επιρροή ο μουσικοδιδάσκαλος και ιεροψάλτης Παναγιώτης Γκριτζάνης, (1835-1896) αναφέρεται σε σχετικό σύγγραμμα με θέμα την Κρητικο - Επτανησιακή μουσική, σε αιτίες όπως η εσωτερική μετανάστευση και οι συναφείς επιρροές (Ενετικές κλπ) της Κρήτης και των Επτανήσων, που είχαν σαν αποτέλεσμα την πρόσμιξη των μουσικών στοιχείων των τόπων αυτών σε ένα κράμα, που εκφράστηκε τόσο στην κοσμική όσο και στην Εκκλησιαστική μουσική. Ο Παύλος Καρρέρης αναφέρει χαρακτηριστικά με αφορμή τη Ζακυνθινή Εκκλησιαστική μουσική ότι το σύστημα που ακολουθεί είναι το Κρητικό. Το 1836 ιδρύεται η “*Φιλολογική Λέσχη*” η οποία αργότερα μετονομάζεται σε “*Αναγνωστική Εταιρία Κέρκυρας*”. Ταυτόχρονα ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας, δείχνει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πνευματική και καλλιτεχνική ανάπτυξη του τόπου και ιδιαίτερα σε ότι αφορά στη μουσική. Δίπλα του φωτισμένοι και λόγιοι όπως ο τελευταίος Άρχων της Ιονίου Ακαδημίας Ιάκωβος Πολυλάς, ο Λορέντζος Μαβίλης κ.α. Στη μουσική, ο Νικόλαος Μάντζαρος (1768-1843) μελοποιεί το ποίημα του Σολωμού “*Ύμνος Εις Την Ελευθερίαν*”, του οποίου οι δύο πρώτες strofές αποτελούν από το 1865 τον Εθνικό ύμνο της Ελλάδας. Ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα στην Κέρκυρα θα ανδρωθεί ένα πλήθος σπουδαίων συνθετών όπως ο Σπύρος Σαμάρας, ο Ναπολέων Λαμπελέτ, κ.α. Το 1720 ιδρύεται το *Θέατρο του Σαν Τζιάκομο*, (το σημερινό *Δημαρχείο*), και στεγάζεται στο ίδιο κτίριο που λειτουργούσε από το 17^ο αιώνα ως στοά (*loggia*) των ευγενών της πόλης. Το όνομα οφείλεται στη γειτνίαση του θεάτρου με την εκκλησία του Αγίου Ιακώβου. Φιλοτεχνήθηκε από τον διάσημο Ιταλό γλύπτη *Napoleone Genovesi*, με θέματα από τη ζωή και τη μυθολογία του νησιού. Από το 1728 περνά από την κατοχή των Βενετών στους Κερκυραίους ενώ από το 1733 παρουσιάζονται και μουσικά δρώμενα. Πλήθος παραστάσεων και συναυλιών έλαβαν χώρα στο θέατρο αυτό ενώ αργότερα (1819), φιλοξένησε και το πρώτο Ελληνικό μελόδραμα. Πρόκειται για το έργο με τίτλο “*Η παρά Φαίαξιν άριζις του Οδυσσέως*” σε μουσική και ποίηση των Κερκυραίων Στέφανου Πογιάγου Γεωργίου Ρίκη αντίστοιχα. Το Σαν Τζιάκομο φιλοξένησε ως το τέλος της ιστορίας του ως θέατρο, (μετά το 1892 μετατράπηκε σε δημαρχείο) σημαντικές ακόμη μουσικές δημιουργίες αλλά και

αρκετές πρεμιέρες έργων του Νικόλαου Μάντζαρου. Στα 1902 γίνονται τα εγκαίνια του *Δημοτικού Θεάτρου*, στο οποίο μεταφέρεται όλος ο όγκος των δραστηριοτήτων που λάμβαναν έως τότε χώρα στο Σαν Τζιάκομο. Το Δημοτικό θέατρο της Κέρκυρας θα λειτουργήσει για σαράντα χρόνια, μέχρι την καταστροφή του από τους Γερμανικούς βομβαρδισμούς στον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Αρσάκειο, το Διδασκαλείο, η Δραματική Σχολή, οι Πολιτιστικοί σύλλογοι, το Ωδείο Κέρκυρας αλλά και το πλήθος των Φιλαρμονικών, αποτέλεσαν σημαντικούς φορείς του πολιτισμού και της πνευματικής ανάπτυξης της Κέρκυρας στα χρόνια που ακολούθησαν την Ένωση των Επτανήσων με την υπόλοιπη Ελλάδα...».

Μουσικά ιδρύματα που βοήθησαν στην ανάπτυξη και την διατήρηση της μουσικής στην Κέρκυρα. Οι φιλαρμονικές των Επτανήσων και της Κέρκυρας.

Η “φιλαρμονική ορχήστρα”, συνηθίζεται στην Ελλάδα, να αποκαλείται “μπάντα”. Η Γοτθική λέξη μπάντα σήμαινε αρχικά τη “μικρή στρατιωτική ομάδα”, αργότερα όμως ο χαρακτηρισμός απέδιδε “τη μικρή ομάδα στρατιωτικών μουσικών”, για να καταλήξει τελικά στην προαναφερθείσα έννοια. Δεν είναι τυχαίο ότι η πρώτη επίσημη συστημένη ορχήστρα πνευστών ιδρύθηκε στην γειτονική Ιταλία και συγκεκριμένα στη Φλωρεντία το 1232. Αργότερα ακολούθησαν η Γενεύη το 1300, το Μιλάνο, η Μάντοβα, η Φεράρα 1441 κλπ. Αργότερα (1515) συγκροτείται στην Ιταλία η Ορχήστρα Πνευστών, (και με την προσθήκη φλάουτου εκτός από τα χάλκινα πνευστά), κυρίως για στρατιωτική χρήση αφού λάμβανε μέρος στις μάχες, ενώ και στη Γαλλία ιδρύεται λίγο αργότερα από το Φραγκίσκο τον Α΄ η πρώτη στρατιωτική ορχήστρα πνευστών. Ως το τέλος του 16^{ου} αιώνα και η Τουρκία είχε δημιουργήσει αντίστοιχα μουσικά σύνολα. Μέχρι το 18^ο αιώνα η Δυτική Ευρώπη με πρωτεργάτες τους Γερμανούς μουσικούς, ευτύχησε να έχει πολλές περίφημες φιλαρμονικές ορχήστρες ειδικά στη Γαλλία την Ιταλία και την Αγγλία. Ο ρόλος της Αγγλίας στην ιστορία των Κερκυραϊκών Φιλαρμονικών υπήρξε καταλυτικός. Μακριά από τον τουρκικό ζυγό, η Κέρκυρα του 19^{ου} αιώνα ακολούθησε έναν ευρωπαϊκό τρόπο ζωής που ενθάρρυνε, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία λεσχών, συλλόγων και μουσικών εταιριών από ανθρώπους με κοινά ενδιαφέροντα και στόχους όπως η ανάδειξη και προαγωγή των τεχνών. Στα πλαίσια αυτά άρχισαν να ιδρύονται οι φιλαρμονικές, τα

ωδεία και οι χορωδίες από Κερκυραίους που μετείχαν της ευρωπαϊκής παιδείας και είχαν σπουδάσει την τέχνη και την μουσική σε πανεπιστήμια της δύσης. Οι πρώτοι σύλλογοι αποσκοπήσαν κυρίως στην καλλιέργεια της μουσικής. Κατά την περίοδο της Βρετανικής κυριαρχίας, στις γιορτές του νησιού συμμετείχε η φιλαρμονική ορχήστρα των Βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων που υπήρχαν στο νησί. Όταν όμως το 1837 με Βασιλικό διάταγμα απαγορεύτηκε σε όλες τις μπάντες του Αγγλικού στρατού να παράσχουν τις υπηρεσίες στα πλαίσια διαφόρων θρησκευτικών εορτών σε όλο τον κόσμο, κυρίως για πολιτικούς σκοπούς, οι Κερκυραίοι με αφορμή το γεγονός και με δεδομένο ότι το

έδαφος είχε είδη προετοιμαστεί από τον Ν.Χ. Μάντζαρο, αποφάσισαν λίγα χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα το 1840, να ιδρύσουν την πρώτη φιλαρμονική εταιρία του νησιού. Συγκεντρώνοντας το ενδιαφέρον μουσικών και μουσόφιλων η φιλαρμονική αγαπήθηκε από τους Κερκυραίους. Λίγο αργότερα και όσο αυξανόταν η ενασχόληση των Κερκυραίων με τη μουσική, δημιουργήθηκε η δεύτερη φιλαρμονική η Φιλαρμονική Εταιρία Μάντζαρος 1890 και κάπως έτσι η Κέρκυρα κατέληξε να έχει ούτε μία, ούτε δυο αλλά 18-20 φιλαρμονικές στην πόλη και τα χωριά της.

Μέχρι σήμερα, καμιά από αυτές δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα ενώ ο στόχος τους είναι: να παρέχουν δωρεάν μουσική παιδεία στους νέους και τις νέες του τόπου μας, να προάγουν τη μουσική παιδεία, να χρηματοδοτούν τους ταλαντούχους και να ντύνουν με μελωδίες τους παρελάσεις, λιτανείες, γιορτές και κάθε είδους πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις του νησιού προσθέτοντας ένα τόνο μεγαλοπρέπειας και πολιτισμού. Μετά από μια μουσική παράδοση τόσων χρόνων ένα μεγάλο μέρος του πολιτισμού της Κέρκυρας οφείλεται στις φιλαρμονικές που είναι πασίγνωστες όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Πίνακας Φιλαρμονικών της Κέρκυρας

1.	Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας «Παλαιά»	(ετ. ίδρ. 1840)
2.	Φιλαρμονική Εταιρία Μάντζαρος	(ετ. ίδρ. 1890)
3.	Φιλαρμονική Εταιρία Γαστουριού «Ομόνοια»	(ετ. ίδρ. 1898)
4.	Φιλαρμονική Εταιρία Σκριπερού	(ετ. ίδρ. 1909)
5.	Φιλαρμονική Εταιρία Λευκίμμης	(ετ. ίδρ. 1911)
6.	Φιλαρμονική Άνω Κορακιάνας «ΣπυρίδωνΣαμαράς»	(ετ. ίδρ. 1958)
7.	Φιλαρμονική Εταιρία Σιναράδων	(ετ. ίδρ. 1962)
8.	Μουσική καλλιτεχνική ένωση Λευκιμμάιων έτ. επανιδρύσεως (1961)	(έτ. ίδρ. 1910)
9.	Φιλαρμονική Εταιρία Κοινοπιαστών	(ετ. ίδρ. 1966)
10.	Φιλαρμονική Αγίου Ματθαίου	(ετ. ίδρ. 1967)
11.	Φιλαρμονική Εταιρία Αυλιωτών	(ετ. ίδρ. 1979)
12.	Φιλαρμονική Ένωση «Καποδίστριας»	(ετ. ίδρ. 1980)
13.	Φιλαρμονική Εταιρία Καρουσάδων	(ετ. ίδρ. 1981)
14.	Φιλαρμονική Εταιρία Λακώνων «Άγιος Νικόλαος»	(ετ. ίδρ. 1990)
15.	Φιλαρμονική Εταιρία Θιναλίου	(ετ. ίδρ. 1993)
16.	Φιλαρμονική Εταιρία Κοντοκαλίου	(ετ. ίδρ. 1994)
17.	Φιλαρμονική Εταιρία Λιαπάδων (Φίλο-προοδευτικός μουσικός σύλλογος Λιαπάδων)	(ετ. ίδρ. 1995)
18.	Φιλαρμονική Εταιρία Παξών «Ποσειδών»	(ετ. ίδρ. 2001)
19.	Φιλαρμονική Κάτω Κορακιάνας «Γεράσιμος Μαρκοράς»-1982, έχει ανασταλεί η λειτουργία της	

Οι «Φιλαρμονικές» οι Μπάντες εκτός από την Κέρκυρα έπαιξαν σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης και διάδοσης της μουσικής σε όλα τα Επτάνησα. Έτσι Μπάντες υπήρχαν και υπάρχουν εξίσου από παλιά και στα άλλα νησιά του Ιονίου όπως:

Φιλαρμονική Εταιρεία Λευκάδος
Φιλαρμονική και μουσική σχολή Ιθάκης.
Φιλαρμονική Εταιρεία Ζακύνθου,
Φιλαρμονική Αργοστολίου “Διονύσιος Λαυράγκας”
Φιλαρμονική Λειβαθούς “Χαρίλαος Χωραφάς”,
Φιλαρμονική Σχολή Ληξουρίου

Ένα ακόμα ενδεικτικό στοιχείο της αγάπης των Επτανησίων για την μουσική και γενικότερα για την τέχνη είναι η πολλών ύπαρξη χορωδιών στον χώρο των Επτανήσων. Οι κάτοικοι των Επτανήσων αλλά και της Κέρκυρας χαρακτηρίζονται για την φωνητική τους ικανότητα και την αγάπη τους για το τραγούδι για αυτό υπάρχουν πάρα πολλά χορωδιακά συγκροτήματα σε όλα τα Επτάνησα.

Από μια μικρή έρευνα που κάναμε σχετικά με τις χορωδίες της Κέρκυρας βρήκαμε ότι στο νησί της Κέρκυρας λειτουργού περίπου 43! Χορωδιακά σχήματα.

1.Χορωδία Αγίου Μάρκου 2.Χορωδία Αγίου Ματθαίου 3.Χορωδία Αγίου Προκοπίου 4.Χορωδία Ανεμόμυλου «ΘΩΜΑΣ ΦΛΑΓΓΙΝΗΣ» 5.Χορωδία Άνω Κορακιάνας 6.Χορωδία Άνω Παυλιάνας 7.Χορωδία Αχαράβης 8.Χορωδία Βαλανίου 9.Χορωδία Βάτου 10.Χορωδία Γαστουρίου 'Δημόδοκος' «ΔΗΜΟΔΟΚΟΣ» 11.Χορωδία Γύρου 12.Χορωδία Δήμου Αχιλλείων 13.Χορωδία Δήμου Κέρκυρας 14.Χορωδία Επίσκεψης 15.Χορωδία Ευροπούλων « Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ» 16.Χορωδία Ζυγού 17.Χορωδία Θναλίων 18.Χορωδία Καρουσάδων 19.Χορωδία Κασιώπης 20.Χορωδία Καστελάνων Γύρου 21.Χορωδία Καστελάνων Μέσης 22.Χορωδία Κάτω Γαρούνα 23.Χορωδία Κέρκυρας 24.Χορωδία Κοινοπιαστών 25.Χορωδία Κορακιάνας «ΣΠΥΡΟΣ ΣΑΜΑΡΑΣ» 26.Χορωδία Λακώνων 27.Χορωδία Λιαπάδων 28.Χορωδία Μαγουλάδων 29.Χορωδία ΜΚΕ Περιβολίου 30.Χορωδία Μουσικής Καλλιτεχνικής Ένωσης Λευκμαίων 31.Χορωδία Μπενιτσών 32.Χορωδία Νυμφών 33.Χορωδία Παξών 34.Χορωδία Πέλεκα 35.Χορωδία Περουλάδων 36.Χορωδία Πολιτιστικού Κέντρου ΟΤΕ Κέρκυρας 37.Χορωδία Ποταμού 'ο Μπόργος' 38.Χορωδία Σκριπερού, 39.Χορωδία Σπαρτίλα 40.Χορωδία Συνιών 41.Χορωδία Φαιάκων 42.Χορωδία Χλωμού "ΘΩΜΑΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ" 43.Χορωδία Χωρεπισκόπων

Η χορωδία (λατ. *chorus*) είναι ένα μουσικό σύνολο τραγουδιστών. Η χορωδιακή μουσική, με τη σειρά της, είναι η μουσική που εκτελείται από ένα τέτοιο σύνολο. Ο όρος χορός αναφέρεται περισσότερο σε σχέση με το αρχαίο θέατρο καθώς και με τη βυζαντινή μουσική, έτσι μπορεί να γίνει λόγος για Βυζαντινό χορό και για χορικά αρχαίων δραμάτων. *Δομή μιας χορωδίας*: Επικεφαλής μιας χορωδίας είναι ένας διευθυντής χορωδίας ή (ιδιαίτερος στη Βυζαντινή μουσική) ένας χοράρχης. Η χορωδία αποτελείται συνήθως από τέσσερις ομάδες φωνών, καθεμιά από τις οποίες αντιστοιχεί στις τέσσερις βασικές (κατά έκταση) φωνές (σοπράνο, κοντράλτο, tenόρος και μπάσος), έτσι ώστε να μπορεί να εκτελεί κομμάτια με βάση την τετράφωνη αρμονία - κυρίαρχο στοιχείο της κλασικής μουσικής. Μια χορωδία μπορεί να εκτελεί μουσική είτε με είτε χωρίς συνοδεία: στη δεύτερη περίπτωση χρησιμοποιούμε τον προσδιορισμό *ασυνόδευτη*, ή τον διεθνή όρο *a cappella*, που κατά λέξη σημαίνει *στο παρεκκλήσι*. Τα όργανα που χρησιμοποιούνται για τη συνοδεία ποικίλουν, από το όργανο, το πιάνο ή την κιθάρα, έως ένα μικρό οργανικό σύνολο, ή μια ολόκληρη ορχήστρα. Στις δοκιμές το πλέον διαδεδομένο όργανο συνοδείας είναι το πιάνο και το όργανο, ακόμη κι αν το κομμάτι προς εκτέλεση είναι γραμμένο για άλλη οργανική συνοδεία, ή ακόμη κι αν είναι γραμμένο *a cappella*.

Τύποι χορωδιών: *Μεικτή χορωδία* (μείξη ανδρικών και γυναικείων φωνών, ή κατ' άλλους μείξη παιδικών και ενηλίκων φωνών). Πρόκειται για τον πλέον διαδεδομένο τύπο χορωδίας στις μέρες μας και αποτελείται από ακαθόριστο αριθμό των τεσσάρων τύπων φωνής.

Χορωδία αρρένων, κατά τα πρότυπα της μεικτής χορωδίας, αλλά αποτελούμενη αποκλειστικά από αρσενικού γένους τραγουδιστές: τη φωνή της σοπράνο αναλαμβάνουν ανήλικα αγόρια, η φωνή της άλτο εκτελείται από κόντρα-τενόρους, ενώ οι tenόροι και μπάσοι παραμένουν ως έχουν.

Γυναικεία χορωδία, αποτελούμενη αποκλειστικά από γυναίκες, που τραγουδούν μόνο τα μέρη της σοπράνο και της άλτο, διαίρεμένα στα δύο.

Ανδρική χορωδία, κατά τα πρότυπα της γυναικείας, αλλά αποτελούμενη από τενόρους, βαρυτόνους και μπάσους.

Παιδική χορωδία, αποτελούμενη από ανήλικα παιδιά, που δεν έχουν περάσει το στάδιο της μεταφώνησης (περίπου 6 έως 16 ετών).

Λαϊκή παραδοσιακή μουσική – Αρέκιες, Καντάδες.

Στην εποχή της Αναγέννησης η Κέρκυρα όπως και τα υπόλοιπα Επτάνησα ήταν στο «σταυροδρόμι» μεταξύ της Βενετίας και της Κρήτης. Έτσι γίνονται ένας από τους μεγαλύτερους κοινωνούς των νέων λογοτεχνικών και μουσικών ρευμάτων. Το 1669 λόγω της Κρητικής Επανάστασης, οι Κρήτες βρήκαν καταφύγιο στην Κέρκυρα και στα υπόλοιπα Επτάνησα, μεταφέροντας μαζί τους τα ήθη και τα έθιμα τους και κυρίως την ευρέως διαδεδομένη μουσική τους παράδοση, επηρεάζοντας όχι μόνο την πόλη αλλά και την ύπαιθρο. Η ανάπτυξη της κοσμικής, λαϊκής μουσικής είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση νέων μουσικών οργάνων και την προσπάθεια τελειοποίησής τους από τους κατασκευαστές. Στις αρχές του 16^{ου} αιώνα εμφανίστηκαν ελαφρά είδη μουσικής, τα οποία χαρακτηρίζονται από την εύθυμη διάθεσή τους και την απλότητά τους.

Χαρακτηριστικό είδος της μουσικής των Επτανήσων είναι οι καντάδες και οι αρέκιες. Οι αρέκιες, που η ονομασία τους προέρχεται από την ιταλική λέξη *a orecchio* είναι λαϊκά τραγούδια που συναντώνται σε όλα τα νησιά του Ιονίου. Η αρμονία τους είναι κάπως περίεργη. Ξεκινούν με μια φωνή (*solo*) και στη συνέχεια συμπληρώνεται από τις άλλες φωνές. Συνήθως οι αρέκιες τραγουδιούνται και χωρίς την συνοδεία μουσικών οργάνων.

Οι καντάδες είναι το πιο αγαπημένο είδος της επτανησιώτικης παραδοσιακής μουσικής. Η καντάδα είναι ένα είδος λαϊκού αστικού τραγουδιού το οποίο αναπτύχθηκε στα Επτάνησα κυρίως. Ο όρος αυτός προέρχεται από το ιταλικό ρήμα "cantare" που σημαίνει τραγουδώ. Η γέννηση της Καντάδας εντοπίζεται στα Επτάνησα, τη μόνη περιοχή της Ελλάδας χωρίς οθωμανική κατοχή και διοίκηση, στην οποία υπάρχει εναλλασσόμενη κατοχή από Δυτικούς, κυρίως Βενετούς και Άγγλους, με συνέπεια οι Ιόνιοι να μούνται στα δυτικά πρότυπα και να εξελίσσονται σύμφωνα με αυτά. Η Καντάδα προέρχεται από τους αστούς και την αγροτική τάξη, εκφράζει τον ερωτισμό και την αβρότητα, πάει κόντρα στον συμφεροντολογισμό και προτάσσει τον πολιτισμό. Η καντάδα χρησιμοποιεί ως βασικό μουσικό εκφραστικό μέσο την ανθρώπινη φωνή. Επηρεασμένο από το δυτικό πρότυπο της αρμονίας, λόγω της κατοχής των Επτανήσων από τους Ενετούς, παρατηρείται κυρίως πολυφωνική επεξεργασία των τραγουδιών. Ο αριθμός των φωνών συχνά διαφέρει. Συνήθως η καντάδα είναι τρίφωνη ή τετράφωνη. Συναντάται ωστόσο και η μονοφωνία, κυρίως περισσότερο στις αγροτικές περιοχές. Τραγούδια νοσταλγικά με στίχους ρομαντικούς, που εξωτερικεύουν ένα βαθύτερο αίσθημα και με μια γλυκιά μελωδία η οποία προξενεί ιδιαίτερη συγκίνηση. Συνήθως οι καντάδες συνοδεύονται από μαντολινάτα.

(Μαντολίνο, μαντόλα, κιθαρες, αλλά και βιολί και ακορντεόν)

Στην επτανησιώτικη καντάδα άφησε τη σφραγίδα της η συνεργασία του Νικόλαου Μάντζαρου με τον εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό οι οποίοι μας έδωσαν την αξέχαστη "Ξανθούλα" και άλλες.

Επίσης σημαντική είναι και η παρουσία του Διονύση Λαυράγκα που και αυτή έχει βάλει τη σφραγίδα της. Η παραδοσιακή επτανησιακή μουσική λοιπόν, αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο πολιτισμού που πρόσθεσαν τα νησιά του Ιονίου

στη πολιτιστική πορεία της Ελλάδας πολύ πριν ενωθούν μαζί της.

Οι ζακυνθινές καντάδες (λέγονται και σερενάτες) είναι το δημοφιλέστερο είδος της έντεχνης επτανησιακής μουσικής. Είναι παλιά παραδοσιακά, πολυφωνικά, μουσικά κομμάτια για χορωδία και τραγουδιούνται με τη συνοδεία κιθάρας και μαντολίνου. Οι στίχοι έχουν ερωτικό περιεχόμενο και είναι μπολιασμένοι με την αγάπη για το ασθενές φύλλο. Άλλοι είναι γραμμένοι από στιχουργούς και άλλοι είναι αυτοσχέδιοι. Τα αρμονικά αυτά τραγούδια με την γλυκιά και νοσταλγική μελωδία και τους ρομαντικούς στίχους εξακολουθούν να προκαλούν ιδιαίτερη συγκίνηση. Ξεχωριστός ζακυνθινός μουσικός ήταν ο Δομενεγίνης, ενώ ο Αντώνιος Καπνίσσης υπήρξε ένας από τους λαμπρότερους κιθαρίστες. Εκείνος όμως που άνοιξε τον δρόμο της νεοελληνικής μουσικής, είναι ο Πάυλος Καρρέρης που είχε ένα αυθόρμητο μουσικό ταλέντο και μια σοβαρή τεχνική, βασισμένη πάνω σε μια άρτια μουσική μόρφωση. Στην Ζάκυνθο από πολύ παλιά άρχισαν να συγκροτούνται χορωδίες και σύλλογοι για την ανάπτυξη της μουσικής.

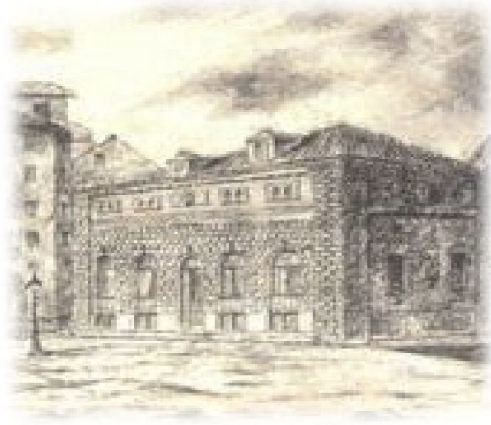

Κτήρια στην Κέρκυρα που στέγασαν μουσικά ιδρύματα

Η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας (γνωστή και ως «Παλαιά Φιλαρμονική») ιδρύθηκε στις 12 Σεπτεμβρίου 1840 και είναι ο παλαιότερος μουσικοεκπαιδευτικός οργανισμός στην Ελλάδα. Ο αρχικός σκοπός των ιδρυτών του ήταν η δημιουργία μιας πλήρους μουσικής ακαδημίας, παρόμοιας με εκείνες της γειτονικής Ιταλίας. Με τον τρόπο αυτό επιχειρήθηκε να δοθεί βιώσιμη λύση σε ένα χρονίζον πρόβλημα, δηλαδή την απουσία μιας παιδαγωγικά πλήρους μουσικής σχολής, η οποία θα προσέφερε στους Κερκυραίους μουσική εκπαίδευση, είχαν είτε άτομα που μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στο οικονομικό έξοδο της πρόσληψης ενός ιδιώτη μουσικοδιδασκάλου είτε τα μέλη των άτυπων επαγγελματικών μουσικών συντεχνιών του νησιού. Ο δεύτερος ήταν και ο μόνος τρόπος μέσω του οποίου μπορούσε κανείς να αποκτήσει (ημι)επαγγελματική μουσική κατάρτιση.

Το δημοτικό θέατρο του Σαν Τζιάκομο, ή αλλιώς το θέατρο του Αγίου Ιακώβου, ήταν θέατρο στην Κέρκυρα, το οποίο έγινε το κέντρο της ελληνικής όπερας μεταξύ 1733 και 1893. Προσέλκυσε Ιταλούς μουσικούς και συνθέτες, πολλοί από τους οποίους έγιναν μόνιμοι κάτοικοι της Κέρκυρας και συνέβαλαν στην τοπική μουσική σκηνή. Το θέατρο λειτούργησε ως καταλύτης σε αυτήν την πολιτιστική αλληλεπίδραση και έδωσε ώθηση στην ανάπτυξη της Επτανησιακής μουσικής Σχολής.

Η απόφαση για τη δημιουργία νέου Δημοτικού Θεάτρου ελήφθη το 1885, επί δημαρχίας Γεωργίου Θεοτόκη. Η ανέγερσή του άρχισε το 1893 επί δημαρχίας Μιχαήλ Θεοτόκη. Λόγω του μεγάλου κόστους το έργο ολοκληρώθηκε το 1902 σε σχέδια του Ιταλού αρχιτέκτονα Conrado Pergolesi ο οποίος χρησιμοποίησε σαν πρότυπο το κτίριο της «Σκάλας του Μιλάνου». Είχε ύψος 39 μέτρα ! Το Δημοτικό Θέατρο διέθετε 64 θεωρεία. Κάθε θεωρείο διέθετε ιδιαίτερο σαλονάκι με τουαλέτα, μικρό διαμέρισμα με βαρύτιμους καθρέπτες και παραπέτασμα και αποκλειστικά δικό του φωτισμό από γκάζι.

Εθεωρείτο ένα από τα καλύτερα της Ευρώπης. Η έναρξη των παραστάσεων του Δημοτικού Θεάτρου Κέρκυρας έγινε στις 7 Δεκεμβρίου 1902 με τον "Lohengrin" του Wagner. Το παλιό δημοτικό θέατρο της Κέρκυρας ήταν το κύριο θέατρο και η όπερα στην Κέρκυρα, από το 1902 έως 1943. Το θέατρο ήταν ο διάδοχος του Nobile Teatro

di San Giacomo di Κέρκυρα, η οποία έγινε το δημαρχείο της πόλης της Κέρκυρας. Κάηκε τη νύχτα της 13^{ης} προς 14^{ης} Σεπτεμβρίου του 1943, νύχτα εμπρησμού της πόλεως της Κέρκυρας από τους Γερμανούς. Δυστυχώς στη μεταπολεμική περίοδο το 1952 το κατεστραμμένο κτίριο θεωρήθηκε από τους κερκυραίους: αρχιτέκτονα Ιωάννη Κόλλα και πολιτικούς μηχανικούς Γεώργιο Λινάρδο και Ρένο Παϊπέτη, ότι

"δεν έχει ουδεμία αρχιτεκτονική και ιστορική αξία".

Η γνωμοδότησή τους ανακοινώθηκε στο Δημοτικό Συμβούλιο Κερκυραίων, με Δήμαρχο τότε τον Σταμάτη Δεσύλλα, το οποίο στη συνεδρίασή του της 31ης Μαρτίου 1952, αποφάσισε ομόφωνα την κατεδάφιση του. Το Θέατρο κατεδαφίστηκε παρά τις έντονες διαμαρτυρίες πολλών Κερκυραίων, που έφθασαν μέχρι τις αίθουσες των δικαστηρίων. Το παλιό θέατρο δεν έσβησε ποτέ από την καρδιά των Κερκυραίων.

Αυτό μαρτυρούν οι δεκάδες φωτογραφίες του, που βρίσκονται κρεμασμένες παντού από ιδιωτικά γραφεία έως δημόσια κτίρια. Βεβαίως κάποιοι άλλοι φρόντισαν να ονομαστεί η οδός που βρίσκεται δίπλα στο Δημοτικό Θέατρο (η οδός του εγκλήματος) με το όνομα του Δημάρχου που το κατεδάφισε.

Δημοτικό Θέατρο Κέρκυρας

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη κ Ατσοπάρδη Σπυρίδωνα εκπ/καικλ.ΠΕ16.01

Γουδέλη – Κορδύλη

Μπορείτε να μας πείτε δύο λόγια για την μουσική στα Επτάνησα.

Η μόνη περιοχή της Ελλάδας που δέχτηκε νωρίτερα από όλες τις άλλες την Ευρωπαϊκή επιρροή στη μουσική ήταν τα Επτάνησα. Για τέσσερεις αιώνες (1386-1797) κάτω από την Ενετική κυριαρχία τα νησιά, πέρασαν στη συνέχεια στην κατοχή των Ρώσων, των Γάλλων, των Άγγλων μέχρι την παραχώρησή τους στην Ελλάδα τον Μάιο του 1864. Είναι γεγονός ότι τα Επτάνησα υπήρξαν μία από τις σημαντικότερες διόδους εισαγωγής των ευρωπαϊκών ιδεών (Διαφωτισμός) και της δυτικής μουσικής στην υπόλοιπη Ελλάδα, όχι μόνο πριν αλλά και μετά την Ένωση. Τα πρώτα γνωστά δείγματα επώνυμης μουσικής στην νεοελληνική ιστορία προέρχονται από τα Επτάνησα. Μικρή εξαίρεση αποτελεί η Λευκάδα στα χωριά της οποίας είχε αναπτυχθεί κυρίως το παραδοσιακό κλαρίνο λόγω της μικρής απόστασης που την χωρίζει από την Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο. Όμως και τα Κύθηρα, λόγω της θέσης που βρίσκονται αλλά και της μεγάλης τους απόστασης από τα άλλα νησιά του Ιονίου, δεν έχουν ακολουθήσει την επτανησιακή μουσική, έτσι όπως αυτή έχει διαμορφωθεί. Πιο πολύ στα Κύθηρα έχει επικρατήσει η μελωδία και η μουσική από την Κριτική μαντινάδα. Η επικοινωνία των νησιών του Ιονίου με την Δύση, έδωσε την δυνατότητα στην επτανησιακή μουσική, ακόμα και στις αρέκιες και καντάδες, να μένουν προσκολλημένες στα πρότυπα της ιταλικής όπερας. Το λυρικό θέατρο της Κέρκυρας San Giacomo γίνεται διάσημο και πέραν των Ιονίων νήσων λόγω των ιταλικών μουσικών θιάσων που φιλοξενεί.

Τι μπορείτε να μας πείτε με λίγα λόγια για την Επτανησιακή μουσική σχολή;

Η Επτανησιακή μουσική Σχολή είναι η πρώτη "μουσική σχολή" στην Ελλάδα που επηρεάστηκε από τον δυτικό τρόπο μουσικής (την κλασική μουσική). Ιδρύθηκε από τον Νικόλαο Χαλκιάπουλο Μάντζαρο και διήρκεσε από τον 19ο έως τις αρχές του 20ού αιώνα. Η επικοινωνία των νησιών με την Ιταλία, η ανάπτυξη του εμπορίου, οι μελοδραματικοί θίασοι που συχνά επισκέπτονταν τα νησιά συνετέλεσαν στο να αναπτυχθεί σε αυτά μια αξιόλογη μουσική κίνηση και να δημιουργηθεί μια σχετικά πλούσια μουσική παράδοση που πήρε το όνομα Επτανησιακή Μουσική Σχολή. Κύριοι εκπρόσωποι αυτής της Σχολής ήταν ο Νικόλαος, Χαλκιάπουλος-Μάντζαρος, ο Σπύρος Σαμαράς, ο Διονύσιος Λαυράγκας, ο Αντώνης Καπνίσσης, ο Φραγκίσκος Δομενεγίνης, ο Παύλος Καρρέρ και άλλοι. Έτσι, μπορεί να πει κανείς, ότι η μουσική και το τραγούδι αποτελούσαν και αποτελούν και σήμερα αχώριστο σύντροφο των Επτανησιωτών. Αρχικά η ιταλική μουσική είχε μια σημαντική επίδραση στην επτανησιώτικη, στην πορεία όμως διαμορφώνεται η καθαρά επτανησιακή η οποία πλέον αποκτά τα κυρίως δικά της σημεία. Στην ανάπτυξη του μουσικού αισθήματος των Επτανησιωτών συμβάλλουν πολλοί παράγοντες με κύριο τα ίδια τα νησιά με τα λουλούδια τους, τις ακρογιαλιές τους, την πλούσια βλάστηση, τη γαλήνη τους. Έτσι ο μουσικός πολιτισμός των Επτανήσων μπορεί να δέχτηκε τις επιδράσεις της ιταλικής μουσικής όμως αφού τις αφομοίωσε τις ανάπλασε μέσα στα δικά του πλαίσια. Από πολύ νωρίς στα Επτάνησα έκαμαν την παρουσία τους χορωδίες για την ανάπτυξη της τοπικής μουσικής.

Τι γνωρίζετε για την ανάπτυξη της λαϊκής παραδοσιακής μουσικής;

Χαρακτηριστικό είδος της επτανησιώτικης μουσικής είναι οι καντάδες και οι αρέκιες. Οι αρέκιες, που η ονομασία τους προέρχεται από την ιταλική λέξη a orecchio είναι λαϊκά τραγούδια που συναντιούνται σε όλα τα νησιά του Ιονίου. Η αρμονία τους είναι κάπως περίεργη. Ξεκινούν με μια φωνή (solo) και στη συνέχεια συμπληρώνεται από τις άλλες φωνές. Συνήθως οι αρέκιες τραγουδιούνται και χωρίς την συνοδεία μουσικών οργάνων. Οι καντάδες είναι το πιο αγαπημένο είδος της επτανησιώτικης παραδοσιακής μουσικής. Τραγούδια νοσταλγικά με στίχους ρομαντικούς, που εξωτερικεύουν ένα βαθύτερο αίσθημα και με μια γλυκιά μελωδία η οποία προξενεί ιδιαίτερη συγκίνηση. Συνήθως οι καντάδες συνοδεύονται από μαντολινάτα. (Μαντολίνο, μαντόλα, κιθαρές, αλλά και βιολί και ακορντεόν). Στην επτανησιώτικη καντάδα άφησε τη σφραγίδα της η συνεργασία του Νικόλαου Μάντζαρου με τον εθνικό μας ποιητή Διονύσιο Σολωμό οι οποίοι μας έδωσαν την αξέχαστη “Ξανθούλα” και άλλες. Επίσης σημαντική είναι και η παρουσία του Διονύση Λαυράγκα που και αυτή έχει βάλει τη σφραγίδα της. Η παραδοσιακή επτανησιώτικη μουσική λοιπόν, αποτελεί ένα ακόμη στοιχείο πολιτισμού που πρόσθεσαν τα νησιά του Ιονίου στη πολιτιστική πορεία της Ελλάδας πολύ πριν ενωθούν μαζί της.

Ποια μουσικά ιδρύματα που βοήθησαν στην ανάπτυξη και την διατήρηση της μουσικής στην Κέρκυρα;

Καθοριστικό για τα μουσικά δρώμενα και την περαιτέρω ανάπτυξη μουσικής παράδοσης της Κέρκυρας, υπήρξαν οι Φιλαρμονικές , που άρχισαν να ιδρύονται από το 1840 και μετά. Η ίδρυση της πρώτης Φιλαρμονικής έγινε την περίοδο της Αγγλικής Προστασίας, με αφορμή την άρνηση των Άγγλων να συνοδεύουν μουσικά τις ορθόδοξες λιτανείες(1837). Οι Κερκυραίων τρία χρόνια αργότερα, το 1840, ίδρυσαν τη Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας. Οι Φιλαρμονικές της Κέρκυρας είναι γνωστές παγκοσμίως. Στο νησί υπάρχουν 18 Φιλαρμονικές από τις οποίες 4 βρίσκονται και δραστηριοποιούνται μέσα στα όρια του Δήμου Κερκυραίων. Είναι εταιρίες μη κερδοσκοπικές και έχουν ως στόχο τη ανάδειξη και ανάπτυξη της Κερκυραϊκής μουσικής παράδοσης και παιδείας, που σταθερά τροφοδοτεί το πανελλήνιο μουσικό σώμα με δημιουργούς. Παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στις εορταστικές, πολιτιστικές εκδηλώσεις του Δήμου Κερκυραίων αλλά και εκτός των ορίων του νησιού.

Στην σημείο παρουσιάζουμε με μεγάλη χαρά την συνέντευξη που ευγενικά παραχώρησε στις μαθήτριες Ματαθία Γκέρσου και Ζερβού Έλενα ο κ. Καρδάμης Κων/νος καθηγητής στο τμήμα μουσικών σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου .

1. Ποιος ο ρόλος του Νικόλαου Χ. Μάντζαρου στην ίδρυση της Επτανησιακής Σχολής;
Ο Μάντζαρος γνώριζε ανθρώπους οι οποίοι ήθελαν να ασχοληθούν με την μουσική, αλλά δεν είχαν την οικονομική άνεση. Μόνο όσοι είχαν χρήματα πλήρωναν ιδιώτες δασκάλους και οι περισσότεροι από αυτούς δεν ακολουθούσαν επαγγελματικά την μουσική. Αν κάποιος δεν σκέφτεται να ακολουθήσει την μουσική επαγγελματικά, τότε δεν φτάνει στο σημείο να θέλει να συνθέσει ο ίδιος. Αυτό ήταν το πρόβλημα το οποίο εντόπισε ο Μάντζαρος. Σε ηλικία 25 ετών αρχίζει και παραδίδει μαθήματα μουσικής δωρεάν σε ανθρώπους αριστοκρατικής τάξης, αλλά κυρίως σε ανθρώπους φτωχούς. Οι μαθητές που ξεκίνησαν μάθημα μαζί του το 1823 και μπήκαν στην διαδικασία να ασχοληθούν επαγγελματικά με την μουσική και ήταν έτοιμοι περίπου το 1836-1837. Κάποιοι από τους μαθητές έκαναν μαθήματα μόνο μαζί του, αλλά κάποιοι άλλοι πραγματοποίησαν ταξίδι στην Γαλλία προκειμένου να μάθουν περισσότερα πράγματα. Έτσι, περίπου το 1838 που επέστρεψαν όλοι στην Κέρκυρα, ο Μάντζαρος είχε την ευκαιρία να ιδρύσει μία σχολή μουσικής και επίσης είχε ανθρώπους που είχαν μάθει να συνθέτουν. Μέχρι το 1835 ήταν ο μόνο ο οποίος μπορούσε να συνθέσει, αλλά ποτέ δεν θεώρησε τον εαυτό του συνθέτη.

2. Ποιο ήταν το όραμά του για την μουσική στο νησί του;
Ο σκοπός του δεν ήταν απλώς κάποιοι ταλαντούχοι άνθρωποι να πετύχουν και να υπάρχει κάθε 100 χρόνια και ένας πετυχημένος μουσικός. Αυτό που προσπαθούσε ήταν να δημιουργήσει δομές και το πέτυχε. Η δομή του ήταν η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας (Παλαιά) που δεν ήταν πάντοτε μόνο μία μπάντα. Είχε εξαρχής στηθεί πάνω στα πρότυπα των μουσικών ακαδημιών της περιόδου. Αυτό σήμαινε πως υπήρχε τεράστια γκάμα από πράγματα που μπορούσε να μάθει κανείς όπως να χειρίζεται ένα όργανο, είτε πνευστό είτε έγχορδο, και το θεωρητικό μέρος. Αφού πέτυχε τον σκοπό του, οι περισσότεροι άνθρωποι ξεκινούσαν από την αρχή, αλλά ελάχιστοι ήταν εκείνοι που έφτασαν στο στάδιο της σύνθεσης επειδή οι περισσότεροι έμεναν στο πρακτικό μέρος. Αυτό δημιούργησε δομές, μετά το 1850 και πριν την ένωση των επτανήσων με την Ελλάδα, όπου ό,τι αντίστοιχο με την φιλαρμονική δημιουργήθηκε προσπάθησε να χρησιμοποιήσει τα ίδια πρότυπα. Για να πετύχει κάποιος εκείνη την εποχή έπρεπε να έχει και σωστό δάσκαλο, επειδή ήταν αυτός που έδινε τις σωστές βάσεις και καθοδηγούσε τον μαθητή. Επίσης ο ρόλος του ήταν να εντοπίζει ποιος μπορεί να κάνει κάτι παραπάνω από αυτό που κάνει ο μέσος όρος και να τον προωθήσει. Οι ταλαντούχοι μαθητές του είναι αυτοί που θυμόμαστε μέχρι και σήμερα που έζησαν τον 19ο αιώνα. (Ξύνδας, Καρρέρ, κλπ.)

3. Λίγα λόγια για την ζωή και το έργο του.
Η οικογένεια του Μάντζαρου ήταν η τρίτη πλουσιότερη στο νησί. Γι' αυτό το λόγο ξεκίνησε να μαθαίνει τα βασικά για την μουσική με την μητέρα του σε μικρή ηλικία, αλλά μετά προσέλαβαν δασκάλους. Αυτοί οι δάσκαλοι ήταν το πρώτο βιολί μιας ορχήστρας και πιάνου. Έτσι έμαθε βιολί και πιάνο, αλλά δεν του αρκούσε να μείνει σε αυτό οπότε έφτασε μέχρι το στάδιο την σύνθεσης. Εκείνη την εποχή υπήρχε η αντίληψη πως με την μουσική ασχολούνταν μόνο όσοι ήταν φτωχοί και σε καμία περίπτωση οι αριστοκράτες.

Αλλά απ' όταν άρχισε να συνθέτει ο Μάντζαρος όλοι πίστευαν πως ακόμη και ένας αριστοκράτης μπορούσε να ασχοληθεί με την μουσική επαγγελματικά αν ήταν αυτό που ήθελε να ακολουθήσει και τον ευχαριστούσε. Αξιοσημείωτο είναι πως κάποιος μπορούσε να γίνει επαγγελματίας μουσικός μόνο από αυτά που μάθαινε στην Κέρκυρα. Όταν, λοιπόν, πήγαιναν σε άλλες χώρες, μετά από την διδασκαλία τους στην Κέρκυρα, έκαναν σεμινάρια όπως τα λέμε εμείς σήμερα. Ολοκλήρωσε τον μουσικό του κύκλο σπουδών στην Κέρκυρα το 1815 και παρουσίασε τα πρώτα του έργα δημόσια και έπειτα από 4 χρόνια θέλησε να δει πως ήταν τα πράγματα με την μουσική στην Ιταλία. Παράλληλα εργαζόταν ως γραμματέας της εισαγγελίας. Επίσης δίδασκε μουσική ανάλυση στον ωδείο της Νάπολης. Από το 1826 και μετά μένει στην σταθερά στην Κέρκυρα και δουλεύει πάνω στις δομές. Σταμάτησε την διεθνή καριέρα του και αρνήθηκε να αναλάβει την διεύθυνση του ωδείου της Νάπολης και του ωδείου του Μιλάνου. Η αναγνώρισή του στην Ιταλία ήταν μεγάλη κι έτσι πολλοί έρχονταν από την Ιταλία στην Κέρκυρα για να διδαχθούν από τον Μάντζαρο θεωρητικά, σύνθεση αντίστιξη και αρμονία. Το όνομά του είχε αναγνωριστεί στην Ιταλία αλλά και στη Γαλλία. Όλα αυτά έγιναν μέχρι την ίδρυση της φιλαρμονικής το 1840, όπου ήταν ο φορέας που θα μπορούσαν οι μαθητές του να συνεχίσουν το έργο του. Οι μαθητές του είχαν ήδη αρχίσει να δημιουργούν έργα τα οποία ήταν η πραγματοποίηση του οράματος του Μαντζάρου. Στην φιλαρμονική μπορούσαν να έρθουν και να διδαχθούν όλοι δωρεάν όπως και σήμερα. Από το 1826 έκανε μία υπέρβαση. Άρχισε να μελωποιεί ελληνική ποίηση που ήταν κάτι πολύ προχωρημένο. Τέλος, κάτι πολύ σημαντικό είναι η μεταδοτικότητα του ως δάσκαλος. Πολλοί έχουν τις γνώσεις, αλλά λίγοι έχουν τον σωστό τρόπο μετάδοσής τους.

4. Πως προέκυψε η μελωποίηση του Εθνικού Ύμνου από τον Μάντζαρο; Ποια η σχέση του με το Διονύσιο Σολωμό;

Το 1829 έρχεται στην Κέρκυρα ο Σολωμός. Αρχικά ο Σολωμός με τον Μάντζαρο δεν συναντήθηκαν ποτέ. Η σχέση τους έχει παρεξηγηθεί επειδή ο Μάντζαρος δεν μελωποίησε μόνο τα ποιήματα του Σολωμού, αλλά και πολλών άλλων ποιητών οι οποίοι δεν ήταν απαραίτητα Επτανήσιοι ούτε Έλληνες. Η σχέσης τους έχει περάσει στην ιστορία από την πρώτη τους συνεργασία, δηλαδή την μελωποίηση του Ύμνου στην Ελευθερία. Έχει 24 διαφορετικές μελωδίες. Έχει μελωποιήσει κι άλλα ποιήματα του Σολωμού. Παράλληλα με όλα αυτά ο Μάντζαρος συνέχισε να είναι ένας ανώτερος κυβερνητικός υπάλληλος. στην εισαγγελία. Από το 1834 μέχρι το 1856 ήταν γραμματέας στην Ιόνιο Γερουσία. Από εκεί πήρε την σύνταξή του. Αυτό όμως δεν σήμαινε κάτι γι' αυτόν επειδή απ' όσα γνωρίζουμε ήταν πολύ δραστήριος άνθρωπος. Από την στιγμή που πήρε την σύνταξή του είχε περισσότερο χρόνο να ασχοληθεί με την μουσική. Από το 1856 μετά είχε περισσότερες ιδέες για την μουσική και βρισκόταν συνεχώς σε μία εγρήγορση. Συνεχίζει να συνθέτει και να διδάσκει μέχρι το 1872 που πεθαίνει από εγκεφαλικό εν ώρα μαθήματος.

5. Ποια από τα έργα του θεωρούνται πιο σημαντικά;

Στην κοινή συνείδηση ως σημαντικά έργα είναι ένα μέρος του Ύμνου στην Ελευθερία. Ενορχήστρωσε και τις 158 στροφές 4 φορές χρησιμοποιώντας διαφορετική μουσική κάθε φορά με πιο ψαγμένες μορφές όπως η φούγκα. Σε όλους μας είναι γνωστός ως συνθέτης του Εθνικού μας Ύμνου, αλλά αυτή η ονομασία αδικεί και τον Σολωμό και τον Μάντζαρο. Ούτε ο Μάντζαρος είναι μόνο συνθέτης του Εθνικού Ύμνου, ούτε ο Σολωμός είναι μόνο συνθέτης του Εθνικού Ύμνου.

Ήδη από το 1830 οι πρώτες στροφές της πρώτης μελωποίησης του Ύμνου στην Ελευθερία άρχισαν να διαδίδονται από στόμα σε στόμα. Σιγά σιγά οι Επτανήσιοι άρχισαν να το θεωρούν Εθνικό Ύμνο. Πέρασε στην κοινή συνείδηση και από την 25η Μαρτίου, που άρχισε να γιορτάζεται πολύ νωρίς στα Επτάνησα, ήταν το απαραίτητο ανάκουσμα χωρίς να είναι ακόμα επίσημος Εθνικός Ύμνος. Τελικά καθιερώθηκε ως Εθνικός Ύμνος το 1865, όπου ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ έδειξε έναν ρεαλισμό και σκέφτηκε πως δεν χρειαζόταν να συνθέσουν καινούριο Εθνικό Ύμνο. Το μόνο που χρειαζόταν ήταν να επισημοποιηθεί κάτι που για τους περισσότερους υπήρχε. Ο Μάντζαρος έχει πρωτοτυπήσει μόνο και μόνο επειδή ήταν ο πρώτος που συνέθεσε. Ο Μάντζαρος δημιουργεί το πρώτο ρεπερτόριο πιανιστικής μουσικής από Έλληνα συνθέτη ήδη από το 1820. Είναι ο πρώτος συνθέτης ο οποίος ασχολείται συστηματικά με την μελωποίηση ελληνόγλωσσης ποίησης, οπότε ήδη από το 1824 γνωρίζουμε ότι άρχισε να δημιουργεί ένα ρεπερτόριο με κλασική μουσική στην Ελληνική γλώσσα. Αυτό ήταν πολύ σημαντικό επειδή άλλες χώρες που πιστεύαμε πως είχαν πρωτοτυπήσει, δεν είχαν πραγματοποιήσει κάτι παρόμοιο με αυτό. Επίσης ο Μάντζαρος έχει αφήσει πολλά εγχειρίδια για την διδασκαλία αρμονίας και αντίστιξης και ήταν σημαντικά από τότε. Πολλοί συνθέτες και εκδότες της εποχής του τον πρακαλούσαν να τους δώσει την άδεια να εκδώσουν τις μεθόδους του. Είχε έντονη δράση όταν ήταν νέος, περίπου 20 ετών, στο θέατρο. Είχε γράψει μονόπρακτη όπερα για τις ανάγκες του θεάτρου. Επίσης είχε συνθέσει άριες και ντουέτα επειδή όταν έρχονταν θίασοι έκαναν συμφωνία μαζί του και έλεγαν πως αν η παράσταση πήγαινε καλά, θα τους έδινε το δικαίωμα να κάνουν μία άλλη παράσταση από την οποία όλα τα έσοδα θα πήγαιναν στους τραγουδιστές. Μεταξύ 1815-1827 είχε συνθέσει τα πρώτα έργα του και ήταν ουσιαστικά τα πρώτα έργα που γράφτηκαν από Έλληνα συνθέτη.

6. Ποιο είναι το έργο που προσέφερε ο Μάντζαρος;

Ο Μάντζαρος έχει συνθέσει και έργα θρησκευτικής μουσική καθώς και ο ίδιος ήταν Ορθόδοξος. Γνώριζε όμως εξίσου καλά και την μουσική του καθολικού δόγματος. Συνέθεσε μία δοξολογία και τρεις λατινικές λειτουργίες από τις οποίες οι δύο παρουσιάστηκαν στην Νάπολη, κάτι το οποίο ήταν απίθανο μέχρι τότε. Ο θείος του ήταν πρωτοπαπάς (αρχιεπίσκοπος) στην Κέρκυρα. Μέχρι το 1797 δεν υπήρχαν αρχιεπίσκοποι, παρά μόνο πρωτοπαπάδες. Παρόλο, λοιπόν, που ήταν ορθόδοξος ήξερε πολύ καλά το καθολικό ύφος κι έτσι συνέθετε κομμάτια και για καθολικούς ναούς της Ιταλίας. Κάτι ακόμη πιο ενδιαφέρον είναι πως συνέθετε λειτουργίες για την ορθόδοξη εκκλησία σύμφωνα με το κερκυραϊκό ύφος. Έχει γράψει άριες, ντουέτα, οπερατική μουσική, πιανιστική μουσική, θεατρική μουσική (σκηνική μουσική), φωνιτική μουσική με συνοδεία πιάνου, χορωδιακή μουσική, θρησκευτική μουσική και παιδαγωγική.

7. Ποιο είναι το διδακτικό έργο που προσέφερε;

Το διδακτικό του έργο χωρίζεται σε δύο κατηγορίες και το σημείο τομής τους είναι η ίδρυση της Φιλαρμονικής Εταιρίας Κέρκυρας. Ο Μάντζαρος έγινε ενεργό μέλος της φιλαρμονικής το 1841, λίγα χρόνια μετά την ίδρυσή της. Πριν από εκείνη τη στιγμή είχε ανοιχτό το σπίτι του ως χώρο μάθησης. Εκεί ξεκινούσε από τα βασικά θεωρητικά, όπως η αξία μία νότας, και έφτανε έως την αισθητική, την φιλοσοφία και την μουσική σύνθεση. Μπορούσε να προσφέρει όσα χρειαζόταν κάποιος ώστε να προχωρήσει στον τομέα της μουσικής με τις σωστές βάσεις.

Επίσης, αν παρατηρούσε πως κάποιος είχε ταλέντο τον προωθούσε, αλλά δεν αυτό δεν σήμαινε πως ήταν αναγκαστικό αν δεν ήθελε κάποιος. Έπαιρνε σπίτι του ακόμα και φτωχά παιδιά που έβρισκε στον δρόμο και έβλεπε πως είχαν κάποιο ταλέντο και τα «ανάγκαζε» κατά κάποιο τρόπο να μην χάσουν αυτό το χάρισμα που είχαν. Επειδή όμως αυτά τα παιδιά του δρόμου συνήθιζαν να δουλεύουν για να ενισχύσουν την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους, οι γονείς τους δεν τους άφηναν να πηγαίνουν για μαθήματα μουσικής. Έτσι ο Μάντζαρος αποφάσισε να πληρώνει τους γονείς με τα χρήματα που θα έβγαζε το παιδί τους κάθε μέρα με αντάλλαγμα να φέρνουν οι γονείς τα παιδιά τους κάθε πρωί για μάθημα. Από το 1840 και μετά συνέχισε να κάνει μαθήματα στο σπίτι του, παρόλο που ξεκίνησαν τα μαθήματα στην φιλαρμονική. Ο ίδιος εκλέχθηκε πρόεδρος του συμβουλίου της φιλαρμονικής, αλλά επειδή ήθελαν και την τεχνογνωσία του τον έκαναν και ισόβειο καλλιτεχνικό διευθυντή. Έτσι ξεκίνησε να κάνει προγράμματα σπουδών. Η φιλαρμονική παρέδιδε από το 1841 μαθήματα πιάνου, πνευστών και έγχορδων οργάνων, θεωρία, αρμονία, αντίστιξη, φούγκα, ιστορία της μουσικής και σύνθεση. Γνώριζε πολύ καλά πως λειτουργούσε ένα μουσικό σύστημα και έτσι προσπαθούσε να εξελίξει την φιλαρμονική με νέες ιδέες. Για τους μαθητές του είχε δημιουργήσει εγχειρίδια αντίστιξης, αρμονίας και φούγκας. Το χαρακτηριστικό της διδασκαλίας του ήταν πως μπορούσε για παράδειγμα να τελειώσει την ύλη της αρμονίας μέσα σε 7 μήνες.

8. Επηρεάστηκε η εργογραφία του από τις σπουδές του στην Ιταλία ή από την Κερκυραϊκή παράδοση;

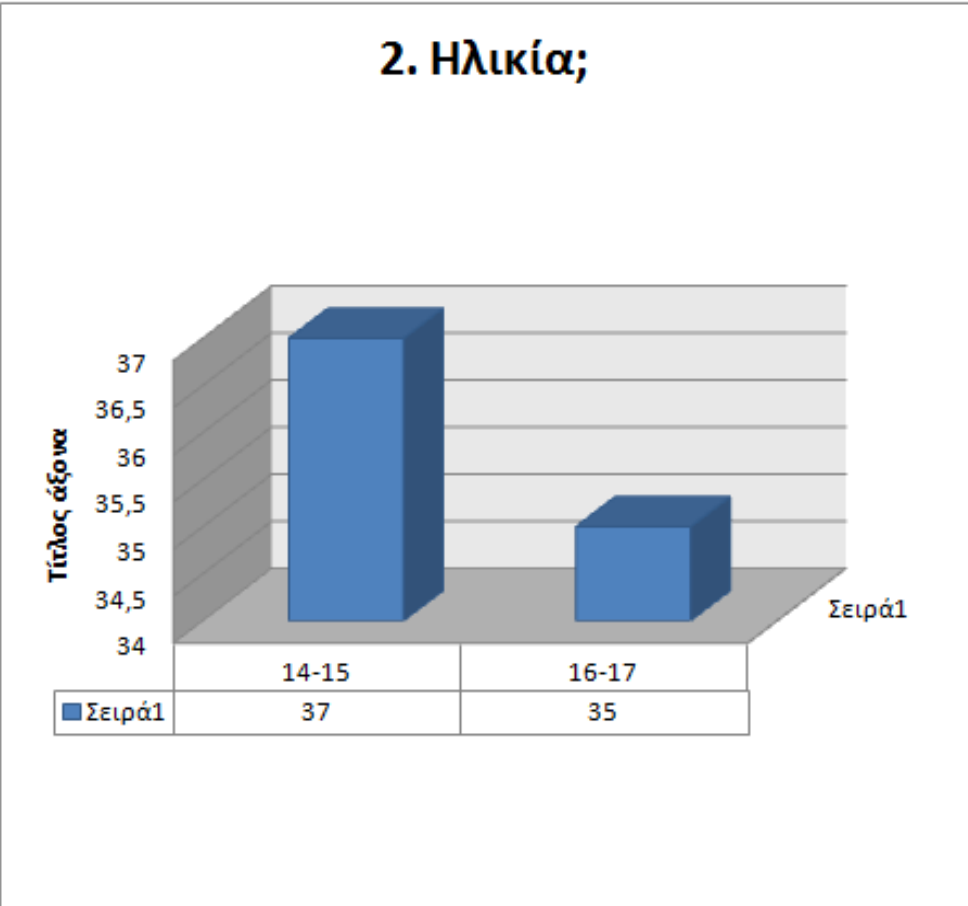
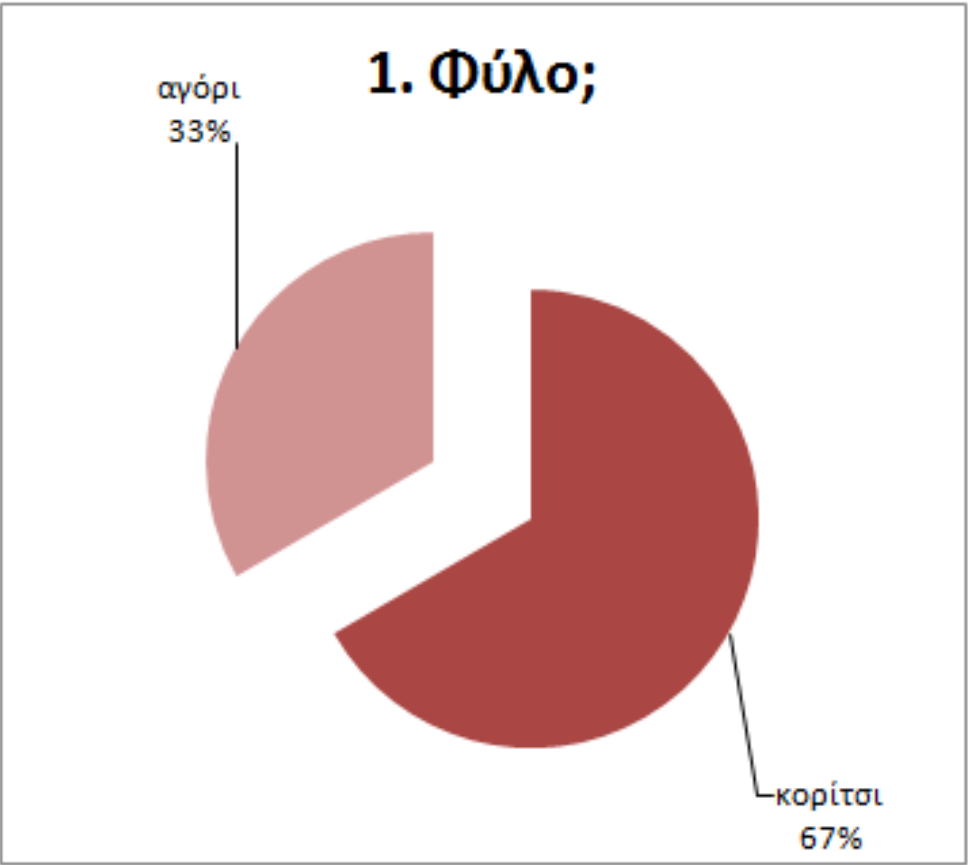
Ο επηρεασμός έχει να κάνει με κάτι που αρέσει ή δεν αρέσει στον ίδιο. Πολλές φορές έπαιρνε κομμάτια και διόρθωνε κάποια σημεία τα οποία δεν του άρεσαν κι έτσι πρόσθετε το προσωπικό του στοιχείο. Πολλές φορές ακούμε πως ο Μάντζαρος γράφει σαν τον Rossini. Οι δύο τους ήταν συνομήλικοι και μάλιστα είχαν κοινές εμπειρίες, δηλαδή άκουγαν τα ίδια πράγματα. Με τα δεδομένα της εποχής ήταν πολύ δύσκολο να ακούσει κάποιος μουσική. Μπορούσε παρα μόνο αν το έβλεπε ο ίδιος από κοντά. Γι' αυτό το λόγο, κάποιος που ενδιαφερόταν, έπρεπε να μάθει πότε παιζόταν ένα έργο και που. Αυτό όμως ήταν αρκετά δύσκολο. Εκείνη την εποχή τα θέατρα και γενικότερα οι συναυλιακές αίθουσες ήταν χώροι που πήγαιναν οι φιλόμουσοι, αλλά δεν έλειπαν εκείνοι που πήγαιναν μόνο και μόνο για να αναδείξουν τον εαυτό τους. Εκείνοι όμως οι οποίοι ασχολούνταν επαγγελματικά με την μουσική, πήγαιναν στα θέατρα επειδή ήταν ένα μέρος της εκπαίδευσής τους. Επειδή όμως ήταν δύσκολο πολλές φορές να παρεβρίσκονται σε όλες αυτές της συναυλίες, μέσο του ραδιοφώνου μπορούσαν να ακούσουν κάποιο κομμάτι-κάποια μπάντα από άλλη χώρα. Παρόλα αυτά, όταν πήγαιναν στο θέατρο άκουγαν πολύ προσεκτικά και πολλές φορές σημείωναν μελωδίες που τους άρεσαν και θα ήθελαν και εκείνοι να τις χρησιμοποιήσουν. Αυτό αποτελούσε μία εμπειρία.

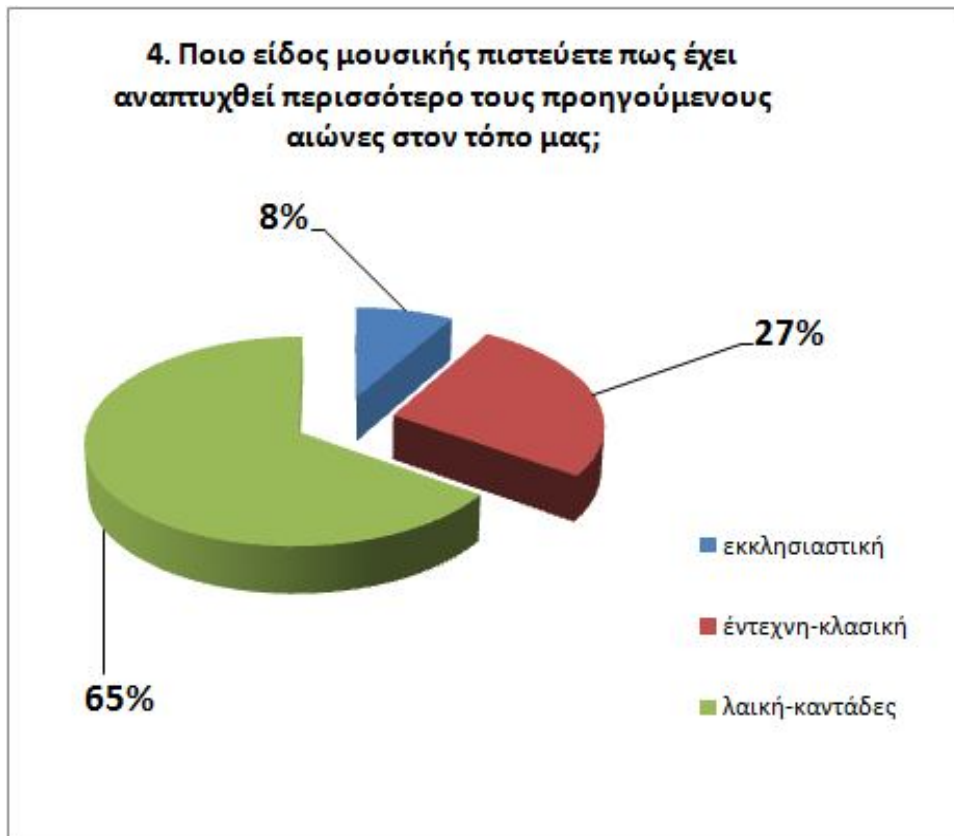
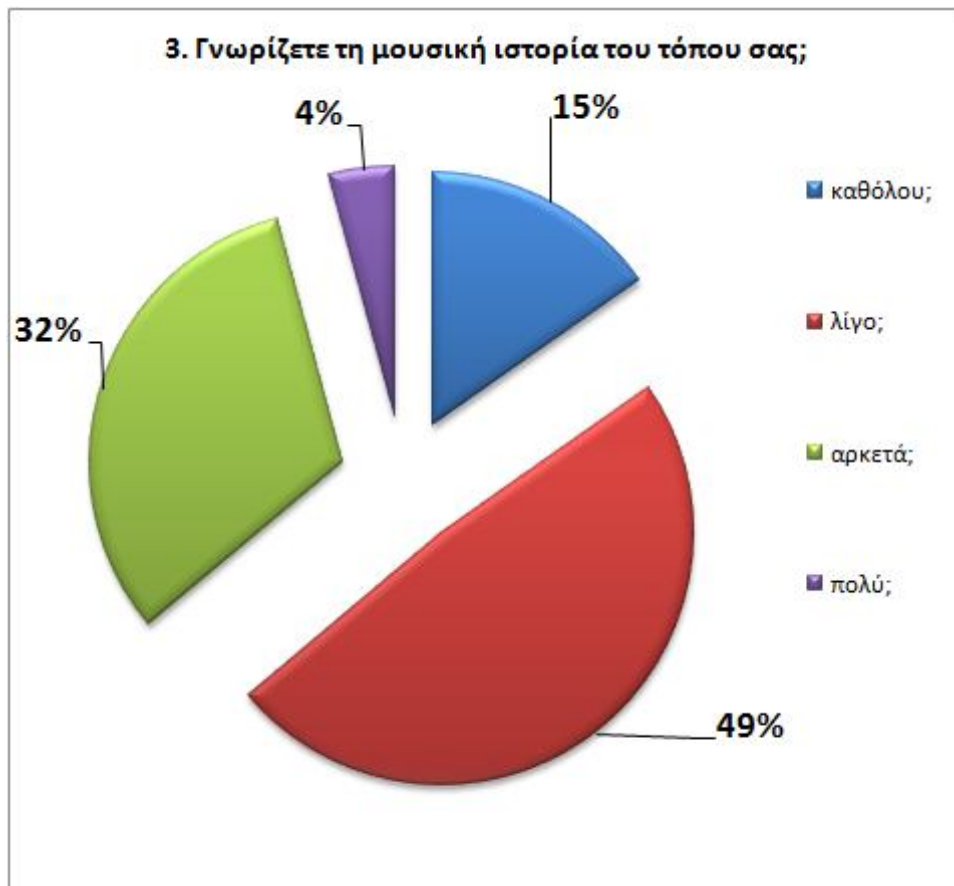
Ερωτηματολόγιο – πίνακες έρευνας

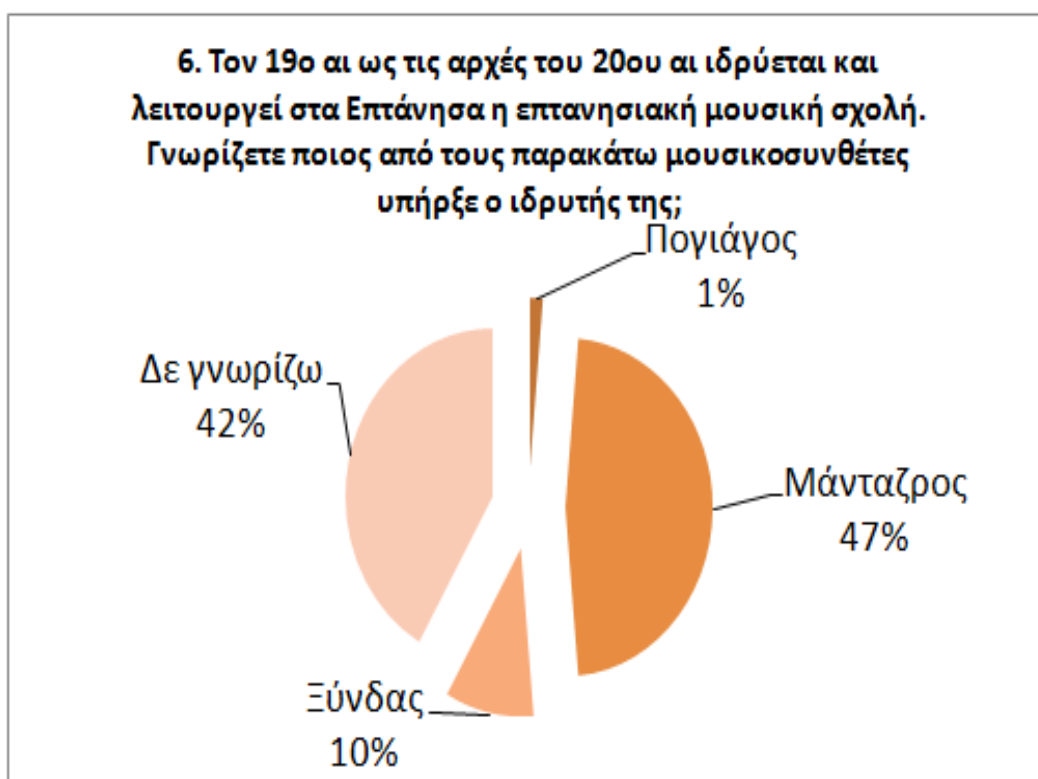
Στις 17/2/2015 πραγματοποιήσαμε, στα πλαίσια της έρευνας μας, μια στατιστική ερευνά σχετική με το θέμα της ερευνητικής εργασίας, Η Μουσική στα Επτάνησα. Παιδεία, Τέχνη, Πολιτισμός. Συγκεκριμένα δόθηκαν δώδεκα ερωτήσεις στις οποίες απάντησε ένα μικρό δείγμα (λόγω διαφόρων συνθηκών) 72 μαθητών του σχολείου μας ηλικίας 14-17 ετών. Από τις απαντήσεις καταγράψαμε το ενδιαφέρον των συμμαθητών μας για την μουσική στα Επτάνησα και ειδικότερα στη Κέρκυρα και την γνώμη τους για την μουσική μας παράδοση. Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε τα καταγράφουμε στους παρακάτω πίνακες.

Σχ. Έτ: 14-15 - 2ο ΓΕΛ Κέρκυρας - **Τάξη: Α' ΕΡ ΕΡΓΑΣΙΑ -Ερωτηματολόγιο**
-Η Μουσική στα Επτάνησα. Παιδεία, Τέχνη Πολιτισμός

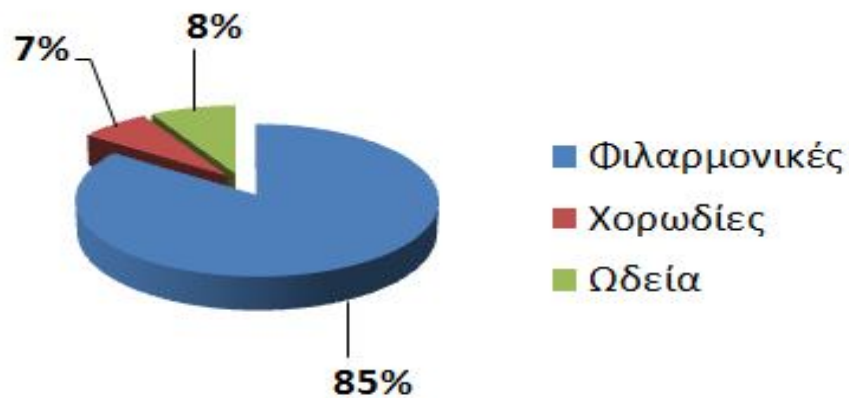
1	Φύλο:					Σύνολο
	24 αγόρι	48 κορίτσι			72	
	33,3 %	66,7 %				
2	Ηλικία:					
	37 14-15	35 16-17			72	
	51,4 %	48,6 %				
3	Γνωρίζετε την μουσική ιστορία του τόπου σας;					
	11 Καθόλου;	35 Λίγο;	23 Αρκετά;	3 Πολύ;	72	
	15,3 %	48,6 %	31,9 %	4,2 %		
4	Ποιο είδος μουσικής πιστεύετε πως έχει αναπτυχθεί περισσότερο τους προηγούμενους αιώνες στον τόπο μας;					
	6 Βυζαντινή - εκκλησιαστική;	19 Έντεχνη - Κλασική;	47 Λαϊκή-Καντάδες;			72
	8,3 %	26,4 %	65,3 %			
5	Ποιος είναι κατά την γνώμη σας ο ποιο γνωστός Κερκυραίος μουσικοσυνθέτης του 18ου-19ου αι.;					
	0 Λαυράγκαας;	6 Σαμάρας;	65 Μάντζαρος;	1 Καρρέρ;	72	
	0,0 %	8,3 %	90,3 %	1,4 %		
6	Τον 19ο αι ως τις αρχές του 20ου αι ιδρύεται και λειτουργεί στα Επτάνησα η επτανησιακή μουσική σχολή. Γνωρίζετε ποιος από τους παρακάτω μουσικοσυνθέτες υπήρξε ο ιδρυτής της;					
	1 Πογιάγος ;	34 Μάντζαρος;	7 Ξόνδας;	30 Δεν γνωρίζω	72	
	1,4 %	47,2 %	9,7 %	41,7 %		
7	Ποια από τα μουσικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Κέρκυρα έχουν την μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα;					
	61 Φιλαρμονικές;	5 Χορωδίες;	6 Ωδεία;			72
	84,7 %	6,9 %	8,3 %			
8	Ποια από τις παρακάτω ημερομηνίες ιδρύθηκε η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας.					
	24 1890	9 1980	39 1840			72
	33,3 %	12,5 %	54,2 %			
9	Τα κτήρια, ως χώροι πολιτισμού όπως το Δημοτικό θέατρο San Giacomo, έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη του;					
	4 Καθόλου;	12 Λίγο;	36 Αρκετά;	20 Πολύ;	72	
	5,6 %	16,7 %	50,0 %	27,8 %		
10	Ποια από τα παρακάτω ιστορικά κτήρια που έχουν στεγάσει πολιτιστικά ιδρύματα της Κέρκυρας έχουν κατά την γνώμη σας την μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα;					
	13 Κτήριο ΦΕ Κέρκυρας; (παλιά φιλαρμονική)	27 Δημοτικό θέατρο Κέρκυρας	9 Κτήριο ΦΕ Μάντζαρος	23 Θέατρο San Giacomo (παλιό κτήριο του Δημαρχείου)	72	
	18,1 %	37,5 %	12,5 %	31,9 %		
11	Γνωρίζετε πως καταστράφηκε το παλιό κτήριο του Δημοτικού θεάτρου τον Σεπτέμβριο του 1943;					
	9 Από Φωτιά;	2 Από σεισμό;	61 Από του Γερμανικούς βομβαρδισμούς			72
	12,5 %	2,8 %	84,7 %			
12	Οι φιλαρμονικές της Κέρκυρας καθώς και άλλα μουσικά - πολιτιστικά ιδρύματα παρέχουν δωρεάν μουσική παιδεία στους νέους του νησιού μας. Πόσο σημαντικό είναι αυτό, κατά την γνώμη σας, για την διατήρηση και την ανάπτυξη του πολιτισμού;					
	0 Καθόλου;	4 Λίγο;	26 Αρκετά;	42 Πολύ;	72	
	0,0 %	12,9 %	83,9 %	135,5 %		

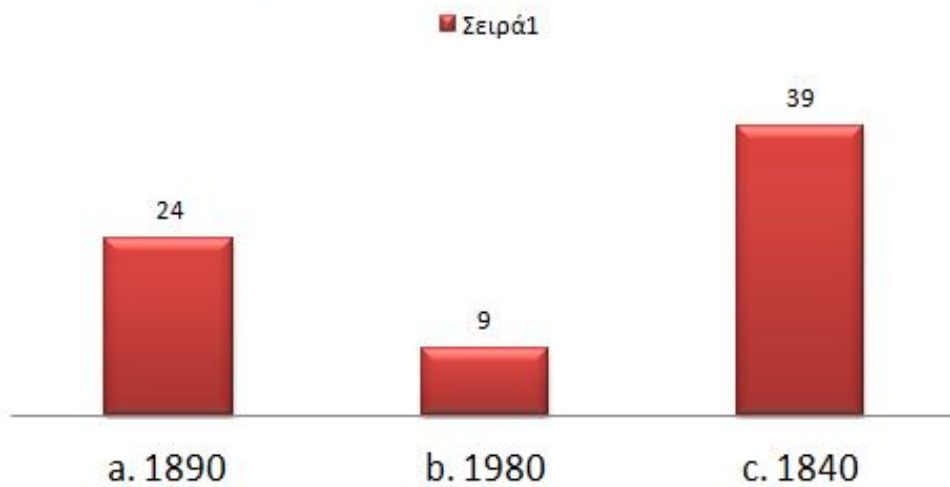

7. Ποια από τα μουσικά ιδρύματα που λειτουργούν στην Κέρκυρα έχουν την μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα;

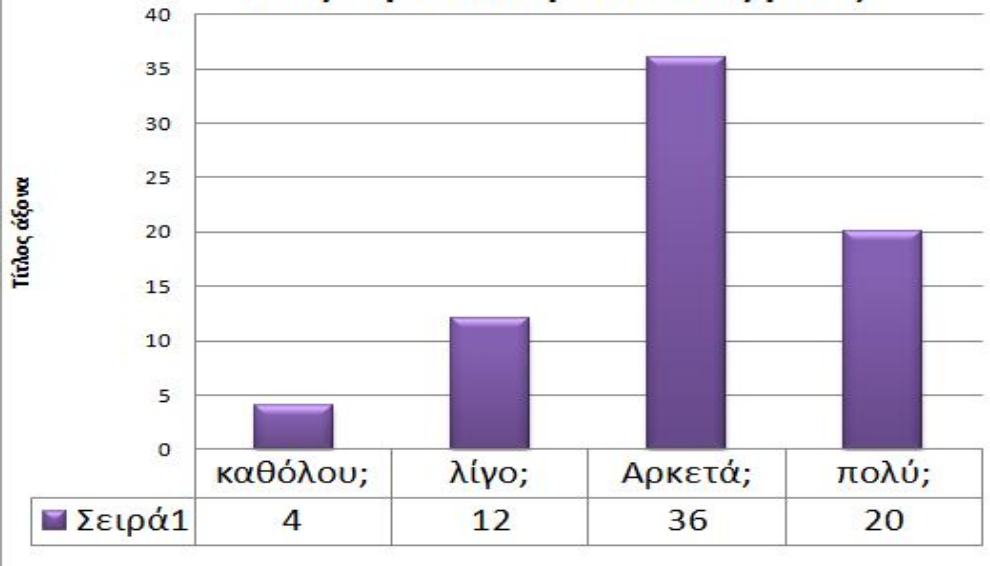

8. Ποια από τις παρακάτω ημερομηνίες ιδρύθηκε η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας.

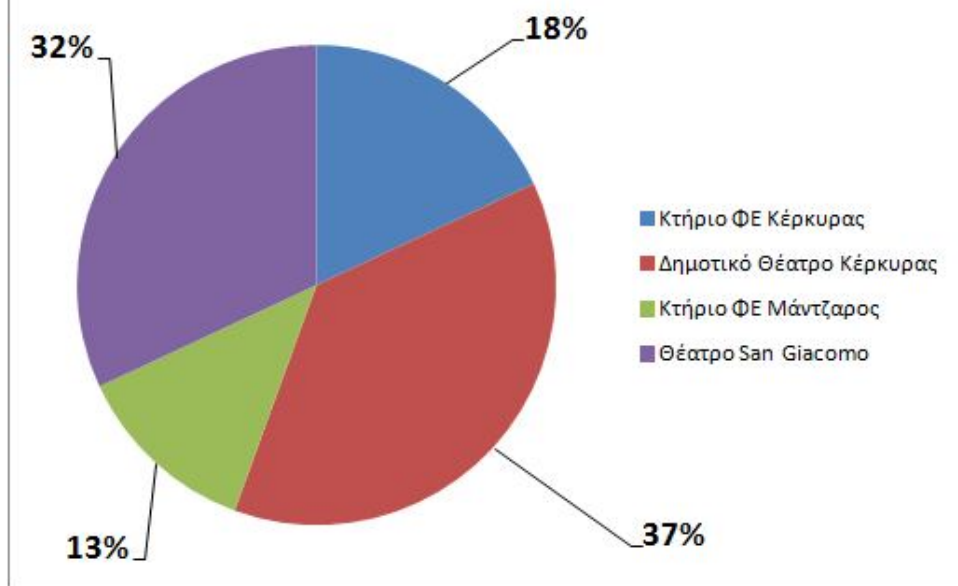

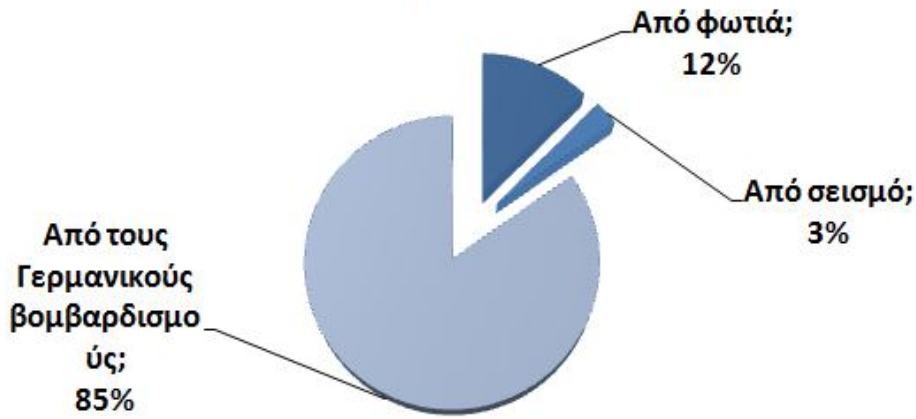
9. Τα κτίρια, ως χώροι πολιτισμού όπως το Δημοτικό θέατρο San Giacomo, έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη του;

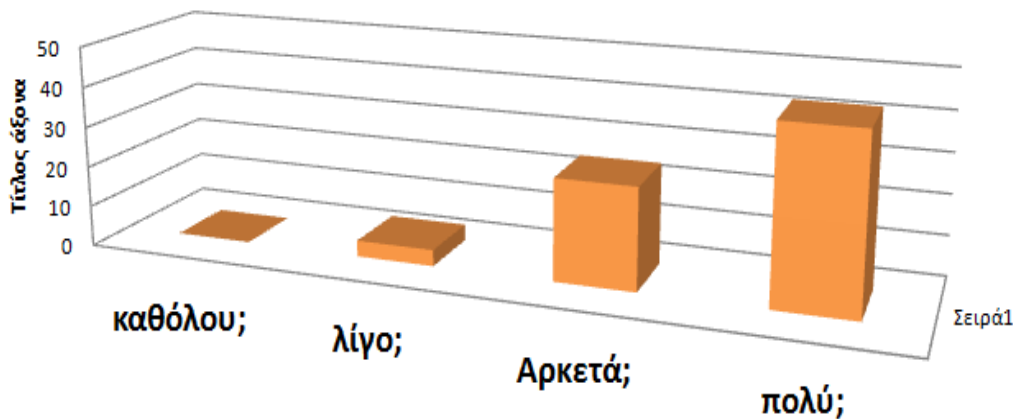
10. Ποια από τα παρακάτω ιστορικά κτήρια που έχουν στεγάσει πολιτιστικά ιδρύματα της Κέρκυρας έχουν κατά τη γνώμη σας τη μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα;

11. Γνωρίζετε πώς καταστράφηκε το παλιό κτήριο του δημοτικού θεάτρου τον Σεπτέμβριο του 1943;

12. Οι φιλαρμονικές της Κέρκυρας καθώς και άλλα μουσικά-πολιτιστικά ιδρύματα παρέχουν δωρεάν μουσική παιδεία στους νέους του νησιού μας. Πόσο σημαντικό είναι αυτό, κατά τη γνώμη σας για τη διατήρηση και την ανάπτυξη του πολιτισμού;

	καθόλου;	λίγο;	Αρκετά;	πολύ;
■ Σειρά1	0	4	25	43

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι Κερκυραίοι αλλά και οι υπόλοιποι Επτανήσιοι διακρίνονται για τη μουσική τους παιδεία και η μουσική περιλαμβάνεται σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας τους. Η ιδιομορφία της Επτανησιακής μουσικής κουλτούρας οφείλεται στις επιρροές που δέχτηκε από πρόσφυγες και κατακτητές που πέρασαν από αυτήν κατά την διάρκεια της ιστορίας της. Η Κέρκυρα ειδικά μετά τα μέσα του 19^{ου} αι. αποτελεί ένα πρότυπο ανάπτυξης και μουσικής καλλιέργειας για ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο. Τα ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στο χώρο της ενόργανης και φωνητικής μουσικής είναι πολλά και με πολύ σπουδαία καλλιτεχνική αλλά κυρίως εκπαιδευτική προσφορά. Τα περισσότερα από τα μουσικά ιδρύματα, είναι μη κερδοσκοπικά και στοχεύουν στην δωρεάν παροχή μουσικής παιδείας στους νέους

Συμμετέχουν ενεργά με συνέχεια και συνέπεια στα πολιτιστικά δρώμενα του τόπου μας και προάγουν τον πολιτισμό. Μπάντες, χορωδίες, μαντολινάτες, ωδεία, συμφωνική ορχήστρα, μουσικά κρατικά ιδρύματα (Μουσικό Γυμνάσιο-Λύκειο στη Β/θμια εκπαίδευση και το Μουσικό Τμήμα του Ιονίου Πανεπιστημίου στην Γ/θμια) προσφέρουν το καθένα ξεχωριστά εκπαίδευση σε διαφορετικά φυσικά επίπεδα.

Μέσα σε τέτοιες συνθήκες, οι περισσότεροι Επτανήσιοι άρα και οι Κερκυραίοι έχουν ασχοληθεί έμπρακτα με τη μουσική από μικρή ηλικία και έχουν μάθει να την εκτιμούν και να την απολαμβάνουν, ακόμα κι αν δεν έχουν ασχοληθεί επαγγελματικά μ' αυτήν. Ο μέσος Κερκυραίος συνήθως έχει ασχοληθεί, για κάποιο μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα της ζωής του, με την εκμάθηση κάποιου μουσικού οργάνου, με το τραγούδι την μουσική εκτέλεση δηλαδή και την πρακτική. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την εξοικείωση των νέων με τη μουσική και την καλλιέργεια θαυμασμού προς αυτή σε όποιο επίπεδο και αν τη γνωρίσουν. Είναι χαρακτηριστικό ότι πολλοί Επτανήσιοι (ακόμη και πτυχιούχοι μουσικής), δε βιοπορίζονται από τη μουσική, αλλά την ασκούν παράλληλα με κάποιο άλλο άσχετο τις πολλές φορές επάγγελμα. Πολλοί πτυχιούχοι και διπλωματούχοι μουσικοί με σπουδές και στο εξωτερικό στελεχώνουν διαχρονικά, στην πλειοψηφία τους, τις μεγάλες ορχήστρες της Ελλάδας (Κ.Ο.Α, Ορχήστρα των Χρωμάτων, Ε.Λ.Σ.), ενώ πλέον αρκετοί από αυτούς κάνουν και καριέρα σε μεγάλες ορχήστρες του εξωτερικού. Τα μουσικά πολιτιστικά ιδρύματα του τόπου μας είναι απαραίτητα για να αντιμετωπίσει η νεολαία, το γενικότερο πολιτιστικό έλλειμμα. Τα ιδρύματα αυτά (μερικά εκ των οποίων υπέρ αιωνόβια) έχουν συνεισφέρει και συνεχίζουν να συνεισφέρουν σε μέγιστο βαθμό στην μουσική εκπαίδευση των Κερκυραίων και αυτό διότι παρέχουν υψηλής ποιότητας μουσική εκπαίδευση. Κάποια από τα μουσικά πολιτιστικά ιδρύματα της Κέρκυρας λειτούργησαν (παρέχοντας μουσική εκπαίδευση, ψυχαγωγία, κοινωνική ένταξη, συμμετοχή σε πολιτιστικές, κοινωνικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις), δημιούργησαν πολιτισμό και θεσμούς αλλά και επέζησαν σε πολύ δύσκολες περιόδους στην ιστορία του τόπου μας (παγκόσμιοι πόλεμοι, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές και αναταραχές κ.α.) κάτι που συνέβαλε ακόμα περισσότερο στο να γίνουν ένα αναπόσπαστο και απόλυτα απαραίτητο κομμάτι της πολιτιστικής και κοινωνικής ζωής στην Κέρκυρα.

Αξιοσημείωτο και πιθανόν μοναδικό, το γεγονός ότι όλες οι φιλαρμονικές παρέχουν και πρέπει να συνεχίσουν να παρέχουν δωρεάν μουσική παιδεία σε όλους τους νέους αδιακρίτως, καταρρίπτοντας έτσι την μοναδική επιλογή που για άλλους νέους στην υπόλοιπη Ελλάδα είναι το ωδείο στο οποίο αναγκάζονται να ξοδεύουν χρήματα.

Πρέπει με κάθε δυνατή προσπάθεια από όλους η παράδοση αυτή, το όραμα του Νικολάου Χ. Μάντζαρου για μουσική παιδεία σε όλους να συνεχιστεί.

Όπως αναφέρει και στην συνέντευξη που ευγενικά μας παραχώρησε ο κ. Καρδάμης «... σκοπός του δεν ήταν απλώς κάποιοι ταλαντούχοι άνθρωποι να πετύχουν και να υπάρχει κάθε 100 χρόνια και ένας πετυχημένος μουσικός. Αυτό που προσπαθούσε ήταν να δημιουργήσει δομές και το πέτυχε. Η δομή του ήταν η Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας (Παλαιά) που δεν ήταν πάντοτε μόνο μία μπάντα....» « ....υπήρχε τεράστια γκάμα από πράγματα που μπορούσε να μάθει κανείς όπως να χειρίζεται ένα όργανο, είτε πνευστό είτε έγχορδο, και το θεωρητικό μέρος...» «....Στην φιλαρμονική μπορούσαν να έρθουν και να διδαχθούν όλοι δωρεάν όπως και σήμερα...» «....σημείο τομής τους είναι η ίδρυση της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κέρκυρας....» «...μπορούσε να προσφέρει όσα χρειαζόταν κάποιος ώστε να προχωρήσει στον τομέα της μουσικής με τις σωστές βάσεις. Επίσης, αν παρατηρούσε πως κάποιος είχε ταλέντο τον προωθούσε, αλλά δεν αυτό δεν σήμαινε πως ήταν αναγκαστικό αν δεν ήθελε κάποιος. Έπαιρνε σπίτι του ακόμα και φτωχά παιδιά που έβρισκε στον δρόμο και έβλεπε πως είχαν κάποιο ταλέντο και του ανάγκαζε κατά κάποιο τρόπο να μην χάσουν αυτό το χάρισμα που είχαν. Επειδή όμως αυτά τα παιδιά του δρόμου συνήθιζαν να δουλεύουν για να ενισχύσουν την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους, οι γονείς τους δεν τους άφηναν να πηγαίνουν για μαθήματα μουσικής. Έτσι ο Μάντζαρος αποφάσισε να πληρώνει τους γονείς με τα χρήματα που θα έβγαζε το παιδί τους κάθε μέρα με αντάλλαγμα να φέρνουν οι γονείς τα παιδιά τους κάθε πρωί για μάθημα....».

Στα παραπάνω νομίζουμε ότι συνοψίζετε η ουσία, η μοναδικότητα, η πρωτοπορία, το όραμα που οδηγεί στην εκπαίδευση την ψυχαγωγία την παιδεία και την μόρφωση όλων με ότι αυτό συνεπάγεται για την κοινωνία γενικότερα. Κατά την άποψη μας , οι παραδόσεις και το ενδιαφέρον μας για τη μουσική δεν θα πρέπει να χαθεί. Αντιθέτως όμως, αυτό που χρειάζεται είναι να περάσουν όσα γνωρίζουμε όλοι μας και στις επόμενες γενιές. Η μουσική έκτος από παιδεία και πολιτισμό μας προσφέρει και μια καλή ψυχολογία. Έτσι, πρέπει να συνεχίσουμε σαν τόπος, σαν λαός να δραστηριοποιούμαστε γύρω από τη μουσική.

Ζούμε σε έναν τόπο με μια τεράστια πολιτισμική κληρονομιά από τους προγόνους μας κι έχουμε καταφέρει μέχρι και σήμερα να την κρατήσουμε και να κάνουμε περήφανο τον τόπο. Για αυτό αξίζει να συνεχίσουμε την προσπάθεια μας για τη συνέχιση του πολιτισμού μας και της μουσικής μας παράδοσης .

Τέλος σαν Κερκυραίοι πιστεύουμε πως οφείλουμε πολλά σε όλους αυτούς τους ανθρώπους που βοήθησαν στην δημιουργία και λειτουργία αυτών των μουσικών πολιτιστικών ιδρυμάτων και που προσέφεραν, προσφέρουν αλλά και θα συνεχίζουν να προσφέρουν στη κοινωνία της Κέρκυρας τόσα πολλά....

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ύστερα από ομαδική δουλειά στη διάρκεια του χρόνου που μας πέρασε, η ερευνητική εργασία μας, ολοκληρώθηκε. Αφού είχαμε κατατοπιστεί σχετικά με το θέμα μας, θέσαμε τα ερευνητικά μας και χωριστήκαμε σε επιμέρους ομάδες. Κατά την διάρκεια της αναζητήσαμε πληροφορίες σχετικά με την μουσική ιστορία των Επτανήσων και των μουσικών πολιτιστικών ιδρυμάτων που υπάρχουν σε αυτά. Προσπαθήσαμε να συνεργαστούμε όσο το δυνατό περισσότερο μεταξύ μας και για την εύρεση των πληροφοριών ανατρέξαμε σε βιβλία και πληροφορίες από το διαδίκτυο. Είδαμε βίντεο και ακούσαμε μουσική και επισκεφτήκαμε στα πλαίσια της εργασίας μας το μουσείο της Φιλαρμονικής Εταιρείας Κέρκυρας.

Με την βοήθεια του υπευθύνου καθηγητή μας ξεπεράσαμε δυσκολίες της έλλειψης χώρων και κυρίως μέσων (χρήση Η/Υ και διαδικτύου) για την συλλογή των πληροφοριών της εργασίας μας.

Βιβλιογραφία – Δικτυογραφία - πηγές:

«Το τενόρε της ψαλιμουδιάς»

(Σπύρος Καρύδης, Παναγιώτα Τζιβάρια)

«Νεοελληνική Μουσική» Σπύρος Γ. Μοτσενίγος

«Η μουσική μέσα από την ιστορία της» γ' γυμνασίου ΟΕΔΒ 1990

«Λεξικό της Ελληνικής μουσικής» Τάκης Καλογερόπουλος

«Η μουσική στην Κέρκυρα» Γιάννης Τσανταρίδης

«Ο Αγνώστος Μάντζαρος» Διήμερο εκδηλώσεων, (Αθήνα, 7-8 Δεκεμβρίου 2002)

Χάρης Ξανθουδάκης, Κώστας Καρδάμης

<http://users.ionio.gr/~GreekMus/articles/mantzaros2002.htm>

<http://users.ionio.gr/~kardamis/>

Το “ελληνικό στοιχείο” σε έργα φωνητικής μουσικής των Ελλήνων συνθετών

της Εθνικής Μουσικής Σχολής Μ. Καλομοίρη και Μ. Βάρβογλη

της Άννας-Μαρίας Ρεντζεπέρη-Τσώνου *διδάκτωρ Μουσικολογίας και λέκτορας στο Τμήμα

Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

http://www.muse.gr/muse-e-journal/A_M_Rentzeperi.pdf

http://corfuhistoryforum.blogspot.gr/2010/02/blog-post_11.html

http://eptanisos.blogspot.gr/2013/09/blog-post_3268.html

<http://www.corfu.gr/web/guest/music>

<http://www.enosieptanision.gr/el/politismos/mousiki-menu.html>

<http://www.corfuhistory.eu/?p=1527>

http://www.mantzaros.gr/wp/?page_id=70

<http://www.sansimera.gr/biographies/370#ixzz3JLzmo66V>

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%9E%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CF%82_\(ΣΠΥΡΙΔΩΝ_ΕΥΝΑΑΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%9E%CF%8D%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CF%82_(ΣΠΥΡΙΔΩΝ_ΕΥΝΑΑΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A1%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82_\(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΡΟΔΟΘΕΑΤΟΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A1%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CE%AC%CF%84%CE%BF%CF%82_(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΡΟΔΟΘΕΑΤΟΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CF%83%CE%AE%CF%86_%CE%9B%CE%B9%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%B7%CF%82_\(ΙΩΣΗΦ_ΛΙΒΕΡΑΛΗΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CF%83%CE%AE%CF%86_%CE%9B%CE%B9%CE%BC%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AC%CE%BB%CE%B7%CF%82_(ΙΩΣΗΦ_ΛΙΒΕΡΑΛΗΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CF%81%CF%81%CE%AD%CF%81_\(ΠΑΥΛΟΣ_KAPPEP\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%9A%CE%B1%CF%81%CF%81%CE%AD%CF%81_(ΠΑΥΛΟΣ_KAPPEP))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CF%83%CE%AE%CF%86_%CE%9A%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B7%CF%82_\(ΙΩΣΗΦ_ΚΑΙΣΑΡΗΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%89%CF%83%CE%AE%CF%86_%CE%9A%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B7%CF%82_(ΙΩΣΗΦ_ΚΑΙΣΑΡΗΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%9A%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B7%CF%82_\(ΣΠΥΡΙΔΩΝ_ΚΑΙΣΑΡΗΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%80%CF%85%CF%81%CE%AF%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%9A%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B1%CF%81%CE%B7%CF%82_(ΣΠΥΡΙΔΩΝ_ΚΑΙΣΑΡΗΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%9B%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CF%82_\(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%9B%CE%B1%CF%85%CF%81%CE%AC%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CF%82_(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΛΑΥΡΑΓΚΑΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B2%CE%BF%CF%82_\(ΓΕΩΡΓΙΟΣ_ΣΚΛΑΒΟΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%93%CE%B5%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%BA%CE%BB%CE%AC%CE%B2%CE%BF%CF%82_(ΓΕΩΡΓΙΟΣ_ΣΚΛΑΒΟΣ))

[http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%92%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%AC%CF%81%CE%B4%CE%B7%CF%82_\(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΒΙΣΒΑΡΔΗΣ\)](http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%BF%CF%82_%CE%92%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%AC%CF%81%CE%B4%CE%B7%CF%82_(ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ_ΒΙΣΒΑΡΔΗΣ))